

Stichting
Het Drentse Landschap

Jaarverslag

2023

Het Drentse Landschap

Jaarverslag 2023

Stichting Het Drentse Landschap

Missie

Stichting Het Drentse Landschap is opgericht op 11 juni 1934. Ze wil ervoor zorgen dat Drenthe mooi en leefbaar blijft. Dat doet Het Drentse Landschap door het aankopen en goed beheren van (natuur)terreinen en cultuurhistorisch waardevolle objecten als boerderijen en kerken. Ook verzorgt ze educatie en voorlichting over de waarde van natuur, landschap en erfgoed.

Strategisch beleid

Het Drentse Landschap vindt het belangrijk dat er een groot draagvlak is voor de bescherming van de natuur, het landschap en de cultuur in Drenthe. Daarom opereert ze op veel verschillende werkvelden en zal ze zo nodig haar werkveld verbreden. Op deze wijze wil Het Drentse Landschap haar positie in de sectoren natuurbeheer en cultureel erfgoed versterken, zowel bij de politiek, de overheden en aanverwante organisaties als bij de Drentse bevolking.

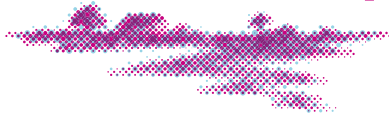
Richtlijn

Dit jaarverslag is opgesteld volgens de Richtlijn van de Raad voor de Jaarverslaggeving en voldoet daarmee aan de eisen van het CBF-Keur.

Stichting Het Drentse Landschap

Kloosterstraat 5
9401 KD Assen
www.drentslandschap.nl

Het Drentse Landschap

Stichting Het Drentse Landschap behartigt ook de belangen van:

- Stichting Oude Drentse Kerken
- Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds
- Fonds Onrendabele Monumenten
- Fonds Nagedachtenis Cor van Vrede

Inhoud

Voorwoord 5
Verslag Raad van Toezicht 9
Kengetallen 12

1 Natuur en landschap

1.1 Projecten 14
1.2 Grondverwerving 17
1.3 Onderzoek en beheerevaluatie 18
1.4 Beheer natuurterreinen 19
1.5 Beleidsontwikkeling 22

2 Monumenten en erven

2.1 Projecten 28
2.2 Verwerving 31
2.3 Beheer gebouwen en erven 32
2.4 Beleidsontwikkeling en belangenbehartiging 34

3 Contact met de samenleving

3.1 Projecten 38
3.2 Steun aan Het Drentse Landschap 40
3.3 Activiteiten 43
3.4 Vrijwilligers 47
3.5 Beleidsontwikkeling 48

4 Personeel en organisatie

4.1 MVO-beleid 52
4.2 Ontwikkelingen personeel 53

5 Jaarrekening 2023

5.1 Financiën 56
5.2 Risicomanagement 58
5.3 Verantwoordelijkheidsverklaring 62
5.4 Jaarrekening 64
5.5 Begroting 2024 87
5.6 Accountantsverklaring 88

Bijlagen

1 Samenstelling bestuur en commissies 92
2 Organisatieschema Het Drentse Landschap 93
3 Overzicht natuurgebieden 94
4 Overzicht gebouwen 95
5 Overzicht archeologische objecten 98
6 Overzicht beelden 99
7 Overzicht deelname overlegstructuren 100
8 Overzicht bedrijfssponsors 102

Colofon

Uitgave

Stichting Het Drentse Landschap
Assen, april 2024

Redactie

Paulien Zomer

Tekstcorrectie

Redactie bureau Marita Weener

Fotografie

Martin Beekwilder: p.60
Evelyn Bruinsma: p. 47
Hans Dekker: p. 14
Sake Elzinga: p. 31
Nanda Felix – ROEG! (RTV Drenthe): p. 44
Guido Hansman: p. 27
Marcel de Jong – Duurzaamheidscentrum Assen: p. 43
Chantal Wachtmeester: p. 26
Annemarie Loof: p. 20
Timanca Manak: p. 55
Sonja van der Meer: p. 9
Luut Niemeijer: cover
Benjamin Smit: p. 28
Erwin Smit: p. 13
Josefien Spoelder: p. 25
Mark Sportel: p. 57
Frank van der Velden: p. 36
Wies Vink: p.5
Gert Vording: p. 7, 23, 63
Chantal Wachtmeester: p. 26
Paulien Zomer: p. 8, 21, 29, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 48, 49, 51, 91

Vormgeving en infographics

André Diepgrond / In Ontwerp

Voorwoord

Stilstand in natuurbeleid

2023 gaat bij Het Drentse Landschap de boeken in als een jaar waarin het natuurbeleid bijna helemaal tot stilstand kwam. Na een aantal jaren waarin de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland weer heel voorzichtig op gang kwam, zorgden zowel de provinciale als landelijke verkiezingen ervoor dat de aandacht voor het natuurbeleid op de achtergrond raakte. Dit terwijl de natuur meer dan ooit om aandacht schreeuwt, omdat het er heel slecht mee gaat. Toch lijken politici er nog niet van doordrongen dat de tijd dringt. De effecten van de klimaatverandering worden wereldwijd steeds vaker en indringender merkbaar: hevige bosbranden en overstromingen en extreme warme en koude periodes met uitzonderlijke nog nooit gemeten temperaturen. Elk jaar worden bijna alle weerrecords gebroken; ook in 2023. Er is geen tijd meer; nu moeten er rigoureuze fundamenteel andere keuzes worden gemaakt om de natuur die er nog is te kunnen redden en veilig te stellen voor de toekomst.

Verwerving

Ondanks dat de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) in 2023 achterbleef bij de verwachtingen, heeft onze stichting toch nog 64 hectare kunnen verwerven. Voor een deel hebben we grond weten aan te kopen buiten het NNN. Deze grond hopen we als ruilgrond te kunnen gaan inzetten, zodat we straks als de kans zich voordoet bepaalde natuurgebieden volledig kunnen gaan inrichten. Vanwege de enorme druk op de grondmarkt zijn de grondprijzen wederom behoorlijk gestegen. Hierdoor wordt het voor onze stichting steeds lastiger om deze aankopen met eigen middelen te realiseren. Gelukkig worden we regelmatig blij verrast door particulieren die ons willen helpen bij natuuraankopen. Op de valreep van het jaar mocht onze stichting maar liefst een miljoen euro ontvangen voor grondaankopen van mevrouw Charlotte van Vrede-van der Hoeven. Haar belangrijkste motivatie was dat ze iets goeds wilde doen voor Drenthe omdat haar familie hier vandaan kwam. Uiteraard zijn we zeer trots op het vertrouwen in onze stichting dat hieruit spreekt.

Landgoed Overcingel

Een van de meest bijzondere bouwprojecten in 2023 was de restauratie en het verduurzamen van Landgoed Overcingel in Assen. Het ensemble, dat bestaat uit een hoofdhuis met bijgebouwen en een 5 hectare grote tuin, is een bijzondere plek in het centrum van de stad. Het wordt door veel Assenaren gebruikt om even alle drukte van de stad te ontlopen. De familie van de laatste bewoner Henk van Lier Lels droeg het ensemble in 2019 aan ons over. Het duurde even voordat we de plannen voor het hoofdpand en de financiering rond hadden. De Nationale Postcode Loterij en de provincie Drenthe verleenden de meeste steun, maar ook kleine fondsen gaven gul. In april 2023 was het dan zover en konden we van start gaan. Er komt een beheerderswoning, een bed and breakfast en stijkkamers die geschikt zijn voor vergaderingen, trouwceremonies enzovoort. Vol verwachting kijken we uit naar de afronding, die voor de zomer van 2024 moet plaatsvinden.

Recreatie & toerisme

Het Drentse Landschap investeert veel in het ontsluiten van haar natuurgebieden en gebouwen. Zo hopen we de bezoekers bewust te maken van de waarde ervan en waarom het zo belangrijk is om dergelijke plekken voor toekomstige generaties te behouden. Ons motto is niet voor niets: voor altijd, voor iedereen. In 2023 hebben we in dit kader ons nieuwe bezoekerscentrum in Orvelte in de Bruntingerhof geopend. In deze oude boerderij vertellen we onder meer het verhaal van het Drentse boerenleven. Tienduizenden bezoekers mochten onze nieuw opgeleide vrijwillige gastvrouwen en -heren sinds de opening al ontvangen. Het Drentse Landschap werkt op deze locatie nauw samen met het TIP Midden-Drenthe en Stichting Coöperatief Orvelte. Zo kunnen we samen met de ondernemers Orvelte nog beter op de kaart zetten.

Financiële resultaten

De geconsolideerde jaarrekening 2023 van Het Drentse Landschap sluit af met een voordelig saldo van € 401.628. Het jaarlijkse resultaat is overigens sterk afhankelijk van de uitgaven voor de uitvoering van projecten en de aankoop van natuur en erfgoed.

Deze activiteiten worden voornamelijk gedekt door middel van subsidies, legaten en schenkingen. Waar nodig worden daarvoor bedoelde reserves aangewend.

De eenvoudige resultaten van Stichting Het Drentse Landschap, Beheerboerderijen Het Drentse Landschap B.V. en B.V. Landgoed Westersche Veld van Rolde samen laten een voordelig saldo zien van € 357.029.

Het resultaat is met name het gevolg van nalatenschappen, legaten en schenkingen die aan ons zijn toevertrouwd. Deze gelden zullen we in de nabije toekomst gaan inzetten voor onze doelstellingen. Andere factoren die het resultaat positief hebben beïnvloed is een goed beleggingsresultaat en het feit dat de restauratie en herbestemming van huis Overcingel voor een deel in 2024 gaat plaatsvinden.

Stichting Oude Drentse Kerken sluit het jaar 2023 af met een nadelig saldo van € 440. Dit bedrag wordt onttrokken aan de Bestemmingsreserve SODK.

Als gevolg van positieve beleggingsresultaten sluit Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds het boekjaar af met een positief saldo van € 83.384.

Stichting Fonds Onrendabele Monumenten heeft het jaar 2023 afgesloten met een negatief

saldo van € 38.345. Het resultaat is het gevolg van hogere onderhoudskosten aan de panden.

In hoofdstuk 5 van dit jaarverslag geven we een uitgebreide toelichting op de jaarcijfers.

Elk jaar maakt Het Drentse Landschap bij de begroting een risicoanalyse aan de hand van het zogeheten COSO-model. In dit model worden risico's onderverdeeld in strategische, operationele en financiële risico's. Ons beleid is dat verplichtingen gedekt worden vanuit de begroting of bij projecten dat het projectplan goedgekeurd is door de directeur-bestuurder, het managementteam en de controller. Uit de risicoanalyse voor 2024 kwamen geen opvallende risico's naar voren. Wel is er onzekerheid over hoe het beleid van het nieuwe college van Gedeputeerde Staten en de nieuwe regering eruit zal komen te zien.

Een belangrijk middel om mogelijke toekomstige risico's adequaat aan te pakken is de aanwezigheid van een voldoende financiële buffer aan weerstandsvermogen. Het Drentse Landschap is een financieel gezonde organisatie, want ze beschikt over een significante continuïteitsreserve. Daarnaast zijn de overige operationele risico's in voldoende mate afgedekt met bestemmingsreserves. Wilt u meer weten over ons risicomanagement? Lees dan paragraaf 5.2.

Vooruitblik

2024 wordt een bijzonder jaar voor onze stichting, want dan vieren we ons 90-jarig jubileum. Het blijft een prachtig verhaal dat in 1934 Piet van Tienhoven onze toen net opgerichte stichting namens Natuurmonumenten 100 gulden startkapitaal meegaf. Tegenwoordig heeft onze stichting de zorg voor een prachtige portefeuille natuur en erfgoed en is zij stevig verankerd in de Drentse samenleving. Daar zou Van Tienhoven trots op zijn geweest en terecht, want door onze inzet kunnen we Drenthe nog steeds mooier maken.

Een belangrijk project is in 2024 de overdracht van het ensemble De Buitenplaats in Eelde. Het Drentse Landschap wordt de nieuwe beheerder van dit unieke ensemble, dat bestaat uit een museumpaviljoen, het monumentale Nysinghhuis, een orangerie en tuin. De nieuwe huurder Drents Museum De Buitenplaats zal hier art-nouveautoonstellingen organiseren.

De inrichting van het natuurgebied Noordma bij Zuidlaren zal na een jarenlange voorbereiding van start gaan. Noordma is onderdeel van het Hunzedal. Door de aanleg van onder andere een meanderende Hunze ontstaat er in Noordma meer open water en rietmoerassen met lokaal kleine stukjes bos. Noordma grenst aan het gebied Tusschenwater, dat een aantal jaren geleden is ingericht. Met de inrichting van Noordma worden deze gebieden met elkaar in verbinding gebracht.

Samenwerkingsverbanden

We participeren verder in de Groene Kracht van Drenthe en de Kracht van het Noorden. Dit zijn samenwerkingsverbanden tussen de groene organisaties. Gezamenlijk proberen we op te komen voor een groener en mooier Noord-Nederland. Er vindt afstemming plaats over onder andere natuurbeheer, aankoopbeleid, communicatie, activiteiten, vrijwilligers en dergelijke.

Samen met het Drents Archief gaan we nauwer samenwerken op het gebied van ICT (AFAS en TEAMS).

De gemeente Hoogeveen heeft ons benaderd om te participeren in het project 'Aanvalsplan groenblauw voor jou en volgende generaties'. Het Drentse Landschap is de enige natuurorganisatie in de gemeente Hoogeveen. Samen gaan we een plan maken waarbij communicatie en bewustwording van de waarde van natuur/biodiversiteit meer onder de aandacht van de Hoogeveners wordt gebracht.

2024 belooft weer een boeiend jaar te worden voor onze stichting. Samen met mijn collega's, vrijwilligers en de Raad van Toezicht zullen we ons ook komend jaar blijven inzetten voor het verhaal van Het Drentse Landschap, opdat nog meer mensen en bedrijven ons werk zullen gaan steunen.

Sonja van der Meer

Directeur-bestuurder

Stichting Het Drentse Landschap

Verlag Raad van Toezicht 2023

Algemeen

In een jaar met geplande verkiezingen voor Provinciale Staten en onverwachte verkiezingen voor de Tweede Kamer is het politieke veld ingrijpend gewijzigd. Bij de Provinciale Statenverkiezingen won de Boer Burger Beweging, die zijn oorsprong vindt in het verzet van de landbouwsector tegen de striktere regels voor stikstofuitstoot. De BBB is in tien van de twaalf provincies in het college van GS terechtgekomen. Zij hebben daarmee veel invloed gekregen op het beleid in de landelijke gebieden.

Bij de Tweede Kamerverkiezingen speelden de thema's rond landbouw en stikstof vrijwel geen rol meer en ging het vooral om vraagstukken rond migratie.

Deze verschillen in verkiezingsthema's maken het onduidelijk wat er nu daadwerkelijk gaat gebeuren met de vraagstukken van landbouw en natuur. De ambitieuze doelstellingen van het kabinet-Rutte IV lijken te zijn achterhaald. Tegelijkertijd blijven de wettelijke eisen en de Europese regelgeving van kracht. Deze kunnen niet zomaar opzij worden geschoven. Steeds vaker zien we dat overheidsbeleid wordt gecorrigeerd door rechterlijke uitspraken.

De staat van de natuur in de Natura 2000-gebieden wordt in de nieuwste rapportage 'Doen wat moet en kan' van de nieuwe Ecologische Autoriteit als dramatisch omschreven. Het gaat hierbij niet alleen om stikstof, maar ook om waterkwaliteit, verdroging en recreatiedruk. Er is eerder sprake van verslechtingen dan dat er verbeteringen van de natuurkwaliteit zichtbaar worden. Er wordt geadviseerd niet alleen naar de Natura 2000-gebieden zelf te kijken, maar ook de aangrenzende terreinen mee te nemen in de planvorming.

In Europa beginnen de eerste discussies te ontstaan over het bijstellen van de vastgelegde normen. Het argument is vooral dat de landbouwsector niet op eigen kracht kan transformeren naar een bedrijfsvoering waarbij aan de normen kan worden voldaan. Dat voor die transformatie de landbouwsector moet

worden ondersteund is begrijpelijk, maar het wijzigen van de normen levert zeker niets op. Het advies van de Ecologische Autoriteit om buiten de eigen grenzen te kijken en de complexe transformatie van de landbouwsector vragen om een goede samenwerking tussen de landbouwsector en de natuurorganisaties. Het gaat niet om twee gescheiden werelden maar om de verbinding tussen die twee werelden. Het landschap vormt die verbinding op fysieke wijze en het gaat in de toekomst om natuur, landbouw en landschap.

Een prachtig voorbeeld van in een breed perspectief naar de toekomst kijken is de publicatie *De kracht van het Noorden*. Hierbij is op Noord-Nederlandse schaal gekeken welke uitdagingen er liggen. In *De kracht van het Noorden* schetsen acht organisaties in woord en beeld hoe een integrale aanpak, vanuit een systeembenadering van landschap en natuur, een aantrekkelijk en duurzaam perspectief biedt. De basis hiervoor ligt in een robuuste en klimaatbestendige waterhuishouding, een stevig natuurnetwerk met een rijke biodiversiteit en een fijnmazig netwerk van landschapselementen. En dat alles gaat hand in hand met een toekomstperspectief voor natuurinclusieve landbouw.

Werkzaamheden Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht (RvT) heeft in het verslagjaar vier vergaderingen volgens planning gehouden en er hebben twee extra vergaderingen plaatsgevonden. Daarnaast is er een driedaags werkbezoek bij Het Zeeuwsche Landschap georganiseerd. In dit bezoek is samen met het managementteam van Het Drentse Landschap gesproken over en gekeken naar de actuele ontwikkelingen bij Het Zeeuwsche Landschap. We hebben geleerd dat de vraagstukken grote overeenkomsten vertonen en dat de oplossingen sterk kunnen verschillen. De RvT's van Het Drentse Landschap en het Hunebedcentrum hebben een eerste kennismakingsgesprek gehad, om te onderzoeken op welke terreinen verdere samenwerking mogelijk is.

De RvT heeft een bezoek gebracht aan het eind 2022 geschonken landgoed Ooster- en

Westerzand. In een genoeglijk gesprek met mevrouw Pigeaud hebben we nader kennisgemaakt en onze grote dank uitgesproken voor deze buitengewone schenking.

Met behulp van een extern adviseur heeft een verkenning plaatsgevonden naar de mogelijkheden om tot nauwere samenwerking tussen Landschapsbeheer Drenthe (LBD) en Het Drentse Landschap te komen. Deze verkenning maakt duidelijk dat een nauwere inhoudelijke samenwerking op dit moment weinig winst oplevert. Wel zijn er resultaten te behalen door het integreren van de backoffice en het gemeenschappelijk gebruik van werklocaties. Na de start van de nieuwe directeur van LBD zal deze verkenning worden voortgezet.

Een belangrijk onderwerp van gesprek is de overname van het vastgoed en de gronden van Museum Buitenplaats in Eelde geweest. Het Drentse Landschap is benaderd met de vraag of zij wilde participeren in de verkenningen rond de toekomst van dit museum. De conclusie was dat het overnemen van het vastgoed en de gronden door Het Drentse Landschap in combinatie met de exploitatie van het museum door het Drents Museum de beste toekomstkansen biedt. De RvT is met deze conclusie meegegaan.

De belangrijkste onderwerpen van gesprek in de RvT waren het overheidsbeleid op het gebied van natuur en landschap, de herintrede van de wolf in ons werkgebied en de daarbij goed werkende beheersmaatregelen.

Daarnaast zijn de reguliere zaken als jaarrekening en jaarverslag en begroting besproken. Gelukkig konden weer kleine grondaankopen en ruilingen worden gerealiseerd om de natuur nog meer ruimte te geven.

De RvT heeft een aantal onderwerpen verder uitgediept, zoals de vastgoedstrategie, de uitrol van het NNN, de financiering van het erfgoed en de positie van de Stichting Oude Drentse Kerken.

Afgelopen jaar heeft Melle Buruma (adjunct-directeur) de organisatie wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd verlaten. Zijn plaats is opgevuld met de benoeming van Uko Vegter. De RvT is Melle Buruma veel dank verschuldigd voor zijn grote inzet voor onze

organisatie, zijn gedegen wijze van werken, het onderhouden van contacten met ontelbaar vele externe relaties en de prettige wijze van samenwerking.

De voorzitter en vicevoorzitter van de RvT hebben afgelopen jaar zes keer apart met de directie gesproken. Hierbij werd de agenda voor de RvT-vergadering voorbereid en werden een aantal inhoudelijke vraagstukken doorgenomen.

Auditcommissie

De Financiële Audit Commissie bestaat uit twee leden. Deze commissie ondersteunt en adviseert de Raad van Toezicht op het gebied van haar financiële verantwoordelijkheid. In 2023 is de Financiële Audit Commissie drie keer bij elkaar gekomen. Belangrijke onderwerpen zijn bespreking van de jaarrekening, de begroting, de tussentijdse cijfers alsook de inrichting van het risicomanagement. Tevens werd in het bijzijn van accountant AFIER stilgestaan bij de (voortgang van de) observaties uit de Management Letter van de accountant. ABN AMRO Bank en Triodos Bank zijn uitgenodigd om de samenstelling en ontwikkeling van de beleggingsportefeuille te bespreken. Ook is uitgebreid gesproken over de mogelijkheden om de vastgoedportefeuille versneld te verduurzamen. Hierbij was het hoofd van het team Monumenten & Erven aanwezig. Om governanceredenen is in 2023 bij accountant AFIER gewisseld van tekenend accountant. Besluiten tot aankoop worden rechtstreeks ter goedkeuring voorgelegd aan de Raad van Toezicht.

Renumeratiecommissie

De renumeratiecommissie bestaat uit twee leden. Deze commissie ondersteunt en adviseert de RvT op het gebied van het invullen van het werkgeverschap van de bestuurder. De commissie heeft tweemaal vergaderd en heeft hierbij het jaargesprek met de directeur gevoerd. Hierbij heeft vooraf een consultatieronde bij de MT-leden en de personeelsvertegenwoordiging plaatsgevonden. Op basis van dit gesprek is er een verklaring opgesteld voor de verantwoording van de gelden die zijn ontvangen van de Nationale Postcode Loterij.

Hiernaast is met de directeur gesproken over onderwerpen als ongewenst gedag, integriteit, fraude en eventuele belangenverstremgeling.

Samenstelling RvT

De RvT is in het afgelopen jaar niet gewijzigd in samenstelling. Aan het eind van het jaar zijn de leden Bernadette Wakkerman, Niek Kuizenga en Albert Bruins Slot herbenoemd voor een tweede en laatste periode van vier jaar. Na een periode van twee jaar zal één van deze leden tussentijds aftreden, om het mogelijk te maken een nieuw lid te benoemen. Dit voorkomt dat eind 2027 drie nieuwe leden tegelijk moeten worden benoemd.

Zelfevaluatie

Op 27 november 2023 heeft de zelfevaluatie van de Raad van Toezicht van Stichting Het Drentse Landschap plaatsgevonden. Er is voor gekozen om deel 1 van de zelfevaluatie zonder de directeur-bestuurder te laten plaatsvinden en deel 2 met de directeur-bestuurder. Ter voorbereiding op de zelfevaluatie hebben de leden van de RvT en de directeur-bestuurder een beknopte vragenlijst ingevuld via onderzoekdoen.nl.

Het eindoordeel is ruim voldoende (7,8); de vragen zijn in het gesprek op de 27ste nader uitgediept en besproken. Het beeld is dat de leden tevreden zijn over de onderlinge verhoudingen en communicatie. Verbeteringen zijn mogelijk in een aantal processen. De behoefte bestaat om een toekomstvisie voor Het Drentse Landschap te (laten) maken.

Overig

De leden van de RvT ontvangen voor hun werkzaamheden geen vergoeding. Ze voeren hun werkzaamheden als vrijwilliger uit. Bij vrijwel alle bijeenkomsten was de opkomst 100%. Governanceregels die gelden voor professionele organisaties worden gehanteerd en ook opgevolgd. Daarnaast zijn de richtlijnen van het CBF-keurmerk leidend.

Slot

Gelukkig heeft Het Drentse Landschap in 2023 vele activiteiten weten te realiseren. De inzet van onze eigen medewerkers, vrijwilligers en beschermers is groot geweest. We prijzen ons gelukkig dat wij de afgelopen jaren een groei hebben gezien in ons vrijwilligersbestand. De RvT is de medewerkers van Het Drentse Landschap veel dank verschuldigd voor de wijze waarop met alle veranderingen is omgegaan en de werkzaamheden zijn opgepakt. We bedanken onze vrijwilligers voor hun grote betrokkenheid en inzet voor Het Drentse Landschap. Zonder hun inzet zouden vele projecten en werkzaamheden niet te realiseren zijn. Wij danken daarnaast onze beschermers, bedrijfssponsors, fondsen en subsidiënten voor hun financiële bijdragen en ondersteuning.

Albert Bruins Slot

voorzitter Raad van Toezicht
 Stichting Het Drentse Landschap

Kengetallen

	2022	2023
Kengetallen Stichting Het Drentse Landschap 2023		
oppervlakte in eigendom en beheer (ha)	9.936	10.000,25
bouwwerken in eigendom	350	350
kerken	5	5
molens	11	11
bezetting vakantiewoningen (%)	84	74
beschermers	16.590	16.259
vrijwilligers	488	528
vaste personeelsformatie (fte)	43,62	43,87
besteding doelstelling (%)	90,1	95,6
kosten eigen fondsenwerving (%)	1,19	3,5
kosten beheer / reguliere baten (%)	4,05	6,4

A close-up photograph of several pink flowers with many thin, pointed petals, set against a blurred green background. The flowers are arranged in a cluster, with one in the foreground being more prominent. The overall image has a soft, natural feel.

1

Natuur en
landschap

1.1

Projecten

Hunzedal

In het kader van de gebiedsontwikkeling Hunzedal zijn er in 2023 voor meerdere deelgebieden stappen gezet in de voorbereiding en/of de uitvoering van inrichtingsplannen:

- **De Branden bij Drouwen** (waterschap Hunze en Aa's als trekker): begin 2023 werd het gebied feestelijk opgeleverd. De laatste werkzaamheden hier betroffen enkele openingen in de bosstrook op de grens met het Drouwenerzand. Op de uitkijkheuvel aan de Gasselterstraat is een bankje geplaatst.
- **Noordma bij De Groeve** (Prolander als trekker): hier is op basis van het inrichtingsplan in 2023 het bestek gemaakt en is gestart met de vergunningprocedure. De gasbuis van de Gasunie is opnieuw verankerd en het projectonderdeel verbetering gemaal Oostermoer is uitgevoerd en afgerond. Tevens heeft opnieuw voorlichting aan omwonenden plaatsgevonden (augustus 2023) en zijn aparte gesprekken gevoerd met IVN Zuidlaren.
- **Boermastreek** (Prolander als trekker): hier is op basis van de inrichtingsschets een inrichtingsplan uitgewerkt en is werk gemaakt van het verwerven van de nog ontbrekende percelen.
- **Kadeverlegging bevergebied Spijkerboor** (Prolander als trekker): op basis van het inrichtingsplan is een bestek gemaakt, is het vergunningproces uitgevoerd en hebben al enkele voorbereidende maatregelen plaatsgevonden (kappen bosstrook). In december 2023 is een laatste voorlichtingsavond georganiseerd, zodat begin 2024 kan worden gestart met de uitvoering.
- **Bronnegermaden** (Prolander als trekker): het inrichtingsplan is verder uitgewerkt en in september 2023 opnieuw besproken met de omgeving. Grondverwerving is weer een stap verder gekomen voor het zuidelijk deelgebied, maar nog niet afgerond. De bestekvoorbereiding is opgestart.

- **Cluster N33** (WMD als trekker): voorbereidend eco-hydrologisch onderzoek met modelstudie is in 2023 uitgevoerd en heeft veel inzicht gegeven in mogelijkheden voor herstelmaatregelen. Hiermee kan een inrichtingsplan worden opgesteld.

Oude Diep

In 2023 zijn voor het Oude Diep meerdere projecten voorbereid. Belangrijk is de start van de voorbereiding voor de inrichting van de door de provincie aangekochte percelen grenzend aan het Scharreveld. Dit project bereidt de provincie voor in samenwerking met onder meer Het Drentse Landschap. Voor de projecten Laage veen en Wijsterbroek fase 2 zijn de bestekken en vergunningenprocedures gestart en is de uitvoering (2024) verder voorbereid. Voor de Eekmaten (bij Landgoed Vossenbergh), Roode Brand-Zuidmaten is de voorbereiding van planvorming en inrichting opgestart, hetgeen in 2024/2025 tot uitvoering van concrete maatregelen moet leiden.

Natuurgebieden Assen

Sinds 1 januari 2019 adviseert Het Drentse Landschap over het beheer van de natuurgebieden van de gemeente Assen. Het betreft enkele tientallen gebieden waaronder het Asserbos, het Amelterbos, de landgoederen Valkenstijn en De Lariks en verschillende beekdalgebiedjes zoals De Messchen en De Landjes.

In 2023 is een nieuwe subsidieperiode van vier jaar van start gegaan. Voor het Asserbos, Amelterbos, Ossebroeken en het beekdalletje achter de NAM zijn beheerplannen afgerond, voor Valkenstijn is een beheerplan vrijwel klaar.

Verder zijn werkzaamheden conform het jaarwerkplan voor de periode 2023 uitgevoerd, onder andere in de gebieden Asserbos (verwijderen bomen in het kader van veiligheid), Schieven en Valkenstijn. Daaraan is ook door diverse vrijwilligersgroepen bijgedragen. Een en ander is verder in nauw overleg met de medewerkers van de gemeente Assen voorbereid en uitgevoerd. Op diverse momenten is met bewoners en bewonersgroepen rond de natuurgebieden gesproken en afgestemd.

Landschapsbiografie/LESA Reestdal

In 2023 heeft het Kenniscentrum Landschap van de Rijksuniversiteit Groningen een wetenschappelijk gefundeerde landschapsbiografie uitgebracht met daarin ook een landschapsecologische analyse van het Reestdal. Dit is gebeurd in opdracht van Landschap Overijssel (projectleider) en Het Drentse Landschap. Hiervan is ook een publieksversie uitgebracht medio 2023. Verder is een landschapsvisie ontwikkeld door de beide landschappen zelf, die begin 2024 zal zijn afgerond.

Hondstong

Samen met waterschap Noorderzijlvest is een vervolgfase (fase 2) van de plannen voor waterhuishoudkundige maatregelen in de Hondstong bij Yde voorbereid. Hiertoe is nader hydrologisch onderzoek uitgevoerd en zijn mogelijkheden voor inrichting verkend. Een en ander moet leiden tot een concreet inrichtingsplan.

Analyse archeologische objecten

In 2023 is in samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen een beschrijving gemaakt van archeologische objecten in terreinen van Het Drentse Landschap. Daarnaast is het huidige beheer beschreven en zijn aanbevelingen voor beleid en beheer gedaan. Deze worden in 2024 in een beleidsdocument 'Beheer archeologische objecten bij Het Drentse Landschap' verder uitgewerkt.

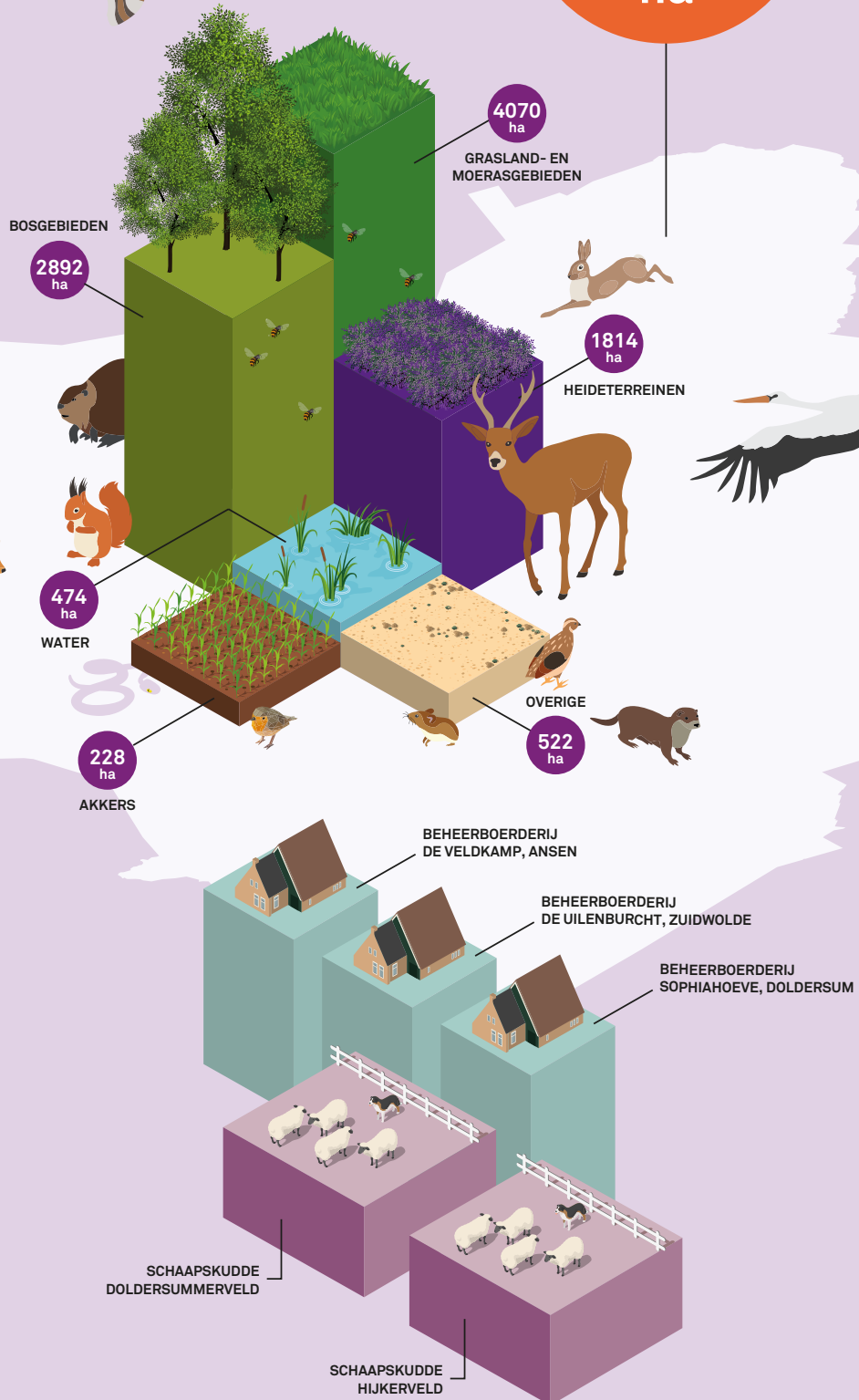
SKNL-projecten

Voor de periode 2022-2023 zijn veertien projecten ingediend bij de provincie Drenthe in het kader van de Subsidie Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL). In 2023 is een extra aanvraag gedaan voor nog vijf projecten. Van de in totaal negentien projecten is er één vervallen, zijn er negen afgerond en negen zijn nog in uitvoer of moeten nog worden opgestart. De uitvoeringstermijn voor de projecten is aangepast en loopt nu tot eind 2025. Het gaat zowel om projecten gericht op inrichtingsmaatregelen als om aanvullende beheermaatregelen. Bij inrichting gaat het om projecten zoals het verondiepen van sloten, landschapsherstel en inrichting van percelen. De aanvullende beheermaatregelen richten zich onder andere op extra drukbegrazing op de heide en verwijderen van struweel in natte botanische graslanden.

Natuur en landschap Het Drentse Landschap 2023

TOTAAL BEHEERDE
NATUURGEBIEDEN
PER 31-12-2023

10.000
ha

1.2

Grondverwerving

In 2023 heeft Het Drentse Landschap haar terreinen met bijna 64 hectare weten uit te breiden. De totale oppervlakte van de terreinen die Het Drentse Landschap mag beheren en in eigendom heeft, komt daarmee op afgerond tienduizend hectare (10.000,2476 ha).

Het overgrote deel van de aankopen bestond uit percelen bouwland en grasland in het Hunzedal. Bijvoorbeeld in de Zuidoevers, nabij het Zuidlaardermeer, waar nu een inrichtingsplan gemaakt wordt om nieuwe natuur te realiseren. In een ander deel van Het Hunzedal, de Boermastreek, heeft Het Drentse Landschap de mogelijkheid gekregen om percelen bouwland te verwerven. Een relatief groot deel van de aankopen in de Boermastreek betreft bouwland waar niet direct een opgave ligt om natuur

te ontwikkelen. Dit blijft cultuurgrond. Deze gronden geven ons in 2024 de mogelijkheid om ze ook weer in te brengen in een vrijwillige kavelruil en te ruilen met percelen waar wel een natuurontwikkelingsopgave ligt. Met dergelijke aankopen proberen wij bij te dragen aan het versnellen van gebiedsprocessen om daarmee het Natuurnetwerk Nederland (NNN) te realiseren.

In De Branden heeft Het Drentse Landschap enkele percelen natuurterrein kunnen verwerven. Deze gronden, onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur ofwel het Natuurnetwerk Nederland, zijn begin 2022 reeds ingericht als natuur en het beheer van het natuurterrein werd sindsdien door Het Drentse Landschap uitgevoerd.

Overzicht aankopen
Stichting Het Drentse
Landschap 2023.

Drouwenerzand	2.32.67 ha	populierenbosje direct ten zuiden van het Drouwenerzand
Landgoed Rheebruggen	2.40.10 ha	natuurterreintje met woning ten noorden van Rheebruggen
Boerenveensche Plassen	-5.13.10 ha	ruil- en natuurgrond ingebracht in kavelruil
	5.09.50 ha	natuurgrond toebedeeld gekregen in kavelruil
Hunzedal	2.16.50 ha	grasland in Bronneger
	1.06.60 ha	aankoop bloot eigendom voor inrichting Annermoeras
	7.42.63 ha	bouwland Zuidoevers
	5.81.10 ha	bosje en bouwland Boermastreek
	-3.72.90 ha	inbreng ruilgrond Boermastreek
	-2.68.55 ha	inbreng ruilgrond Boermastreek
	7.74.90 ha	bouwland Boermastreek
	16.72.35 ha	bouwland Boermastreek
	15.02.25 ha	natuurterrein in De Branden
	9.51.50 ha	grasland bij de Knijpe

1.3

Onderzoek en beheerevaluatie

Subsidieregeling Natuur en Landschap

Het Drentse Landschap ontvangt sinds 2017 een beheervergoeding vanuit de Subsidieregeling Natuur en Landschap. In 2023 is de nieuwe lumpsumperiode ingegaan, deze loopt van 1-1-2023 tot 31-12-2028.

Kwaliteitshandboek

Als resultaat van de vierjaarlijkse audit door de Stichting Certificering werd er in 2023 gewerkt aan een verbeterd kwaliteitshandboek.

Beheerplannen/beheerevaluaties

In 2023 zijn voor de volgende terreinen nieuwe beheerplannen opgesteld: Asserbos, Ameltribos, Diepstroeten, Bongeveen, Kleibosch, Gasterse Duinen, Gasterse Holt, Westersche Veld, Groote Zand en Orvelterzand. In 2023 zijn geen compleet nieuwe terreinen toegevoegd.

Jaarlijkse terreinevaluaties

In het kader van de jaarlijkse terreinevaluatie aan het begin van het jaar zijn ook in 2023 alle terreinen besproken door de desbetreffende uitvoerende rayonbeheerder en diverse medewerkers van de afdeling Onderzoek en Planning. Verschillende terreinen werden bezocht om de ontwikkeling van flora en fauna te beoordelen. De bevindingen van de terreinevaluatie 2023 zijn toegevoegd in het logboek, dat per terrein een beeld geeft van het beheer en de beheerdiscussies door de jaren heen. Globale beeld: de heideterreinen hebben het zwaar; stikstof en beheeruitdagingen met de komst van de wolf zorgen voor veel extra kosten.

Inventarisatie en monitoring

Het Drentse Landschap doet periodiek op al haar terreinen onderzoek in de vorm van inventarisatie en monitoring. Op elk terrein wordt minimaal eens in de zes jaar de verspreiding van een selectie van plant- en diersoorten in kaart gebracht. Sinds 2011 maakt de monitoringsystematiek van de Subsidieregeling Natuur en Landschap onderdeel uit van ons monitoringsprogramma. In 2015 is begonnen om ook vegetatiekartering in enkele terreinen uit te voeren. In 2023 zijn vegetatiekarteringen uitgevoerd in het Groote Zand, Elper Westerveld en Orvelterzand.

Verder zijn met betrekking tot specifieke soortgroepen inventarisaties gedaan.

- **Broedvogels:** de meeste broedvogelkarteringen worden uitgevoerd volgens de BMP-methode. De gegevens worden in dat geval ook naar SOVON gestuurd. In 2023 is op zo'n 37 locaties onderzoek gedaan naar broedvogels.
- **Reptielen:** doorgaans worden reptielen gemonitord volgens de RAVON-transectmethode. Dit is in 2023 uitgevoerd op het Nijensleekerveld, in de Gasterense duinen en op het Hijckerveld.
- **Vlinders:** in 2023 is meegewerkt aan de monitoring van kwetsbare vlindersoorten zoals de zilveren maan, veenbesparelmoervlinder, heivlinder en kommavlinder. Op verschillende terreinen zijn nachtvlinderinventarisaties uitgevoerd.

Verder is in 2021 de langjarige transectmonitoring weer opgepakt voor de terreinen Drouwenerzand en Smilder Oosterveld. Vanaf 1980 is elke tien jaar op eenzelfde wijze de monitoring uitgevoerd, hetgeen het mogelijk maakt over een lange periode naar de terreinontwikkeling van beide gebieden te kijken. In 2023 is deze monitoringsperiode afgerond en is er een eindrapport opgeleverd. Interessante waarneming: op het Drouwenerzand liet de monitoring een afname van korstmossen zien.

Wetenschappelijke Adviescommissie

De Wetenschappelijke Adviescommissie (WAC) van Het Drentse Landschap is in 2023 tweemaal bij elkaar geweest. Beheerplannen het Westersche Veld van Rolde en het Asserbos zijn besproken, alsmede Diepstroeten. Verder zijn de uitdagingen rondom de komst van de wolf besproken.

1.4

Beheer natuurterreinen

Algemeen

2023 stond in het teken van stikstof, water en de wolf. In alle natuurterreinen zien we de gevolgen van stikstof, de mate waarin verschilt alleen. Een duidelijk gevolg is bijvoorbeeld de afnemende vlinderpopulatie op het Groote Zand. Een trend die zich al jaren doorzet. De droge zomers van de afgelopen jaren en het droge voorjaar in 2023 zorgen ook voor uitdagingen. Met name nieuwe bosaanplant heeft het zwaar door het droge voorjaar. De invloed van de wolf was in 2023 erg groot. De gevestigde roedel zorgt ervoor dat niet alleen schapen slachtoffer worden, maar ook hooglanderkalveren. Experimenten met kuddebeschermingshonden, extra nachtopvang, wolfwerende flexrasters en meer scheperen lijken effectief, maar zorgen ook voor een stevige verhoging in kosten. De impact van de wolf neemt niet alleen in financiële zin toe, het zorgt ook voor uitdagingen op beheerniveau en heeft invloed in emotionele zin waar het gaat om direct betrokken medewerkers, zoals de schaapherders. In 2023 zijn er drie kalven en vijf schapen slachtoffer geworden van de wolf.

Heidebeheer

Het beheer van de heide bracht in 2023 veel uitdagingen met zich mee. De invloed van stikstof op de heide is groot. Een deel van de heide wordt gemaaid, maar het beste effect ontstaat door begrazing van schapen en hooglanders. Extra begrazing is daarom nodig, maar met de komst van de wolf zijn aanvullende maatregelen voor het beschermen van de kuddes noodzakelijk. Dit zorgt ervoor dat de SNL-subsidie voor heidebeheer niet kostendekkend is. We zien dat de kwaliteit van de heide afneemt, dit resulteert in afname van kenmerkende planten en dieren, bijvoorbeeld dagvlinders.

Beheer graslanden en cultuurlandschap

In 2023 is middels een wetlandmaaier op een groot aantal terreinen gemaaid, in het Hunzedal en de Drentse Aa. Deze apparatuur is nodig vanwege de slechte draagkracht van de bodem in deze terreinen. Op plaatsen waar van begrazing op maaibeheer is overgegaan, wordt de afrastering overbodig. Enkele percelen in het Reestdal waren in het najaar echter te nat om te maaien of te begrazen.

Beheer van bos en landschapselementen

Er is in 2023 een aantal landschapselementen gesnoeid en gedund. Vooral waar ze langs waterlopen liggen, is het beheer relatief intensief. De medewerkers voeren deze werkzaamheden vooral in de winter uit. Daarnaast worden paden en lanen waar nodig gesnoeid, zodat wandelaars er zonder gevaar gebruik van kunnen maken.

Beheer aardkundige monumenten

In 2009 is de provincie Drenthe begonnen met een project waarbij het benoemen van bijzondere aardkundige locaties in Drenthe centraal stond. In 2022 is de laatste toegevoegd aan het rijtje. Iedere gemeente in Drenthe heeft nu één of meerdere aardkundige monumenten. In totaal zijn er dertien. Een aantal daarvan zijn in beheer bij Het Drentse Landschap.

Eigen bedrijven

Het natuurbeheer van Het Drentse Landschap gebeurt voor een deel door het inzetten van drie eigen duurzame boerenbedrijven in Doldersum, Rabbinge en Rheebruggen. Deze drie boerderijen zijn ondergebracht in de BV Beheerboerderijen. Met zo'n 500 Limousins en ongeveer 675 hectare grondareaal (plm. 75 hectare akkerland en plm. 600 hectare grasland). Hier boeren drie medewerkers op een zeer natuurvriendelijke wijze, met als doel maximale biodiversiteit en behoud van typisch Drentse landschappen.

Op de drie beheerboerderijen, waar al bijna veertig jaar extensieve landbouw ten behoeve van het natuurbeheer plaatsvindt, wisselen we kennis uit met boeren die dit vragen. De drie boerderijen worden jaarlijks door de Stichting SKAL gecontroleerd. Het Drentse Landschap voldoet sinds 2010 aan alle gestelde verplichtingen. Per 1 januari 2023 heeft Marco Jansen het stokje overgenomen op de Uilenburcht. Voor boerderij de Veldkamp op Rheebruggen en De Sophiahoeve in Doldersum is 2023 een goed jaar geweest zonder specifieke bijzonderheden.

Begrazing Schotse hooglanders

In 2023 is de hooglandercommissie weer nieuw leven ingeblazen. Deze commissie bespreekt alles rondom hooglanders, zoals foklijnen, stuks per gebied, bijvoeren en verkopen. Het afkalfseizoen van de Schotse hooglanders verliep in 2023 goed; er zijn 54 kalfjes geboren.

De kuddes lopen op het Hijkerveld, het Grootte Zand, Takkenhoogte, het Scharreveld en Landgoed Vossenbergh (Hamveld en Reigerveen). Ook loopt een kudde op het Ooster- en Westersand bij Havelte waar Het Drentse Landschap, samen met Natuurmonumenten, het begrazingsbeheer verzorgt. Osses en koeien die niet bij de stier komen maar die hun 'graaswerk' prima uitvoeren, zijn te vinden op meer dan 25 plekken in onze natuurgebieden. De grootste groepen lopen op het Doldersummerveld, Smilder Oosterveld, Boerenveensche Plassen en de Stroeten. Maar ook vele kleinere groepjes in bijvoorbeeld Bongeveen, Elper Westerveld, Holtherzand, Hondstong, Nijensleekerveld, Rabbingerveld, Het Zwarte Gat, Gasterse Duinen, Uffelter Binnenveld en Nuilerveld geven extra natuur- en belevingswaarde aan een natuurgebied. In totaal grazen er een kleine 300 Schotse hooglanders in onze natuurgebieden (326 op 31 december 2023). De positieve effecten van de begrazing bleken ook dit jaar weer uit de verschillende terreinevaluaties. Er kwam onder andere uit naar voren dat de begroeiing met pijpenstrootje niet te dominant wordt en dat er voldoende ruimte blijft voor struikheide en dopheide. Wel zijn in Zuidwest-Drenthe enkele jonge hooglanders aangevallen door een wolf. Om dit in de toekomst te voorkomen zijn extra maatregelen genomen.

Begrazing schapen

Een grote calamiteit werd veroorzaakt door het blauwtongvirus. Ook onze beide kuddes zijn hier helaas niet vrij van gebleven en het virus heeft voor een flink aantal slachtoffers gezorgd. Het los rond laten lopen op heideterreinen (binnen rasters) is het afgelopen jaar steeds moeilijker geworden. Nachtopvanglocaties worden gebruikt voor de opvang van de schapen, waar dit kan. Op andere plekken hebben we ervoor gekozen de schapen alleen gescheperd op het veld te laten grazen. Al jaren werkt Het Drentse Landschap met gescheperde schaapskuddes op het Doldersummerveld en het Hijkerveld. De provincie Drenthe steunt deze vorm van beheer financieel. De kudde op het Hijkerveld krijgt tevens van de gemeente Midden-Drenthe een jaarlijkse bijdrage. Het beheer van de kuddes wordt ondersteund door vrijwilligers die scheperen of andere ondersteunende werkzaamheden verrichten. Voor het Doldersummerveld evalueerden we ook in 2023 de beheerafspraken met aangren-

zende beheerder Natuurmonumenten. Via een app kan de herder laten zien welke routes zijn gelopen, waardoor duidelijk wordt of de aard en intensiteit van de begrazing goed zijn. Waar nodig kan worden bijgeschakeld door de dieren op bepaalde plaatsen tijdelijk extra te laten grazen. Door jaarlijks samen met Natuurmonumenten de resultaten van de begrazing te bespreken kunnen we ervoor zorgen dat het gezamenlijke beheer voldoet aan beider verwachtingen. Naast de twee eigen kuddes is ook een schaapskudde tijdelijk ingehuurd voor begrazing van het gebied Takkenhoogte. Dit is nodig om de vergrassing en opslag ook hier goed te kunnen bestrijden. De kudde is gedurende enkele maanden ingezet om gestuurd te begrazen, om daarmee maximaal effect te hebben op de plekken waar dit het hardst nodig is. In 2023 werd verder inzet gepleegd ten behoeve van de toekomst van de Overleggroep Drentse schaapskuddes. Deze overleggroep tracht overkoepelend voor de circa tien Drentse schaapskuddes van toegevoegde waarde te zijn waar het gaat om kennisuitwisseling en het zijn van spreekbuis richting de provincie Drenthe.

Toezicht

De recreatieve druk op de terreinen neemt in 2023 weer 'gewone' vormen aan. Toch speelde er in 2023 het nodige. Zo werden naast het directe toezicht ook gezamenlijke acties met collega-terreinbeheerders en politie uitgevoerd. Dat was nodig doordat overlast vanwege loslopende honden, crossmotoren, zwerfvuil en dergelijke blijft bestaan. Met de inzet van de eigen professionele buitengewoon opsporingsambtenaar (boa) bij de stichting is er meer capaciteit op toezicht en handhaving en dat is gelukkig ook te merken. Daarnaast is het netwerk uitgebreid met een aantal

vrijwilliger-boa's, waardoor de dekking in de hele provincie op orde is. Inmiddels is ook het boa-registratiesysteem in werking, zodat incidenten centraal worden geregistreerd. Tijdens terreinbezoeken zijn door onze boa's in totaal 81 waarschuwingen gegeven. De meeste waarschuwingen werden uitgedeeld aan mensen met loslopende honden en fietsers op paden waar fietsen niet is toegestaan. In 2023 hebben de boa's in totaal 37 verbalen uitgeschreven voor overtredingen; dat waren er enkele meer dan in het jaar daarvoor. Goed nieuws is dat de afvaldumpingen in natuurgebieden in 2023 wel zeer beperkt waren.

Toezichthouders

Dank zijn we verschuldigd aan onze vee-toezichthouders die toezicht houden op de terreinen waar schapen en Schotse hooglanders worden ingezet. Velen controleren twee keer per week de dieren en rapporteren eventuele bijzonderheden aan de herders en/of rayon-beheerders/medewerkers van Het Drentse Landschap. Ook het feit dat aanwonenden medewerking verlenen om een stroomkast van Het Drentse Landschap van elektriciteit te voorzien, maakt het mogelijk dat we dieren binnen de afrastering houden.

Beheervrijwilligers

Het controleren van de rasters, het opsnoeien van wandelroutes, het opruimen van een omgewaaide boom, al dit soort 'klusjes' zijn ook in 2023 verricht door meerdere groepen beheervrijwilligers.

Pacht- en jachtcontracten

In 2023 is in het kader van het beheer van onze natuurgebieden ruim 4.000 hectare natuur c.q. cultuurgrond op basis van geliberaliseerde pachtcontracten uitgegeven aan ruim 240

agrariërs en/of particulieren. In 2023 zijn geen nieuwe jachthuurovereenkomsten afgesloten. Verder zijn in 2023 ook de vervolgstappen gezet om het pachtproces te digitaliseren. Het proces is gevisualiseerd, waarna dit met behulp van de ICT'ers van Contres is toegepast in het programma Insite (onderdeel van AFAS). Er zijn plannen om in 2024 de jacht- en pachtcontracten te genereren in Insite om zo het pachtproces nog verder te digitaliseren.

Onderhoud archeologische en historische objecten

Op basis van maandelijkse inspectierapporten van de plaatselijke toezichthouders zijn in 2023 bij de hunebedden een aantal onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd. Hierbij gaat het vooral om het opruimen van zwerfvuil en het maaien van de terreintjes rondom de hunebedden.

De gemeente Aa en Hunze heeft in overleg met onze stichting besloten om de weg die langs hunebed D13 in Eext loopt af te sluiten middels het instellen van een geslotenverklaring voor gemotoriseerd verkeer. De gemeente heeft in samenwerking met het Recreatieschap Drenthe de bestaande bebording aangepast en waar nodig vernieuwd, zodat het hunebed voor bezoekers bereikbaar blijft. Op deze manier zorgen we voor een betere bescherming van het archeologische terrein voor de toekomst. Ten noorden van Borger liggen, op steenworp afstand van elkaar, de hunebedden D28 en D2. Bij D28 werden in het verleden opgravingen gedaan, maar bij hunebed D29 en het terrein om de hunebedden werd tot op heden nooit wetenschappelijk onderzoek gedaan. In 2023 hebben onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) daar verandering in gebracht. Zij zijn begonnen met een archeologisch onderzoek op het terrein bij hunebed D29. In vier weken tijd hopen ze antwoord op de vraag te krijgen waar het gebied rondom het hunebed in het verleden voor werd gebruikt. Het onderzoek staat onder leiding van prof. dr. D.C.M. Raemaekers. In 2024 worden de uitkomsten verwacht.

Op basis van de inspectierapporten van de Monumentenwacht zijn de grafheuvels vrijgesteld van opslag. Ook zijn de grafheuvels en karresporen gemaaid. De terreinen van de schansen zijn in 2023 gemaaid en vrijgesteld van opslag. Hierdoor blijft de herkenbaarheid en zichtbaarheid van de monumenten intact.

1.5

Beleidsontwikkeling

Stikstofcrisis, Programma Natuur en Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG)

Hoewel de stikstofcrisis in 2023 onverminderd doorging, is de maatschappelijke onrust op dit punt verminderd. Dit komt mede doordat bij de Provinciale Statenverkiezingen in maart 2023 de BBB een belangrijke positie in het provinciaal bestuur kreeg. Effectief gebeurt er echter nog te weinig om de effecten van stikstofoverlast te verminderen. Deze effecten zijn steeds meer zichtbaar in de natuurterreinen van Het Drentse Landschap, met name in de bossen en heide- en veengebieden. Bijvoorbeeld in het Drouwenerzand, waar de heivlinder niet meer voorkomt en het tellen van deze soort dus ook geen zin meer heeft.

Oplossingen worden enerzijds gezocht in extra beheermaatregelen in terreinen om daarmee stikstof af te voeren. Anderzijds is in 2023 de uitwerking van het Nationaal Programma Landelijk Gebied op gang gekomen. In Drenthe gebeurt dit in de vorm van een Drents Programma Landelijk Gebied, een nieuw instrument waarbij ook het zoeken naar meer robuustere oplossingen in beeld komt. Hierbij gaat het onder meer om watersysteemherstel op landschapsniveau en het creëren van overgangsgebieden op het grensvlak van landbouw en natuur om daarmee natuurherstel en -ontwikkeling mogelijk te maken. Medio 2023 is een eerste versie van het DPLG naar het Rijk gestuurd, op basis van ambtelijke voorbereiding waarin ook Het Drentse Landschap participeerde. Op dit moment moet worden geconstateerd dat er nog steeds onvoldoende zicht is op maatregelen en financiering ervan, zodat onduidelijk is of het DPLG daadwerkelijk gaat bijdragen aan stikstofreductie, watersysteemherstel en daarmee herstel van natuur in Drenthe.

In 2023 zijn vanuit het Programma Natuur in de vorm van concrete projecten gelden ingezet voor herstel van natuurgebieden in beheer bij Het Drentse Landschap. Deze extra beheer- en inrichtingsmaatregelen in natuurgebieden moeten ervoor zorgen dat de stikstofeffecten verminderen. Dit gebeurde in de vorm van SKNL-projecten (Subsidie Kwaliteitsverbetering Natuur en Landschap).

Het betreft waterhuishoudkundige maatregelen (vernatting), maar ook extra beheermaatregelen zoals begrazing, maaien en dergelijke. In 2023 is onder verantwoordelijkheid van de provincie Drenthe samen met betrokken organisaties verder gewerkt om gericht op de periode 2024-2025 voor de Drentse natuurgebieden, waaronder de terreinen van de Stichting, zinvolle maatregelen uit te werken. De brongerichte kant van de oplossing van stikstofeffecten is echter nog harder nodig, en die zal (zie boven) onder meer in het kader van het DPLG moeten worden uitgewerkt.

Drents wateroverleg

Klimaatverandering heeft een steeds groter effect op de Drentse natuur. Het jaar 2023 liet met een gortdroge junimaand en een kletsnat najaar zien dat de extremen van het klimaat steeds heftiger worden. Om effecten tegen te gaan is een aanpak van waterbeheer op Drentse schaal nodig. Water en bodem moeten hierbij sturend zijn, zo stelt ook het landelijk waterbeleid. In 2023 heeft het recent opgerichte Drents wateroverleg een dergelijke aanpak nader trachten uit te werken. Samen met andere natuurorganisaties heeft Het Drentse Landschap hierin getracht een actieve bijdrage te leveren. Uiteindelijk moet deze aanpak leiden tot meer kennis over het Drentse watersysteem en maatregelen om effecten van klimaatverandering tegen te gaan. Een en ander moet vervolgens landen in het provinciale waterbeleid via de Commissie Landelijk Gebied en in het Drents Programma Landelijk Gebied.

Een ander wateraspect dat speelt, is het negatieve effect van bestrijdingsmiddelen op waterkwaliteit en biodiversiteit. Onderzoek in 2022 liet zien dat ook in terreinen van Het Drentse Landschap sporen van bestrijdingsmiddelen zijn te vinden. Afgelopen jaar hebben we ons sterk gemaakt om effecten van bestrijdingsmiddelen nader onder de aandacht te brengen, om uiteindelijk schadelijke effecten een halt toe te kunnen roepen.

Natuurinclusieve landbouw

Hoewel de meerwaarde van natuurinclusieve vormen van landbouw wordt gezien, is de Agenda Boer, Burger en Natuurbeheer in 2023 gestopt. Een onderdeel ervan, het werken met

KPI's (Kritische Prestatie Indicatoren), gaat nog wel door. De bedoeling is om natuurinclusieve landbouw of kringlooplandbouw verder in het kader van het Drents Programma Landelijk Gebied concreet gestalte te geven. Op kleinschalig niveau zijn er wel diverse initiatieven om natuurinclusieve landbouw in de vorm van concrete projecten te realiseren. Een voorbeeld is de pilot Achterste Diep, waar met grondeigenaren natuurinclusieve maatregelen worden uitgetoetst en gemonitord, leidend tot interessante resultaten. Daarnaast proberen we samen met een aantal biologische boeren in het Hunzedal en bij De Kleibosch meer samenhang te krijgen in het beheer van hun landbouwgronden in relatie tot onze natuurgebieden. Vanuit onze beheerboerderijen, waar al meer dan dertig jaar extensieve landbouw ten behoeve van het natuurbeheer plaatsvindt met positieve effecten op natuur en landschap, wisselen we kennis uit met boeren in de directe omgeving.

Beleid wolven in relatie tot schapenbegrazing

Ook in 2023 werden opnieuw schapen in terreinen van Het Drentse Landschap

aangevallen en gedood door wolven. Dit gold ook voor enkele jonge hooglanderpinken. Meerdere roedels wolven komen inmiddels voor in Drenthe, zowel in Midden-Drenthe als in Zuidwest-Drenthe. We hebben daarom op basis van een analyse van begrazing in diverse terreinen het begrazingsbeleid aangepast. In een aantal terreinen is noodgedwongen overgegaan tot gescheperde begrazing, in een enkel geval ook van drukbegrazing. Dit laatste heeft echter niet de voorkeur, omdat het weliswaar de opslag en vergrassing terugdringt, maar sommige soorten van heideterreinen er wel onder lijden.

Bij de schaapskudde van Doldersum is geëxperimenteerd met de inzet van kuddebewakingshonden. De eerste resultaten laten zien dat deze in sommige situaties een goed alternatief kunnen zijn. De gewijzigde begrazingsstrategie vanwege de komst van de wolf leidt mogelijk tot andere beheereffecten in de terreinen. Die brengen we in kaart. Daarnaast heeft een andere manier van begrazen ook organisatorische en financiële consequenties, die worden geconcretiseerd.

Het belang van het voortzetten van schapenbegrazing is niet alleen in beheertechnisch opzicht van belang om de kwaliteit van de terreinen te waarborgen. Ook vanuit cultuur-historisch oogpunt is de zorg voor het voortbestaan van zeldzame Drentse huisdierrassen voor Het Drentse Landschap van essentieel belang.

Samenwerking Natuur- en Milieufederatie Drenthe

De nauwe samenwerking met de Natuur- en Milieufederatie Drenthe heeft ook in 2023 haar nut bewezen op het gebied van ruimtelijke-orderingsvraagstukken zoals de beoordeling van bestemmingsplannen. Samen konden we vanuit het team Natuur en Landschap bij belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen via de inbreng van diverse zienswijzen een adequate inbreng leveren.

Bossenstrategie

In 2020 heeft de rijksoverheid het initiatief genomen tot de zogenoemde Bossenstrategie, die nader wordt uitgewerkt op provinciaal niveau; in 2021 en 2022 is deze strategie nader uitgewerkt samen met betrokken partners. In 2023 zijn op enkele plekken in de nabijheid van terreinen van Het Drentse Landschap bomen aangeplant in dit kader. Doel is om meer bossen te laten ontstaan om zo bij te dragen aan vermindering van de effecten van klimaatverandering. Arealuitbreiding is daarbij een belangrijke opgave. Deze zal zowel binnen als buiten het NNN moeten plaatsvinden. In de uitvoering van de regeling duurt het soms wel lang voordat noodzakelijke bestemmingsplanwijzigingen zijn doorgevoerd. De mogelijkheden tot bosuitbreiding binnen het NNN in de terreinen van Het Drentse Landschap zijn heel beperkt, met name omdat Het Drentse Landschap in het verleden alle mogelijkheden daartoe reeds heeft ingevuld. Bosuitbreiding in de overgangszone tussen landbouwgrond en natuur biedt mogelijkheden om knelpunten op te lossen, zeker op het gebied van de waterhuishouding. Die mogelijkheden komen tot dusverre nog niet echt uit de verf.

Zonneparken

De rijksregeling Stimulering Duurzame Energieproductie is een belangrijk middel om duurzame energie te stimuleren. In 2023 zijn, zij het in mindere mate dan in 2022, nog diverse nieuwe zonneparken in Drenthe

aangelegd, ook in de nabijheid van terreinen van Het Drentse Landschap en in waardevolle landschappen. Dit komt omdat er vanuit de overheid (via de Regionale Energiestrategie) meer nadruk wordt gelegd op de noodzaak van het aanleggen van zonnepanelen op daken in bebouwd gebied dan in open landelijk gebied. Aandacht voor een inbreng vanuit natuur, waterhuishouding en landschap bij de inrichting was er tot nu toe nauwelijks, maar begint zoals gezegd te komen. Langzaam beginnen projectontwikkelaars wel na te gaan hoe meer fundamenteel natuur en landschap in de planvorming meegenomen kunnen worden. Het Drentse Landschap komt voor de vraag te staan of zij bereid is mee te werken aan initiatieven wanneer dit extra natuur of verbetering van de landschapskwaliteit zou kunnen gaan opleveren.

Ruimtelijke ordening

Samen met de Natuur- en Milieufederatie Drenthe heeft Het Drentse Landschap in 2023 via inbreng van zienswijzen gereageerd op diverse nieuwe ruimtelijke plannen.

Contacten Commissie Landelijk Gebied

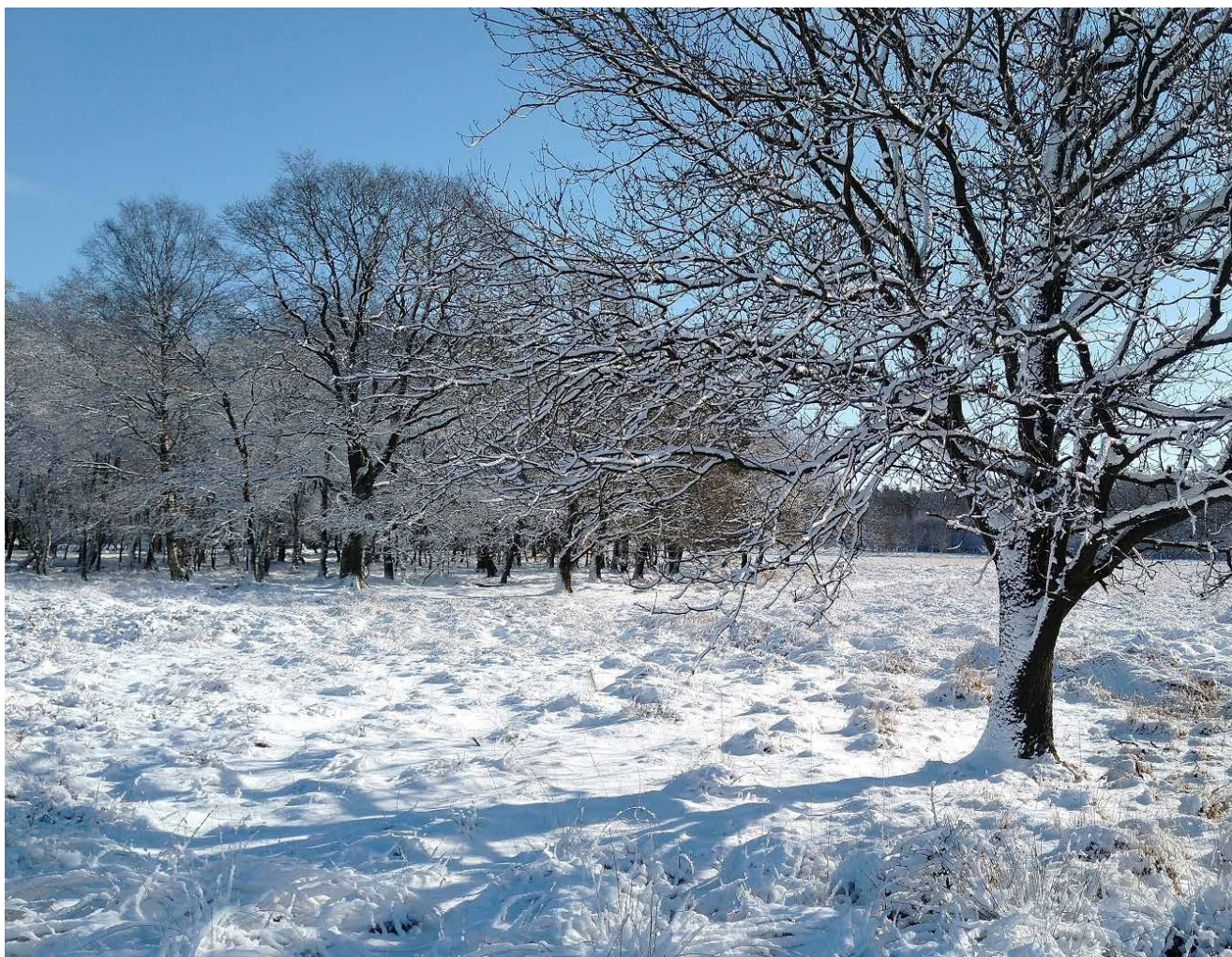
Tijdens de vergaderingen van de provinciale Commissie Landelijk Gebied werden in 2023 onder andere de volgende onderwerpen behandeld:

- Voortgang Programma Natuurlijk Platteland
- Ontwikkeling rond Drents Programma Landelijk Gebied
- Programma Natuur
- Relatie ontwikkeling zonneparken en gebiedsopgaven

Contacten waterschappen

Op bestuurlijk niveau zijn in 2023 verschillende gesprekken gevoerd met de waterschappen Drents Overijsselse Delta, Vechtstromen, Hunze en Aa's en Noorderzijlvest.

Met zeven andere natuur- en milieuorganisaties samen (ook van buiten Drenthe) is het rapport *De kracht van het Noorden* ontwikkeld. Dit werd op Valentijnsdag 2023 aangeboden aan de commissarissen van de Koning van Fryslân, Groningen en Drenthe. Hierin is een positief toekomstbeeld geschetst voor natuur, landschap en water en hiervan afhankelijke functies. Dit op basis van de diverse beleidsopgaven die in het Noorden spelen (woningbouw, klimaat, landbouwtransitie, energie-

transitie) en de manier waarop dit kan worden gecombineerd met herstel van natuur (biodiversiteit) en landschap. Als afgeleide hiervan werd in september 2023 een watermanifest gepresenteerd, gericht op ambtenaren en bestuurders van waterschappen, provincie en waterbedrijven.

Kracht van Drenthe

Zes natuur- en milieuorganisaties (Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, IVN Natuureducatie, Landschapsbeheer Drenthe, de Natuur- en Milieufederatie Drenthe en Het Drentse Landschap) hebben in aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen het pamflet 'Investeren in de kracht van Drenthe' geschreven. In het pamflet agenderen we acht groene speerpunten als input voor de Provinciale Statenverkiezingen. Ook organiseerden we gezamenlijk een goed bezocht verkiezingsdebat. We werken als Drentse natuur- en milieuorganisaties samen op basis van de groene speerpunten aan een

mooi en duurzaam Drenthe. Dat doen we in samenwerking met inwoners, bedrijven, overheden en andere maatschappelijke organisaties. Zo creëren we samen de mogelijkheden om positieve verandering in gang te zetten.

Op 1 december 2023 organiseerden we een bijeenkomst met de titel 'Perspectief voor Drenthe', waar Statenleden werden uitgenodigd om te 'speeddaten' met vrijwilligers en medewerkers van de samenwerkende organisaties. In de brochure 'Samenwerken aan de Kracht van Drenthe' wordt een indruk gegeven van ons werk, van de samenwerkingen die we hiervoor smeden en van de impact die dit oplevert:

Landschapsbiografie en landschapsvisie Reestdal

In 2023 is op initiatief van Landschap Overijssel en Het Drentse Landschap een landschapsbiografie en een landschapsvisie voor het Reestdal opgesteld. De landschapsbiografie geeft een beeld van het ontstaan van het Reestdal (geohydrologisch) inclusief de rol die de mens daar in de loop van de tijd in is gaan spelen. De landschapsvisie geeft een vooruitblik op hoe beide provinciale landschappen de toekomst van het Reestdal zien, mede in het licht van huidige beleidsopgaven op het gebied van natuur, watersysteem/klimaat, natuurinclusieve landbouw en recreatief gebruik.

De landschapsbiografie is opgesteld door het Kenniscentrum van de Rijksuniversiteit Groningen. In een uitgebreid wetenschappelijk rapport is voor een viertal tijdfasen beschreven hoe het Reestdal eruitzag qua landschap en natuur, en welke ontwikkelingen zich voltrokken. Verder is de rol van de mens, die aanvankelijk nog beperkt was, maar steeds groter werd, uitvoerig beschreven op basis van uitgebreid bronnenonderzoek.

Naast het landschapsbiografische aspect is ook een landschapsecologische systeemanalyse (LESA) op

hoofdlijnen uitgevoerd. Deze LESA heeft voor het Reestdal inzicht gegeven in de samenhang tussen het watersysteem en het voorkomen van venen / natte vegetaties in het verre verleden en hoe die samenhang nu is. Tevens zijn van hieruit knelpunten gedefinieerd die op dit moment de verdere ontwikkeling van natte hooilanden en moerasvegetaties nog in de weg staan. Tevens zijn ideeën benoemd voor herstelmaatregelen.

De landschapsvisie geeft de ambities weer die de beide provinciale Landschappen hebben op het gebied van natuur en water, erfgoed en beleving van het gebied. Zo beogen we om de waterhuishoudkundige relaties tussen de omliggende plateaugebieden en het beekdal te herstellen. Verder willen we de geschrapte natuurbegrenzing (NNN) in het Overijsselse deel van de benedenloop laten terugdraaien door de provincie. We stellen voor om waarden op het gebied van kleinschalig landschap en erfgoed op diverse plekken te herstellen. Ten aanzien van beleving willen we naast het reguliere recreatieve gebruik (wandelen en fietsen) op een enkele plek belevingsmogelijkheden toevoegen, zoals het concreter lokaliseren en beleefbaar maken van de bron van de Reest.

2

Monumenten
en erven

2.1 Projecten

Onderzoek

Het Drentse Landschap besteedt veel zorg aan de voorbereiding en uitvoering van projecten op het gebied van restauratie, renovatie en herbestemming. Als door het Rijk aangewezen Professionele Organisatie voor Monumenten- en Cultuurhistorie (POM) heeft de stichting daarbij een voorbeeldrol te vervullen. Een belangrijk onderdeel bij ieder project is het uitvoeren van bouw- en cultuurhistorisch onderzoek, zodat weloverwogen keuzes kunnen worden gemaakt bij de planvorming. In 2023 zijn er onder meer kleurhistorische onderzoeken uitgevoerd voor Huis Overcingel en het orgel van de Margarethakerk. Verder is er een bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd voor boerderij Jipping nabij Bronnegerveen.

Bruntingerhof

In het voorjaar werd de verbouwing van de Bruntingerhof tot bezoekers- en informatiecentrum afgerond. Hiermee heeft de boerderij weer een passende en toekomstbestendige invulling gekregen. Sinds het voorjaar van 2016 stond deze hallenhuishoerderij, gelegen aan de Flintenweg 8 te Orvelte, leeg. De Bruntingerhof is uniek voor Drenthe, omdat het een gaaf bewaard gebleven boerderij uit de zeventiende

eeuw betreft, een 'los hoes', waar van oudsher mensen en dieren in één ruimte verbleven. De boerderij is eind jaren 60 van de vorige eeuw verplaatst van Bruntinge naar Orvelte en destijds geheel gerestaureerd.

Huis Overcingel

Eveneens in het voorjaar werd gestart met de restauratie en herbestemming van Huis Overcingel te Assen. Dit rijksmonument, het hart van het gelijknamige landgoed, kwam leeg te staan na het overlijden van de laatste bewoner, Henk van Lier Lels. Als aannemer werd voor Jurriëns Noord gekozen, met wie Het Drentse Landschap een paar jaar eerder bij Oldengaerde goede ervaringen had opgedaan. Gedurende de bouw werden er een aantal bijzondere ontdekkingen gedaan, zoals een zeldzame vorm van vloerbedekking in een aantal ruimten en marmerimitaties in de hal. Dit imitatiewerk zat verborgen achter een laag stucwerk. Helaas was er ook sprake van minder gewenste ontdekkingen, zoals de aanwezigheid van asbest. De restauratie wordt financieel gesteund door de provincie Drenthe, de gemeente Assen, het Regiofonds Groningen-Assen, de Nationale Postcode Loterij, Stichting TBI Fundatie en particuliere bijdragen.

Geschilderd behang

Restaurator Marten Bos was in 2023 aan de slag met de restauratie van de drie panelen met geschilderd behang die op Oldengaerde hingen. De oplevering was voorzien in 2023, maar dat was helaas niet haalbaar. De schilderijen zijn restanten van een wandbeschildering die in het begin van de achttiende eeuw, om precies te zijn in 1719, is aangebracht in het Schultehuis in Emmen (ook wel Emmenhuis of Willingehuis genoemd). Toen dit huis in 1936 werd gesloopt zijn delen van het behang bewaard gebleven. De restauratie kon worden uitgevoerd dankzij bijdragen van de Frans Mortelmans Stichting, het Cultuurfonds, het Dr. Hendrik Muller Vaderlandsch Fonds, Stichting TBI Fundatie en een particuliere bijdrage.

De Houtzagerij Orvelte

Op het adres Dorpsstraat 7 in Orvelte staat een fraaie negentiende-eeuwse boerderij. Vanwege langdurig gebruik als kantoorruimte was de boerderij aan restauratie en renovatie toe toen deze een paar jaar geleden leeg kwam te staan. Dat bood ook de mogelijkheid om het pand te verduurzamen en het een nieuwe bestemming als woonhuis te geven. De werkzaamheden zijn in 2023 uitgevoerd door de eigen timmerlieden van Het Drentse Landschap.

De Molenaarswoning van molen Woldzigt

Vrijwel parallel aan de restauratie van de Houtzagerij vond ook de verbouwing van de molenaarswoning van de molen Woldzigt in Roderwolde plaats. De molenaarswoning bevindt zich in de onderbouw van de molen. Van oudsher woonde hier de molenaar van dienst. De woning kende al enige tijd achterstallig onderhoud. Ook waren er veel vochtproblemen. Daarom is besloten de woning te renoveren en te verduurzamen. Deze werkzaamheden zijn grotendeels in eigen beheer uitgevoerd.

Potroedes van molen De Hoop

Molen De Hoop staat sinds 1915 in Sleen. De molen is oorspronkelijk afkomstig uit Amersfoort. De roedes zijn destijds mee- verhuisd. Deze roedes zijn bijzonder, omdat ze gemaakt zijn in 1899 door de firma Pot uit Kinderdijk. De roedes zijn veruit de oudste die nog in Drenthe gebruikt worden. Ook landelijk zijn ze als paar uniek in hun soort. De staat van de roedes bleek bij een inspectie niet op orde te zijn. Normaal gesproken worden roedes in zo'n geval door nieuwe exemplaren vervangen, maar

vanwege de hoge cultuurhistorische waarden is ervoor gekozen om de roedes te restaureren. De werkzaamheden hiervoor zijn eind 2023 opgepakt. De restauratie wordt gesteund door het Molenfonds, Stichting Dioraphte en het Dinamo Fonds.

Ontwikkeling nieuwe projecten

Net als in andere jaren was er sprake van de voorbereiding van een groot aantal restauratieprojecten die in de komende jaren zullen worden uitgevoerd. Helaas lukte het ook in 2023 niet om een vergunning rond te krijgen voor de noodzakelijke restauratie van de herenboerderij De Lindenhorst in de buurtschap De Schiphorst tussen De Wijk en Meppel. Het moeizame proces met de gemeente Meppel bleef helaas voortduren. Gelukkig ging het bij andere plannen een stuk soepeler, zoals bij de vergunning voor de restauratie en herbestemming van Kloosterstraat 3 te Assen. Verder zijn er plannen ontwikkeld voor de renovatie en verduurzaming van de woonboerderij Jipping nabij Bronnegerveen, de herbestemming tot woning van de staart van boerderij 't Ende nabij De Wijk, de sanering en renovatie van het dak van het koetshuis bij De Havixhorst en het inbouwen van een toiletvoorziening in de staart van boerderij de Schapendrift te Orvelte. Ten slotte zijn de planvorming voor de restauratie en herbestemming van het koetshuis van Overcingel en de aanleg van een nieuwe wandelbrug over de gracht bij Oldengaerde in 2023 gecontinueerd.

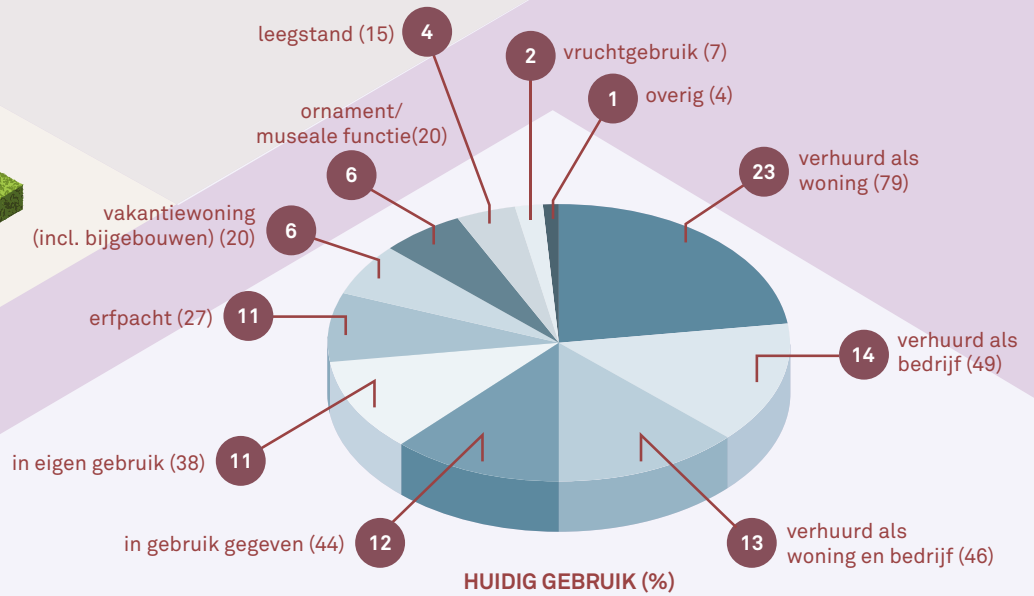
Monumenten en erven Het Drentse Landschap 2023

114
RIJKSMONUMENTEN
9
PROVINCIALE MONUMENTEN
6
GEMEENTELIJKE MONUMENTEN
110
KARAKTERISTIEKE/
BEELDBEPALENDE
GEBOUWEN

349
GEBOUWDE OBJECTEN
VERDEELD OVER
137 ADRESSEN
PER 31-12-2023

3
RIJKSMONUMENTALE
TUINAANLEGGEN

2.2 Verwerving

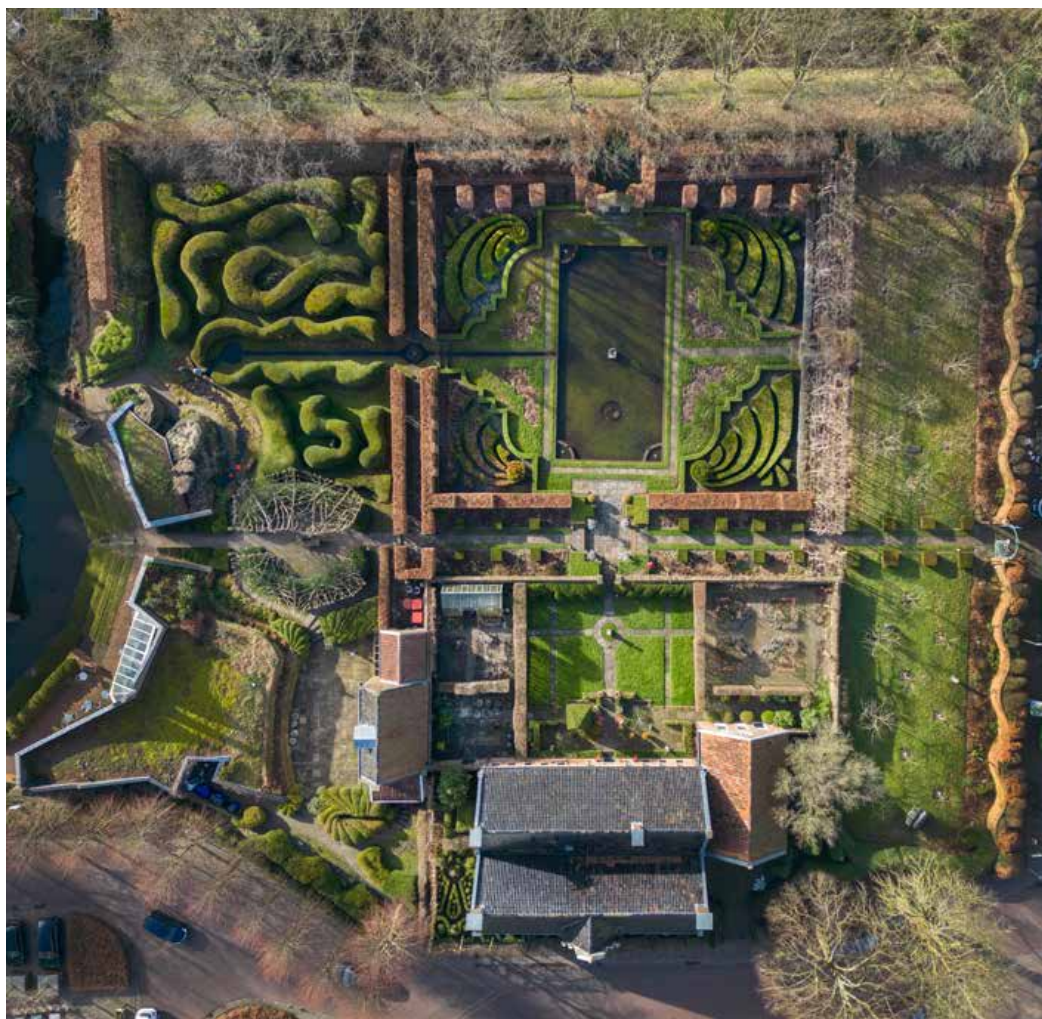
In 2023 zijn er geen gebouwde objecten overgedragen aan Het Drentse Landschap. Wel was er sprake van de verwerving van een natuurterrein aan de Van der Sluisweg in Uffelte, waartoe ook een boerderij behoorde. Vanwege de staat van het pand in relatie tot de grote restauratieopgaven waar Het Drentse Landschap de komende jaren voor staat, is ervoor gekozen om de boerderij met erf af te splitsen van het natuurterrein en dit gedeelte af te stoten. Daarbij worden in de koopovereenkomst via een kettingbeding voorwaarden gesteld aan het herstel van de boerderij, zodat de aanwezige cultuurhistorische waarden zoveel mogelijk behouden blijven.

Net als in de voorgaande jaren was er sprake van een groot aantal verkennende gesprekken over de mogelijke overdracht van met name kerkgebouwen. De problematiek van (dreigende) leegstand en verval blijft groot. Helaas blijven de meeste initiatieven om tot overdracht over

te gaan zonder resultaat, met name vanwege de financiële situatie van de kerkbesturen in relatie tot het feit dat Het Drentse Landschap / Oude Drentse Kerken een bruidsschat vraagt bij overdracht. Die bruidsschat is nodig om de instandhouding op de lange termijn te kunnen garanderen.

Het is de vraag wat het effect van de prangende situatie in Drenthe zal zijn voor het behoud van de monumentale kerken in de toekomst.

Ten slotte is er in 2023 veel tijd en inzet gestoken in de gesprekken over de beoogde overdracht van het ensemble De Buitenplaats te Eelde. Dit ensemble bestaat uit het zeventiende-eeuwse Nijsinghhuis met koetshuis, een oranjerie en twee paviljoens van de hand van architectenbureau Alberts en Van Huut. De gebouwen worden verbonden door een fraai aangelegde tuin.

2.3 Beheer gebouwen en erven

Onderhoud gebouwen

In 2023 heeft er net als in andere jaren het nodige planmatig onderhoud plaatsgevonden. Op basis van periodieke inspecties van de Monumentenwacht en meerjaren-onderhoudsplannen die hiervan het gevolg zijn, is vastgesteld welke gebouwen en gebouwonderdelen voor onderhoud in aanmerking komen.

Veelvoorkomende en regelmatig terugkerende werkzaamheden zijn schilderwerk, rietwerk, vervanging van installaties en renovatie van keukens en badkamers. Op verschillende plaatsen zijn deze werkzaamheden uitgevoerd.

Wat schilderwerk betreft zijn onder meer de voorgevels van de havezaten De Havixhorst en Oldengaerde in 2023 geschilderd, net als het exterieur van de kerk van Bovensmilde. Ook zijn onder meer de boerderijen de Braemscamp, 't Haantje, de Pieperij en Rabbinge 7 voorzien van nieuw schilderwerk. Bij deze boerderijen zijn andere kleurstellingen toegepast, conform het beleid schilderkleuren.

Rietwerk was onder meer aan de orde bij boerderij Kamps en bij verschillende panden in Orvelte. Een grote opgave betrof het vervangen van het rieten dak van boerderij De Schapendrift te Orvelte. Hier werd het gehele dak van nieuw riet voorzien, inclusief het dak van de staart.

De elf molens van onze stichting vragen in zijn algemeenheid om veel zorg. Dat heeft te maken met het feit dat molens niet alleen gebouwen zijn, maar ook werktuigbouwkundige objecten. Het binnenwerk van een molen is complex en wordt zwaar belast, waardoor regelmatig onderhoud noodzakelijk is. Zo liep het binnenwerk van molen Woldzigt het afgelopen jaar vast, met behoorlijke schade tot gevolg. Daarnaast moest de staart van de molen worden verstevigd en was schilderwerk noodzakelijk. Van de molen te Norg werd de stelling hersteld en van molen Jantina Helling werden de lasnaden van de roeden hersteld, waardoor deze eindelijk weer kon gaan draaien. In molen De Bente werd de schade hersteld die ontstaan was als gevolg van een gevallen molensteen.

Andere onderhoudswerkzaamheden betroffen onder meer het herstel van stucwerk in het koetshuis van De Havixhorst, het rooveren van de daken van de Lokkerij en Egberts Lent en het waterdicht maken van potstallen bij de Sophia Hoeve en de schaapskooi in Orvelte.

Ten slotte zijn er tal van werkzaamheden die het gevolg zijn van schades en storingen, zoals stormen, lekkages, ruitbreuk en defecte installaties. Deze schades en storingen zijn onvoorzien en komen gedurende het gehele jaar voor. Bijzonderheden afgelopen jaar

waren onder andere schade door wateroverlast als gevolg van hevige regenval in het najaar en schade in de staartschuur van boerderij 't Ende vanwege een steenmarter die hier had huisgehouden.

Onderhoud tuinen

In het najaar kregen we te maken met enkele stevige stormen en veel regen. Dat leidde hier en daar tot schade en overlast. In de tuin van Overcingel was de schade het grootst, want daar vielen in korte tijd drie oude bomen om. Dit bleek na onderzoek het gevolg te zijn van een ongelukkige samenloop van omstandigheden.

De tuingroepen op Oldengaerde, Overcingel en Lemferdinge functioneerden net als in voorgaande jaren goed. Op een vaste dag in de week steken de tuinvrijwilligers de handen uit de mouwen. Het Drentse Landschap is dankbaar voor het feit dat deze vrijwilligers bereid zijn om de historische tuinen in stand te houden.

Verduurzaming

Restauratie, renovatie en onderhoud zonder de toepassing van verduurzamingsmaatregelen komt in de praktijk nauwelijks meer voor. Het Drentse Landschap heeft in 2023 een budget vrijgemaakt voor de verduurzaming van de gebouwen. Huurders werd opgeroepen met ideeën en voorstellen te komen voor 'quick wins', oftewel kleinschalige maatregelen die relatief snel en eenvoudig uitgevoerd kunnen worden. Een aantal huurders heeft hier gebruik van gemaakt, al viel de animo hiervoor wat tegen. Desondanks wordt deze aanpak voortgezet in de komende jaren.

Verhuur

In 2023 wisselden Klein Soestdijk te Veenhuizen en de tuinmanswoning van Overcingel van huurder. Voor de woning in boerderij 't Ende is de erfpacht overgezet naar een huurcontract. Met het TIP is een gebruiks-overeenkomst afgesloten voor de staart van de Bruntingerhof in Orvelte. En met de Stichting Coöperatief Orvelte is een gebruiksovereenkomst afgesloten voor diverse locaties in Orvelte. Deze stichting heeft onder meer het beheer van de Brink en de parkeerplaatsen in Orvelte overgenomen.

Vakantiewoningen Buitenleven

De gemiddelde bezetting van de vakantie-woningen viel in 2023 lager uit dan in het voorgaande jaar, namelijk ruim 74 procent tegenover 84 procent in 2022. Daarmee is de bezettingsgraad voor het tweede jaar op rij gedaald. Het effect van corona, dat tot een zeer hoge bezetting leidde, lijkt nu echt voorbij. De bezetting ligt nog wel hoger dan in de jaren voorafgaand aan corona (71 procent in 2019 en 66 procent in 2018).

De kleinere vakantiewoningen waren zoals gewoonlijk het beste bezet. Uitschieter was het Hertenhuisje, met een bezetting van ruim 92 procent, op de voet gevolgd door Huis Landweer en het Kleinste Huisje, die een bezetting rond de 87 procent kenden. Opvallend is de lage bezetting van keuterij Ghyssele. In 2022 lag het percentage al relatief laag, namelijk 60 procent, maar in 2023 is dit verder gezakt naar 45 procent.

De lage bezetting wordt voor een deel verklaard door het feit dat Ghyssele gedurende een groot aantal weken wordt gebruikt door de oud-eigenaren. Maar mogelijk speelt ook de iets verouderde uitstraling van het (aard- en nagelvaste) interieur een rol. Dat is terug te zien in de beoordelingen die door gasten worden gegeven. Op de onderdelen 'onderhoud' en 'comfort' scoort Ghyssele iets lager dan de andere huisjes. Overigens is de totaalscore van Ghyssele met een 8,6 slechts 0,3 punt lager dan de totaalscore van 8,9 voor alle vakantie-woningen samen. Sowieso zijn de verschillen in beoordeling tussen de vakantiewoningen klein. Ze scoren allemaal tussen de 8,6 en 9,1. De beoordelingen komen overeen met het landelijke gemiddelde van 8,8.

De vakantiewoningen vragen om voortdurende aandacht om deze aantrekkelijk te houden voor de vaak veeleisende gasten van Buitenleven Vakanties. In 2023 zijn er daarom verschillende werkzaamheden uitgevoerd. Zo zijn in diverse vakantiewoningen de gordijnen vernieuwd en is in enkele kamers het tapijt vervangen. Verder werd de zandweg die toegang geeft tot Huis Landweer hersteld om de toegankelijkheid te borgen.

2.4 Beleidsontwikkeling en belangenbehartiging

Provincie

Net als in de voorgaande jaren vond er regelmatig overleg plaats met de provincie over zaken op het gebied van erfgoed en monumentenzorg. Toch wordt Het Drentse Landschap als provinciale hoeder van het gebouwde en groene erfgoed door de provincie nog altijd onvoldoende erkend. Het Drentse Landschap is binnen Drenthe niet alleen de enige erfgoedorganisatie met een POM-status, maar het heeft ook de grootste collectie erfgoederen in beheer én het is de enige organisatie die niet gebonden is aan een bepaalde locatie maar juist provinciebreed opereert. Het Drentse Landschap stelt zich graag op als partner en deelt haar kennis en ervaring graag met derden. Dat doen we onbezoldigd, vanuit ons doel om het Drentse erfgoed in brede zin in stand te houden. Gemeenten en particulieren weten de weg naar Het Drentse Landschap steeds beter te vinden en wij staan hen in die gevallen graag bij met raad en daad. Die rol willen we ook voor de provincie graag vervullen.

Ook bij de verwerving en het onderhoud van kerken en molens zou steun van de provincie welkom zijn. Ieder jaar weer vragen deze monumenten hoge kosten aan onderhoud en energie, waar geen inkomsten tegenover staan. Alleen de Sim-subsidie van het Rijk biedt enig soelaas. Het Drentse Landschap / Oude Drentse Kerken aanvaardt deze onrendabele monumenten vanuit het maatschappelijk doel dat deze monumenten dienen. Ze zijn niet alleen van belang voor de cultuurhistorie van Drenthe, maar dienen ook als identiteitsdragers voor een dorp of regio en als ontmoetingsplek voor de lokale gemeenschap, waardoor de sociale cohesie wordt versterkt. Bovendien zijn molens, kerken en groene erfgoederen zoals landgoederen en historische tuinen belangrijke toeristisch-recreatieve voorzieningen waar jaarlijks vele bezoekers op afkomen.

Federatie Instandhouding Monumenten

Het Drentse Landschap is lid van de FIM, de Federatie Instandhouding Monumenten. De FIM komt op voor de belangen van het culturele erfgoed op landelijk niveau. Vanuit de FIM is er onder meer gepleit voor verruiming van het budget voor de onderhoudssubsidie voor rijksmonumenten. Hier is door het Rijk gehoor aan gegeven, al is het de vraag of de verruiming van het budget voldoende is, gezien de sterk gestegen onderhoudskosten. Ook op allerlei andere vlakken, zoals het groene erfgoed en het mobiele erfgoed, is er door de FIM actief gelobbyd voor meer zorg en aandacht voor behoud en bescherming.

Erfgoedberaad

In het Erfgoedberaad overleggen de erfgoedorganisaties die in Drenthe actief zijn over actuele zaken en ontwikkelingen. Behalve dat het een platform is om kennis te delen dient het beraad ook als kritisch volger van het overheidsbeleid. In 2023 kwam het Erfgoedberaad een paar keer bij elkaar om kennis te delen en af te stemmen over actualiteiten en ontwikkelingen in het veld.

Samenwerking in Orvelte

In 2023 werd de samenwerking met de Stichting Coöperatief Orvelte bestendigd door de ondertekening van een samenwerkingsovereenkomst. Regelmatig vinden er bestuur-

lijke gesprekken plaats tussen partijen. Met de dorpscoördinator, die namens de Stichting Coöperatief Orvelte werkzaam is, zijn diverse concrete zaken afgestemd, zoals over het gebruik en de verhuur van boerderij de Houtzagerij en de ambachtentuin. Ook op allerlei andere terreinen denkt de coöperatie mee met Het Drentse Landschap, en andersom. Uiteraard blijft Het Drentse Landschap de zeggenschap over het beheer en het onderhoud van de monumenten in Orvelte behouden.

Beleidsontwikkeling

Begin 2023 heeft Het Drentse Landschap een beleidsplan voor zonnepanelen bij gebouwen opgesteld. Dit beleidsplan was nodig omdat het aantal verzoeken van huurders en gebruikers om zonnepanelen te plaatsen is toegenomen. Om willekeur en ondoordachte keuzes te voorkomen is beleid ontwikkeld.

Het beleid voor historische interieurs heeft in 2023 beperkte vooruitgang geboekt. Met name het invoeren van de gegevens uit de inventarisatie in het collectiebeheersysteem Axiell bleek arbeidsintensief te zijn. Wel is gestart

met de werving van vrijwilligers voor het onderhoud en de schoonmaak (housekeeping) van het interieur van Oldengaerde.

De Houtzagerij te Orvelte

Boerderij 'de Houtzagerij' ligt aan de rand van het dorp Orvelte. Het is een bescheiden boerderij met dwarsdeel, gebouwd rond 1868. Rondom de boerderij liggen bijgebouwen, waarin ambachten zijn ondergebracht. Het gaat om een smederij, een houtzagerij en een klompenmakerij.

Buiten de bouw van een stookhok in het begin van de twintigste eeuw vonden er aan de boerderij geen noemenswaardige veranderingen plaats. Dat veranderde in de jaren 70 van de vorige eeuw, toen het door de toenmalige stichting Orvelte werd aangekocht en op het erf bijgebouwen met een ambachtsfunctie werden gebouwd. De boerderij zelf werd in 1977 voor het laatst gerestaureerd.

In 1999 werden de bezittingen van de Stichting Orvelte vanwege financiële malheur overgenomen door Het Drentse Landschap, met steun van de provincie. De boerderij ging dienstdoen als kantoor, maar kwam in 2020 leeg te staan. Omdat een gebruik als kantoorruimte niet meer haalbaar was, werd ervoor gekozen om de boerderij een nieuwe bestemming te geven. Hierbij werd gekozen voor een woonbestemming.

Bij de verbouwing zijn de historische waarden leidend geweest. Zo zijn de woonkamer, de slaapkamers, de keuken en badkamer zoveel mogelijk binnen de bestaande indeling ingebouwd. De oude brandmuur en de bedstedewand zijn gerestaureerd en in de kamers in het voorhuis zijn historische schilderkleuren in het interieur teruggebracht. Verder is de woning verduurzaamd, waarbij natuurlijke isolatiematerialen en een luchtwarmtepomp zijn toegepast. Door de verbouwing is de boerderij niet alleen duurzaam en comfortabel geworden, maar het heeft ook de sfeer van weleer teruggekregen.

Ook de buitenzijde is geschilderd in een historische groene kleur. Het rieten dak is hersteld, waarbij het aantal dakvensters is teruggebracht om de historisch uitstraling te versterken. Het achterhuis is bewust opengelaten, zodat hier de ruimtelijke uitstraling het beste tot zijn recht komt. In de toekomst zal het erf nog worden opgeschoond, zodat de beeldkwaliteit van het erf verbetert. Ook zullen de ambachten nieuw leven worden ingeblazen. Dat is een belangrijke wens binnen Orvelte. Het dorp is tenslotte meer dan een mooi decor, het is ook een plek waar gewoond, gewerkt en gerecreëerd wordt.

3

Contact met de samenleving

3.1 Projecten

Op 25 maart 2023, bij de start van het toeristisch seizoen, organiseerde we samen met coöperatief Orvelte, de ondernemers uit Orvelte, het Ottenshoes en de Tourist info de opening van het nieuwe Toeristisch Informatie Punt Orvelte in de staart van de Bruntingerhof. Ruim drie maanden later, in juli 2023, werd ook het Bezoekerscentrum Orvelte officieel geopend. Het Bezoekerscentrum Orvelte is gevestigd in het loshoesgedeelte van de boerderij. Via het TIP loop je het bezoekerscentrum in. De nieuwe bestemming is op een reversibele manier ingepast. Er zijn geen aanpassingen aan het monument gedaan voor de inpassing van het bezoekerscentrum, waardoor de historische waarden, sfeer en uitstraling van de boerderij geheel behouden zijn gebleven. Bezoekers worden geïnformeerd over het Drentse esdorp, het esdorpenlandschap en de wijze waarop de boeren rond 1900 woonden en werkten. Op de verdieping is ruimte voor wisselende exposities; in 2023/2024 is de tentoonstelling over Landgoed Overcingel te zien. Rond het Bezoekerscentrum organiseren we regelmatig rondleidingen en andere activiteiten. Voor kinderen is in de reeks Kijkwijzers, een Kijkwijzer Orvelte ontwikkeld en in de Bruntingerhof een speurtocht. Het Bezoekerscentrum is ook door mindervaliden te bezoeken.

Expositie in molen Woldzigt

Tijdens de opening van het molenseizoen op 26 april 2023 is tevens de expositie 'Drentse cultuurschatten' geopend. Op de voormalige graanzolder van olie- en korenmolen Woldzigt

in Roderwolde is al sinds 1974 het Nederlands Graanmuseum gevestigd. Je vindt hier alles over graan; van het zaaien tot het oogsten en de verkoop en verwerking ervan. Door de vele oude gereedschappen en huishoudelijke spullen uit vroeger jaren is het extra leuk dit museum te bezoeken. Een deel van het museum bestaat uit een wisselexpositie van acht vitrines. Daarin is vanaf april 2023 dus de expositie 'Drentse cultuurschatten' te zien. In deze kleine overzichtstentoonstelling wordt een beknopte indruk gegeven van de Drentse cultuurschatten waar onze stichting zorg voor draagt. Molen Woldzigt is hier ook een van.

Op 20 mei opende wethouder Mark Tuit van de gemeente Hoogeveen de zevende editie van Buitenlucht, een kunstroute in de openbare ruimte. Door de vele positieve reacties op het Spaarbankbos als decor voor een kunstexpositie, zowel van de deelnemende kunstenaars als bezoekers, vond de editie 2023 inmiddels voor de derde keer plaats in het Spaarbankbos. Initiatiefnemers Sejo Slingenberg en Jerry Bisschop hebben deelnemende kunstenaars gevraagd werk te maken passend bij de natuurlijke omgeving, dit keer geïnspireerd op het woord transformatie. Het merendeel van de 25 kunstenaars komt uit de regio. Het begin van de ongeveer drie kilometer lange route waarlangs hedendaagse figuratieve, abstracte en conceptuele kunst is te zien, is de parkeerplaats bij de Spaarbankhoeve. Vandaaruit is over goed begaanbare paden met behulp van kleine richtingaanwijzers een wandeling uitgezet. In het bos waren 23 kunstwerken te zien van evenzoveel kunstenaars. Daarnaast was er in de Spaarbankhoeve nog werk te zien van twee kunstenaars. De route was tot 1 oktober te lopen.

Op zaterdag 16 september deden zo'n 1300 wandelaars mee aan de jaarlijkse wandeltocht. De Hunzeloop brengt wandelaars op de mooiste plekjes van het Hunzedal, maar is méér dan alleen een wandeling in een mooie omgeving. Er is namelijk ook volop ruimte voor historie, cultuur en natuur. De start is jaarlijks aan het Achterom in Zuidlaren, waar deelnemers worden verwelkomd met een kopje koffie of thee en een Drents kniepertje. Op de startlocatie was tevens een Vitaliteitsmarkt ingericht en op het Sportplein werden verschillende sportdemonstraties gegeven. De derde zaterdag in september wordt door steeds meer ondernemers en organisaties omarmd, waardoor het inmiddels is uitgegroeid tot een dag waarop gezondheid en natuur het centrale thema is.

Aan het eind van het jaar is de *Kleine gids van het Asserbos* uitgebracht. Het Drentse Landschap en de gemeente Assen zijn vijf jaar geleden een samenwerking aangegaan voor het beheer van de Asser natuurgebieden en de programmering en doorontwikkeling van het Duurzaamheidscentrum Assen. Een belangrijk onderdeel bij het beheer van de Asser bossen en natuurgebieden is het actief betrekken van de Asser bevolking. Het eerste boekje in de Erfgoedreeks over het Asserbos sluit daar goed bij aan. Het boekje is tot stand gekomen in samenwerking met de gemeente Assen. Het boekje is rijk geïllustreerd met onder andere vele historische foto's. De geschiedenis van het bos wordt uitgebreid beschreven, er staan wandelingen in en er is aandacht voor de flora en fauna van het unieke bos. De *Kleine Gids van het Asserbos* laat tevens zien wat de gemeente Assen en Het Drentse Landschap doen om het Asserbos een mooie toekomst te geven; daarbij is uiteraard ook aandacht voor het Duurzaamheidscentrum. Als extraatje is een plattegrond van het Asserbos in een insteekhoes in het boekje bijgesloten.

Het Drentse Landschap heeft in 2023 de volgende evenementen georganiseerd:

- Open Monumentendag
- Hunzeloop wandeltocht
- Lichtjesavond

Daarnaast waren er verschillende evenementen waarin we samenwerken met collega-organisaties:

- Dag van het Nationale Park
- Dag van het Hunebed
- Oerweekend (3 à 4 x per jaar)
- Nacht van de Nacht
- Oktobermaand Kindermaand
- Gekleurd Grijs
- Nationale en Drentse molendag
- Dag van het Kasteel
- Natuurwerkdag
- Opa- en omadagen

Het Drentse Landschap krijgt regelmatig verzoeken van externe partijen om deel te nemen aan projecten of activiteiten. Voor elk project wordt zorgvuldig afgewogen of het in lijn is met de doelstellingen van Het Drentse Landschap en of het financieel haalbaar is. Daarnaast organiseren vrijwilligers en zogenoemde Plaatselijke Commissies door de hele provincie diverse activiteiten rond ons erfgoed (zoals onze kerken en molens). Het Drentse Landschap biedt waar nodig ondersteuning en faciliteiten. De communicatiekanalen van Het Drentse Landschap worden ingezet om te helpen bij de promotie van deze activiteiten.

3.2 Steun aan Het Drentse Landschap

Beschermers en bedrijfssponsors

We hebben opnieuw steun ontvangen voor Het Drentse Landschap in 2023, wat aantoont dat ons werk gewaardeerd wordt. Op 31 december 2023 hadden we in totaal 16.269 beschermers van Het Drentse Landschap. Het gemiddelde jaarlijkse bedrag waarmee ze ons steunden, was € 29,91. We hebben in de laatste maanden van het jaar gecommuniceerd dat de bijdrage per 1 januari 2024 zal worden verhoogd van minimaal € 20,- per jaar naar € 25,-.

Onze achterban op sociale media blijft groeien, zij het niet met dezelfde grote cijfers als voorgaande jaren. In vergelijking met andere landschappen doen we het relatief goed. Het blijkt voor ons een toegankelijke manier te zijn om contact te houden met onze achterban.

Het aantal sponsors is in 2023 nagenoeg gelijk gebleven, met in totaal veertig sponsors. We zijn verheugd met de steun die we vanuit het bedrijfsleven ontvangen en dat veelal langjarig. Een aantal bedrijfssponsors ondersteunt ons al meer dan 25 jaar.

Aan het einde van 2023 vond ons jaarlijkse Sponsorendiner weer plaats op De Havixhorst. De belangstelling om elkaar weer eens te ontmoeten was groot. Als blijk van waardering voor de steun vanuit het bedrijfsleven kregen onze bedrijfssponsors het in 2023 uitgekomen boek *Oldengaerde: het verhaal van een havezate en zijn bewoners* en stuurden wij ze rond de kerstdagen onze jaarkalender toe.

Nalatenschappen en legaten

Het komt steeds vaker voor dat mensen ons in hun testament benoemen. Soms als een van de erfgenamen, soms in de vorm van een legaat, maar het komt ook voor dat wij als enige erfgenaam worden benoemd. Als wij van een notaris bericht ontvangen dat iemand op deze manier het werk van onze stichting heeft willen ondersteunen, geeft dit een bijzonder gevoel van trots. Soms gaat het daarbij zelfs om mensen die niet bij ons bekend zijn, maar blijkbaar ons werk vanaf een afstandje waarderen.

In 2023 hebben we in totaal ruim € 1.282.000,- aan nalatenschappen en legaten ontvangen;

waarbij wij in drie van de elf testamenten als enig erfgenaam zijn opgenomen. In één van die drie nalatenschappen is Het Drentse Landschap tevens als executeur benoemd en heeft een van onze medewerkers de nalatenschap afgewikkeld.

Bijdragen provincie

- Voor onze schaapskuddes op het Hijkerfeld en het Doldersummerveld hebben wij in 2023 in totaal € 48.000,- ontvangen.
- We ontvingen van de provincie tevens een bijdrage voor het realiseren van wolfwerende rasters op het Doldersummer- en Wapserveld en op het Hijkerfeld.
- Van de provincie Drenthe ontvingen we voor de boa-inzet € 70.000,- voor de periode juni 2022 - juni 2023.
- Ter bekostiging van een deel van de (personele) inzet voor het Drents Programma Landelijk Gebied (DPLG) is door de provincie een subsidiebedrag van € 80.000,- toegekend.
- Aan het uitvoeren van versterkt boa-toezicht op de terreinen van Het Drentse Landschap gaat de provincie ook het komende jaar bijdragen.

Bijdragen gemeenten

De gemeente Hoogeveen heeft € 2.000,- bijgedragen aan de kunstroute Buitenlucht in het Spaarbankbos.

Fondsbijdragen

- Het Molenfonds draagt € 94.671,- bij aan de restauratie van de potroedes van molen De Hoop te Sleen. Het Dinamo Fonds heeft hier een bijdrage van € 2.500,- voor toegezegd.
- Het Cultuurfonds draagt € 25.000,- bij aan het project Huis Overcingel. Bovendien hebben ze een zogenaamde dubbelaar ingezet. Via acties onder onze achterban dienden we hetzelfde bedrag bijeen te brengen, waarna zij het bedrag verdubbelen.
- Voor de uitgave van *De Loop van de Drentsche Aa* hebben we bijdragen ontvangen van Cultuurfonds Drenthe, Stichting Groenling, Waterschap Hunze en Aa's, Waterbedrijf Groningen en de gemeenten Midden-Drenthe en Aa en Hunze.

- Voor de projecten Houtzagerij, Molenaarswoning en Huis Overcingel hebben we in totaal een bedrag van € 9.300,- aan ISDE-subsidie (Investeringsubsidie Duurzame Energie en Energiebesparing) toegekend gekregen.
- Voor het opschonen van de grachten en het plaatsen van stuwen in de historische parkaanleg van landgoed Lemferdinge heeft het Dinamo Fonds € 10.500,- toegezegd als tegemoetkoming in de kosten.

Particuliere giften

Ook in 2023 ontving Het Drentse Landschap weer veel giften van mensen die Het Drentse Landschap een warm hart toedragen. De bedragen variëren. Met elk bedrag zijn wij blij.

Een aantal mensen hebben ons het afgelopen jaar hun afscheidscadeau van het werk geschonken. Zo ontvingen wij een gift van iemand die bij haar afscheid als docent in plaats van een cadeau voor zichzelf aan haar collega's om een bijdrage voor Het Drentse Landschap had gevraagd. Van iemand anders die met pensioen ging, hebben we het bedrag ontvangen dat zijn werkgever normaal gesproken naar de pensionaris zou overmaken. Dit soort mooie gestes zijn erg bijzonder om te ontvangen.

Van een groot aantal mensen ontvingen wij voor de restauratie van Huis Overcingel bedragen, variërend van € 10,- tot € 4.000,-.

Van een familie die anoniem wil blijven hebben we een fraai oud esbos bij Valthe geschonken gekregen.

Van een aantal mensen ontvingen wij de door hen ontvangen energietoeslag.

Een groot aantal mensen doneerden bedragen aan het Natuurfonds Drenthe.

Van iemand die ons werk waardeert ontvingen wij rond de jaarwisseling een bedrag van € 30.000,-. In het telefoongesprek dat aan de schenking voorafging, gaf hij aan dat hij samen met zijn vriendin veel door Groningen, Drenthe en Overijssel gefietst heeft. Daarbij kwamen ze ook door terreinen van Het Drentse Landschap. Daar genoten ze erg van. Een andere nieuwjaarsgift kregen we van iemand die het liefst zou hebben dat zijn bedrag voor een specifieke aankoop gebruikt zou worden. In overleg met onze rentmeester hebben wij hem kunnen melden dat zijn gift van € 15.000,- gebruikt zal worden voor de aankoop van een bosperceel. Erg fijn dat deze aankoop hierdoor mogelijk werd.

Communicatiemiddelen Het Drentse Landschap 2023

BEZOEKERS
WEBSITE

218.134

FACEBOOK

12.394

TWITTER / X

4.225

INSTAGRAM

9.184

YOUTUBE-
FILMPJES

331

LINKEDIN

4.364

NIEUWSBRIEF
ABONNEES

10.922

557

ACTIVITEITEN WAARBIJ
HET DRENTSE LANDSCHAP
BETROKKEN IS

217.134
DEELNEMERS

164

AANVRAGEN VOOR
EXCURSIES, LEZINGEN EN
RONDLEIDINGEN

4.100
DEELNEMERS

29

ACTIVITEITEN
LOFAR-GEBIED

2.080
DEELNEMERS

45

OPEN DAGEN

2.615
DEELNEMERS

45

ACTIVITEITEN
STICHTING OUDE KERKEN

3.040
DEELNEMERS

48

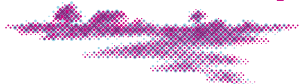
EDUCATIEVE EN
KINDERACTIVITEITEN
(EXCL. EDUCATIELESSEN)

1.537
DEELNEMERS

66

INFORMATIESTANDS EN
PR-ACTIVITEITEN

255.003
DEELNEMERS

3.3 Activiteiten

Overzicht activiteiten

Het ervaren van de natuur en erfgoed door er daadwerkelijk aanwezig te zijn, bevordert betrokkenheid, steun en behoud. Een van onze belangrijkste doelen is om ervoor te zorgen dat alle inwoners van Drenthe toegang hebben tot het Drentse landschap. Dit maken we mogelijk door wandelingen uit te zetten in onze natuurgebieden, door rondleidingen, excursies en lezingen te organiseren op locatie. Door verschillende communicatiemiddelen in te zetten, streven we naar een zo breed en divers mogelijk publiek om onze boodschap aan over te brengen. Het meeste bereik hebben we via onze socialemediakanalen (met name Facebook, Instagram en LinkedIn), ons Kwartaalblad, onze website en onze maandelijkse nieuwsbrief. Daarnaast organiseren we educatieve activiteiten, excursies en evenementen.

Het jaar 2023 was het jaar dat alles weer bij het oude was, na een aantal jaren door corona terughoudend te moeten zijn bij de organisatie van activiteiten. Het lijkt ook dat mensen weer meer interesse hebben gekregen in het bijwonen van activiteiten. Zo kwamen er voor de in samenwerking met Eef Arnolds georganiseerde rondleidingen op het particuliere landgoed Schepping 189 aanmeldingen binnen, terwijl er maar plaats was voor 50 deelnemers.

Samenwerking gemeente Assen

2023 was het eerste jaar van de nieuwe periode waarin we samen met de gemeente Assen werken aan de Asser natuurgebieden én het Duurzaamheidscentrum. Wij voelen ons zeer gewaardeerd en verwelkomd door de gemeente Assen. Onze rol in het Duurzaamheidscentrum Assen heeft Het Drentse Landschap een unieke kans geboden om de inwoners, maar ook bezoekers van Assen te laten zien wat we doen voor de bescherming van natuur, landschap en erfgoed.

Een groot project dat in 2023 gereed is gekomen is het Beleefbosje. In het Beleefbosje, dat gelegen is bij het Duurzaamheidscentrum Assen, is de ecologische voetafdruk verwerkt. De ecologische voetafdruk geeft weer hoeveel bomen en planten nodig zijn om alles dat de mens gebruikt voor zijn levensonderhoud en het bijbehorende afval te compenseren. In het Beleefbosje ervaart het publiek op kleine schaal de positieve invloed van bomen en planten. Het centrale punt in het Beleefbosje is een informatietafel. De informatietafel is tot stand gekomen met de betrokken partners: Vereniging van Vrienden van het Asserbos, WMD Drinkwater, Waterschap Hunze en Aa's, gemeente Assen en Stichting Het Drentse Landschap.

Recreatie

De recreatiedruk in onze natuurgebieden is de afgelopen jaren gestaag toegenomen. Samen met collega-organisaties, de provincie Drenthe, het Recreatieschap en gemeenten zetten we ons in om alternatieven te ontwikkelen, zodat iedereen kan blijven genieten van de natuur. Het afgelopen jaar hebben we meerdere nieuwe routes gecreëerd die specifiek zijn ontworpen om kwetsbare natuur te ontzien. Deze routes leiden door en rondom prachtige Drentse dorpen, gebieden die absoluut een bezoek waard zijn.

Beleven speelt een essentiële rol bij het ontdekken van de natuur, niet alleen voor kinderen maar ook voor volwassenen. Daarom hebben we ons actief ingezet bij verschillende beleefpaden en beleefroutes, waardoor mensen op een interactieve en educatieve manier in contact kunnen komen met de natuur en het Drentse landschap.

Educatie

Vanuit het Duurzaamheidscentrum Assen zijn er circa 400 lessen gegeven aan basisscholen binnen de gemeente. Het gaat daarbij om 6500 unieke leerlingen, waarvan een deel meer dan één keer het Duurzaamheidscentrum Assen heeft bezocht. In de loop van het jaar werd er een aanbod ontwikkeld voor het voortgezet onderwijs. In de loop van het jaar 2023 zijn er 32 lessen gegeven aan in totaal zo'n 465 leerlingen.

In samenwerking met het Hunebedcentrum en Unesco Global Geopark De Hondsrug zijn we een project gestart waarbij we lessen ontwikkelen voor de basisscholen die we samen met de educatiemedewerkers van het Hunebedcentrum als het Geopark zullen gaan verzorgen in het komende jaar. Deze lessen worden zowel op locatie in Borger als digitaal aangeboden aan scholen.

Kwartaalbladen

Ook in 2023 heeft Het Drentse Landschap vier Kwartaalbladen gemaakt. Het Kwartaalblad blijft een van onze belangrijkste en hoog-gewaardeerde communicatiemiddelen. We gebruiken het blad om de band met onze achterban te versterken en onze boodschap effectief over te brengen. Telkens weer blijkt het Kwartaalblad een uitstekend instrument te zijn om onze 16.000 beschermers, bedrijfssponsors en andere belanghebbenden op de hoogte te houden van de activiteiten, uitdagingen en plannen van Het Drentse Landschap. We verzorgen de uitgave van het Kwartaalblad in eigen beheer. De redactie bestond in 2023 uit Hans Dekker, Sonja van der Meer en Paulien Zomer. Het blad wordt vormgegeven door In Ontwerp uit Assen en het drukwerk wordt verzorgd door Veldhuis Media in Meppel.

De Kwartaalbladen 117, 118, 119 en 120 bevatten onder andere artikelen over:

- Restauratieproject Overcingel
- Kleurhistorisch onderzoek
- Onderzoek LOFAR-gebied
- Bosbeheer
- Zorg voor de Drentse kerk
- Reestdalbiografie

ROEG!

2023 was een mooi jaar om de natuur van Drenthe te ontdekken. ROEG! bracht nieuws en achtergronden over de natuur, het Drentse water, het erfgoed en de mensen die zich ervoor inzetten. Via het online platform, tv, radio en in de Drentse bibliotheken heeft de veelzijdige natuur van Drenthe een podium gekregen. Het was ook het jaar voor een bijzonder feest: met de ROEG! Dag op het Dwingelderveld werd het 10-jarig jubileum gevierd!

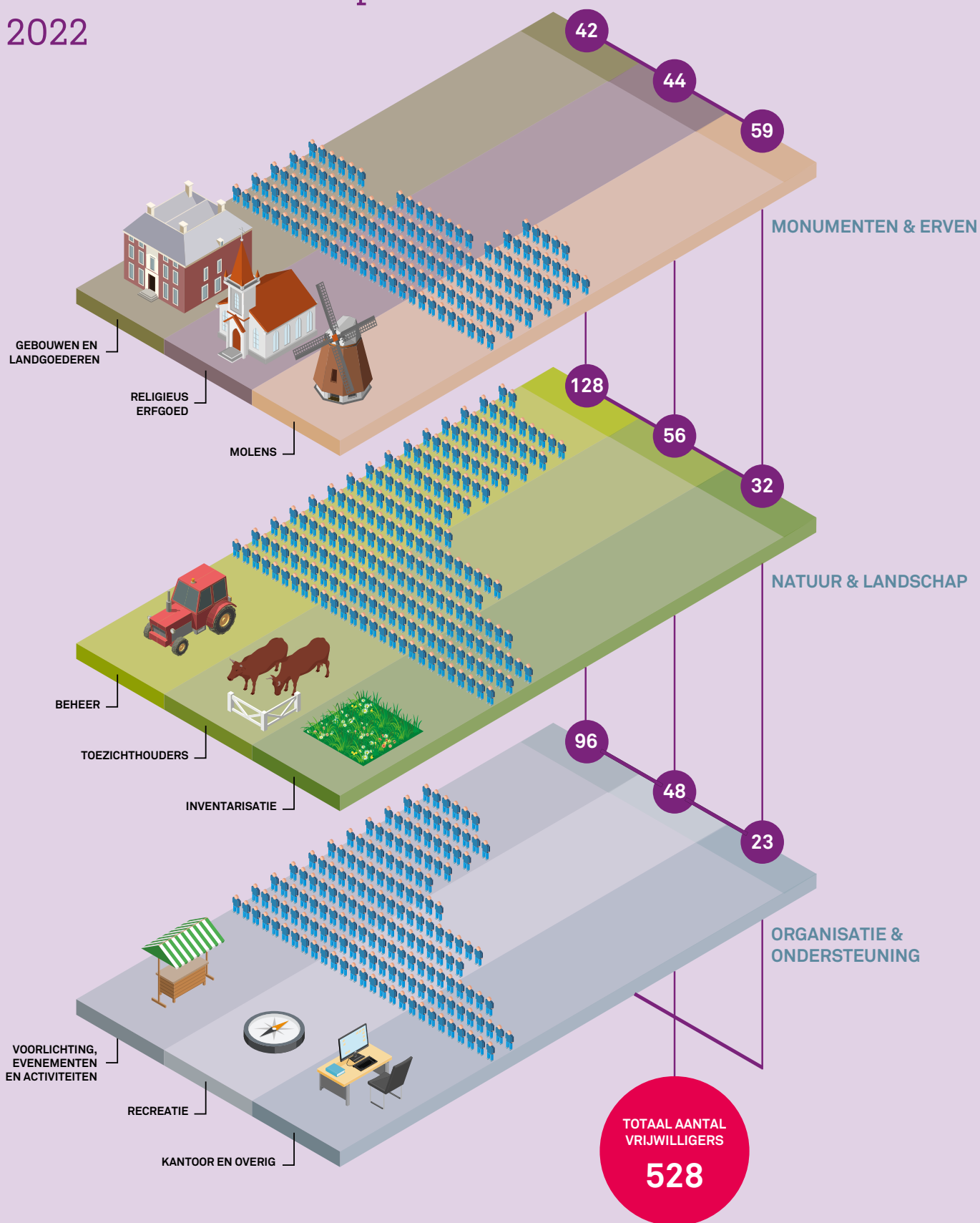
ROEG! wordt mogelijk gemaakt dankzij de unieke samenwerking van de ROEG!-partnerorganisaties, waaronder Het Drentse Landschap.

Bezoekers platform ROEG!:

- Paginaweergaven website: 162.673
- Volgers Facebook: 8136
- Volgers Instagram: 4344
- Volgers Twitter: 2205

Vrijwilligers Het Drentse Landschap 2022

3.4 Vrijwilligers

Onze vrijwilligers zijn onmisbaar voor onze stichting. Ook in 2023 hebben zij zich weer ingezet om samen met ons de doelen op het gebied van natuur, landschap en erfgoed te realiseren. Net als het voorgaande jaar zagen we het aantal vrijwilligers in 2023 weer stijgen, namelijk van 488 naar 525. Deze groei is toe te schrijven aan het uitbreiden van bestaande teams, maar ook het starten van de nieuwe beheergroep in het Knoesterbos in Gasselternijveenschemond. Daarnaast is ons nieuwe historisch-interieurteam op havezate Oldengaerde in Dwingeloo gestart.

Opleidingen

Om de veiligheid van onze vrijwilligersgroepen in de natuur te kunnen waarborgen hebben we kritisch naar onze risico-inventarisaties gekeken. Op basis hiervan hebben we ons beleid aangepast. Een van de veranderingen is dat bij uitvoerende werkzaamheden minimaal één veldhulpverlener aanwezig moet zijn. Als pilot zijn er in 2023 negen vrijwilligers uit verschillende beheergroepen opgeleid tot veldhulpverlener, conform de eisen van de VBNE. In 2024 wordt dit opleidingsproject verder uitgerold. Voorts worden ook de vrijwilligers die in onze bezoekerscentra actief zijn in 2024 opgeleid als bedrijfshulpverlener.

Vrijwilligersbijeenkomsten

In 2023 hebben we twee fysieke vrijwilligersbijeenkomsten georganiseerd. Eén op 20 oktober in het natuurgebied Annermoeras bij Spijkerboor en één op 27 oktober op Landgoed Rheebruggen bij Ansen. De programma's op deze nogal regenachtige dagen bestonden uit lezingen en excursies van collega's. We kijken met tevredenheid terug op twee heel informatieve en gezellige vrijwilligersbijeenkomsten, die we ook in 2024 weer zullen gaan organiseren.

Vrijwilligers Bruntingerhof

Op 1 juli 2023 werd het nieuwe bezoekerscentrum de Bruntingerhof in Orvelte geopend. Samen met de vrijwilligers van het Toeristisch Informatiepunt wordt dit beheerd door onze gastheren en -vrouwen. Eind 2023 heeft het team 14 leden. In een paar maanden tijd werd de tentoonstelling over het boerenleven in Drenthe door 16.028 bezoekers bezocht. De topdag was 17 december 2023 met 625 bezoekers. Op die dag was er ook een kerstmarkt aan het Melkwegje in Orvelte.

3.5 Beleidsontwikkeling

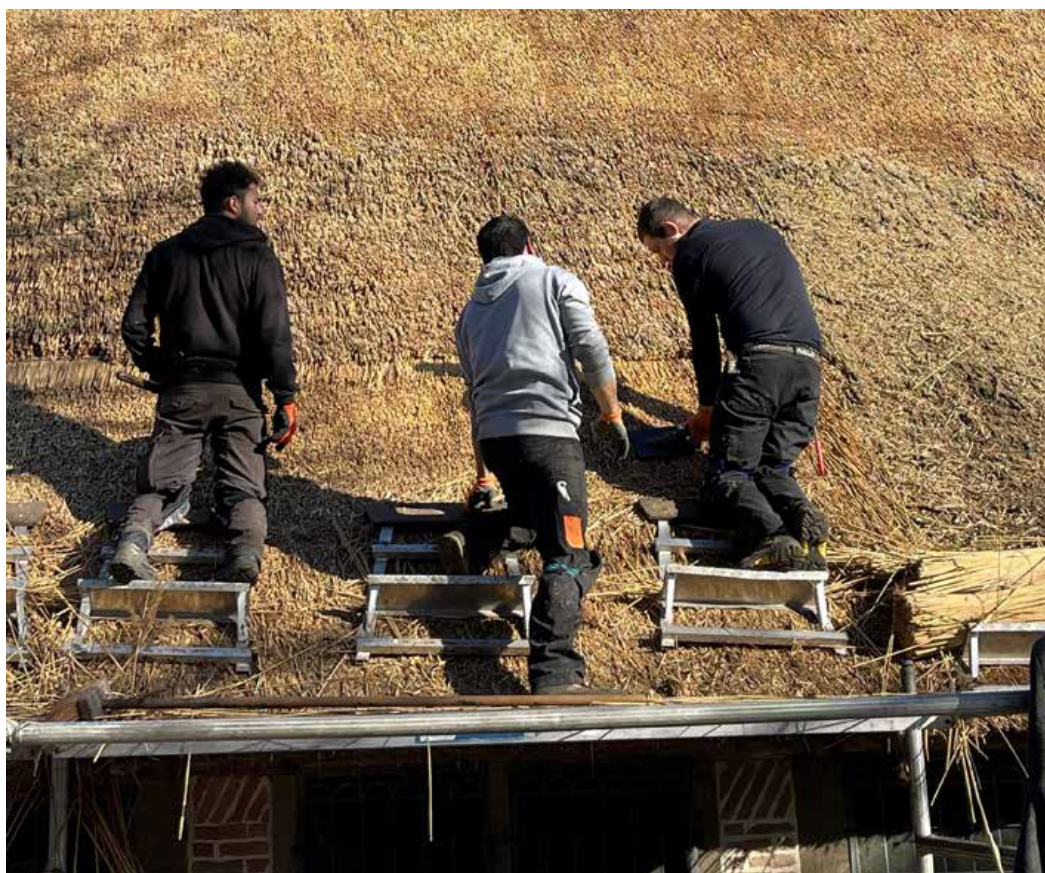
Communicatieoverleg

Zowel de teamleden van de communicatieafdeling als de relatiebeheerder van Het Drentse Landschap zijn actief betrokken bij diverse overlegorganen en werkgroepen. Ze zoeken regelmatig samenwerking met collega's van andere organisaties die zich bezighouden met natuur, milieu of erfgoed om kennis te delen, plannen te bespreken en gezamenlijk op te trekken bij specifieke onderwerpen. Daarnaast bieden de communicatiemedewerkers advies en ondersteuning aan particulieren en ondernemers.

Onderstaande lijst geeft aan welke de belangrijkste overlegorganen en werkgroepen zijn waarin Het Drentse Landschap vertegenwoordigd is.

- **Communicatie Marketing Overleg LandschappenNL** Samen met communicatie- en marketingcollega's van de elf andere regionale landschappen worden thema's vastgesteld, gezamenlijke campagnes gevoerd, ervaringen uitgewisseld, workshops georganiseerd en onderling advies gegeven.
- **Werkgroep Opa- en Omadagen** Samen met collega's van het Drents Museum en het Drents Archief worden jaarlijks de Opa- en Omadagen georganiseerd voor grootouders en hun kleinkinderen in de leeftijd van 6 tot en met 12 jaar.
- **Werkgroep Communicatie Drentsche Aa** Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg Recreatieschap Drenthe, provincie Drenthe, Prolander/HVR Group, Staatsbosbeheer, IVN Drenthe, Nationaal Park Drentsche Aa, Waterbedrijf Groningen en de gemeenten Aa en Hunze, Assen en Tynaarlo.

- **Werkgroep Communicatie Hunze** Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg de provincie Drenthe, Prolander/HVR Group, waterschap Hunze en Aa's, de Vereniging Drents Particulier Grondbezit en de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Tynaarlo.
- **Werkgroep Communicatie Brede kijk op het Oude Diep** Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg de provincie Drenthe, Natuurmonumenten, de gemeente Midden-Drenthe, Prolander/HVR Group en LTO Noord.
- **Communicado's-overleg Culturele Sector Drenthe** In dit overleg wisselen communicatiemedewerkers van culturele instellingen in Drenthe ervaringen uit. Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg Kunst & Cultuur Drenthe, Drents Museum, Drents Archief, Marketing Drenthe, Gevangenismuseum, Platform Drentse Musea, Huus van de Taol, Museum De Buitenplaats, Hunebedcentrum en Herinneringscentrum Kamp Westerbork.
- **Wandelplatform Drenthe** Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg Wandelnet, Koninklijke Wandelbond Nederland, Staatsbosbeheer, provincie Drenthe, Recreatieschap Drenthe en de gemeenten Borger-Odoorn, Hoogeveen, Midden-Drenthe, Tynaarlo en De Wolden.

Oldengaerde: het verhaal van een havezate en zijn bewoners

Op 8 juni 2023 verscheen het langverwachte boek *Oldengaerde: het verhaal van een havezate en zijn bewoners*. Het boek is geschreven door een groep auteurs die de verschillende hoofdstukken steeds vanuit hun eigen expertise benaderen. Samen brengen ze de markante eigenaren van Oldengaerde voor het voetlicht en nemen ze de lezer mee naar de tijd waarin deze leefden. Deze bijzondere invalshoek geeft het boek een breed perspectief. Aan de hand van de verhalen van Oldengaerde is te zien hoe de Drentse samenleving zich de afgelopen eeuwen ontwikkelde.

Het boek *Oldengaerde: het verhaal van een havezate en zijn bewoners* is onder hoofdredactie van Bertus Boivin geschreven door Theo Spek, Tessa van der Laan, Erwin de Leeuw, H  l  ne de Muij, Yme Kuiper, Mariet Willinge, Frank van der Velden en

Bernhard Hanskamp. Het verhaal van Oldengaerde begint diep in de middeleeuwen. Op initiatief van de bisschop van

Utrecht ontwikkelde zich in Zuidwest-Drenthe een uniek cultuurlandschap. Belangrijke families als de Van Echten speelden hier een belangrijke rol bij. In de vijftiende eeuw vestigde Reynolt van Echten zich op het familiebezit in Dwingeloo. Zoon Volker was de eerste die zich Van Echten tot Oldengaerde ging noemen. Vier eeuwen lang woonden de families Van Echten en Van Dongen op Oldengaerde. Zij maakten in de zeventiende en achttiende eeuw van Oldengaerde het voorname huis dat het tot op de dag van vandaag gebleven is. In de negentiende eeuw kwam Oldengaerde via Aalt Willem van Holthe in eigendom van de familie Westra van Holthe, later Willinge.

Eind 2013 schonk de familie Willinge het vijftien hectare grote landgoed Oldengaerde met elf rijksmonumenten aan Het Drentse Landschap. Bij de overdracht zei de familie voor Het Drentse Landschap te hebben gekozen 'in het volle vertrouwen dat de Drentse sfeer, zo typerend voor huis en omgeving, in deze organisatie het beste geborgd is'. De eerste oplage van het boek *Oldengaerde: het verhaal van een havezate en zijn bewoners* is uitgevoerd met een luxe omslag. Het bijzondere behang dat in Oldengaerde is aangetroffen werd op het omslag met goudfolie en in reliëf geproduceerd. Het boek is een samenwerkingsproject van Het Drentse Landschap en uitgeverij Koninklijke Van Gorcum.

4

Personeel en
organisatie

4.1 MVO-beleid

Het Drentse Landschap zal in 2024 verder aan de slag gaan met haar MVO-beleid. In 2023 is gestart met het in kaart brengen van alle bedrijfsprocessen. Een vervolg hierop is het in kaart brengen van de maatschappelijke en economische effecten van die bedrijfsprocessen. Wij vinden het belangrijk om nader te onderzoeken hoe wij als organisatie ons MVO-beleid kunnen integreren in al onze bedrijfsprocessen en de effecten die beslissingen hebben op maatschappelijk en economisch gebied uit te zoeken. Dit gaat verder dan wat we tot nu toe hebben gedaan op het gebied van verduurzaming. We willen onderzoek doen om na te gaan hoe we onze bedrijfsprocessen zo kunnen inrichten dat we duurzame keuzes kunnen maken in het inkoopproces, hoe we processen zo kunnen inrichten dat het leidt tot gereduceerd energiegebruik, minder afval en minder CO₂-uitstoot. En we willen onderzoeken wat we kunnen doen om de arbeidsproductiviteit te verhogen en het ziekteverzuim nog lager te krijgen.

Rol als werkgever

Medewerkers hebben in 2023 veelvuldig contact gezocht met Het Drentse Landschap als werkgever over werkgerelateerde zaken. Ze kwamen met voorstellen over opleidingen, maar ook waren er vragen over arbeidsomstandigheden en veiligheid. Daarnaast gaven ze wensen aan en stelden ze aanpassingen voor met betrekking tot AFAS op het gebied van HR.

Het volledige opleidingsbudget voor 2023 is gebruikt. De opleidingen werden gevolgd voor de persoonlijke ontwikkeling van medewerkers, maar kwamen ook ten goede van de organisatie. Denk bijvoorbeeld aan de VCA-training op het gebied van veiligheid.

De vrijheid om zelf richting te geven en te werken aan eigen werk en doelen werpt zijn vruchten af. Zo wordt er meer vanuit rollen gewerkt om resultaten en doelen te bereiken. Daarnaast kijken we naar de toekomst. We

hebben nog steeds het geluk bevolgen nieuwe medewerkers te vinden en te binden, maar ook voor ons zal het in de toekomst moeilijker worden personeel te werven. Soms zal dit mogelijkheden geven om verder te automatiseren, te verduurzamen en te digitaliseren. Daar waar mogelijk gaan we kijken of werkzaamheden anders verricht kunnen worden. Medewerkers gaan hier een steeds grotere rol bij spelen, want zij zijn de professionals die zelf goed kunnen bepalen hoe zij hun werk het beste kunnen inrichten. De volgende uitgangspunten staan centraal in de jaargesprekken: we zijn een lerende organisatie met voldoende ontwikkelmogelijkheden, we streven naar duurzaam inzetten van personeel, we handelen vanuit goed werkgeverschap, HR is ondersteunend en faciliterend, medewerkers zijn in regie en eigenaar van hun eigen loopbaan bij onze stichting, ze initiëren verschillende teams, werken samen aan teamdoelen en reflecteren met elkaar daarop.

Personeelsvertegenwoordiging

Naast een nieuwe voorzitter zijn er in 2023 twee nieuwe leden van de personeelsvertegenwoordiging (PVT) gestart. Om goed in overleg te kunnen gaan met de directie hebben alle PVT-leden een training gevolgd. In 2023 heeft de PVT driemaal overleg gevoerd met de directie. Onderwerpen ter bespreking in 2023 waren: cao-onderhandelingen en de hoge looneisen, organisatieontwikkeling, gedragscode, centrale beheerlocatie en ontwikkeling team Natuur & Landschap, mogelijke samenwerking met Landschapsbeheer Drenthe en het Drents Archief op ICT-gebied en met het Drents Museum inzake het ensemble De Buitenplaats.

4.2 Ontwikkelingen personeel

Personeelsformatie

De personeelsformatie van Het Drentse Landschap bestond op 31 december 2023 uit 48 medewerkers. In het overzicht hieronder staan de aantallen van het jaar daarvoor op 31 december 2022 steeds tussen haakjes. Toen lag het totaal op 49 medewerkers. Omgezet naar fte's groeide de personeelsformatie in 2023 van 43,62 naar 43,87.

- Vaste contracten 40 personen (40)
- Tijdelijke contracten 6 personen (8)
- BBL/leerwerkcontracten 2 personen (3)

Verloop personeel

In 2023 hebben totaal vijftien medewerkers Het Drentse Landschap verlaten. Hiervan zijn er twee medewerkers met pensioen gegaan en twee met vervroegd pensioen. Vier medewerkers vonden elders een baan, één had een tijdelijk aanstelling en zes medewerkers beëindigden hun stage of BBL-contract (één BBL'er kreeg een vast dienstverband).

Personeelsopbouw

In 2023 was de verhouding man-vrouw in het personeelsbestand van Het Drentse Landschap 69:31.

De leeftijdsopbouw van de personeelsformatie gaf eind 2023 het volgende beeld te zien:

- 60 tot 67 jaar 8 personen
- 45 tot 59 jaar 23 personen
- 31 tot 44 jaar 9 personen
- 17 tot 30 jaar 8 personen

Ontwikkelingen organisatie

In 2023 zijn we gestart met het herinrichten van het team Organisatie & Ondersteuning (O&O). Er is gekozen om vanuit kleine clusters te werken. Medewerkers kunnen rollen vervullen in de verschillende clusters binnen O&O maar ook in de andere teams. Denk aan de administratieve ondersteuning. Tevens hebben we ons gericht op het sneller digitaliseren van een aantal processen en het herinrichten van de administratieve ondersteuning.

Ook in 2023 was er een mogelijkheid gebruik te maken van de seniorenregeling. Er zijn een aantal gesprekken gevoerd en berekeningen gemaakt, maar niemand heeft gebruikgemaakt

van deze regeling. Sinds 2021 hebben we één medewerker die gebruikmaakt van de seniorenregeling.

Werving en selectie

In 2023 zijn vijf nieuwe medewerkers gestart, wat het nodige inwerken en begeleiding vergde. Na een aantal turbulente jaren met meerdere vacatures hadden we in 2023 'slechts' drie vacatures, namelijk:

- Officemanager
- Hoofd team Natuur & Landschap
- Senior communicatiemedewerker

We hebben ook dit jaar weer veel leuke sollicitatiegesprekken mogen voeren en enthousiaste mensen gesproken met een hart voor Het Drentse landschap. De vacatures zijn alle drie ingevuld.

Team Organisatie & Ondersteuning

Met het vertrek van het teamhoofd Organisatie & Ondersteuning is besloten geen nieuw teamhoofd aan te stellen, maar het team te laten werken vanuit clusters (zie hierboven).

Zowel het team financiën als het team communicatie werken met een functioneel meewerkend leidinggevende. Daarnaast zijn er een paar kleine clusters van zelfsturende teams gemaakt.

Team Natuur & Landschap

Binnen het team Natuur & Landschap gaan diverse medewerkers de komende jaren met pensioen (30%). Om dit goed op te kunnen vangen wordt in 2024 een plan voor duurzame inzetbaarheid gemaakt.

Opnemen verlof

Het verlofportaal van AFAS is zo ingericht dat alle medewerkers zelf verlof kunnen bijhouden en aanvragen via AFAS. Ook hier is door de digitalisering snel en duidelijk zicht op beschikbare dagen per persoon en per afdeling. Zelfs via de pocketapp van AFAS op de mobiele telefoons kunnen medewerkers zien waar ze recht op hebben en verlof aanvragen.

In 2023 heeft een collega gebruikgemaakt van ouderschapsverlof.

Ziekteverzuim

Met 4,5% ziekteverzuim zaten we in 2023 behoorlijk hoger dan in 2022 (2,6%) maar nog wel onder het landelijk gemiddelde van 4,8%. Deze stijging werd onder andere veroorzaakt door drie langdurig zieke medewerkers. Hierdoor ligt de gemiddelde verzuimduur ook hoger dan in 2022, namelijk 14 dagen. 26 medewerkers hebben zich in 2023 helemaal niet ziek gemeld. Het frequent verzuim, wanneer een werknemer zich drie keer of vaker ziekmeldt, is in 2023 ook gestegen. Met de medewerkers die frequent verzuimen, voeren wij gesprekken om te zien of en waar wij kunnen ondersteunen om uitval te voorkomen.

Stagebeleid

Ook in 2023 hebben wij geen vacatures hoeven te plaatsen en hebben verschillende studenten ons rechtstreeks gevraagd of ze stage bij ons zouden kunnen lopen. Stagiair(e)s zijn voor ons van onschatbare waarde, ze geven met een frisse blik een nieuwe kijk op onze organisatie. Zes personen hebben gedurende 2023 een stage van zes maanden voltooid. Eén bij het team Monumenten & Erven, één bij HR, één bij communicatie en drie stagiair(e)s bij het team Natuur & Landschap.

Veilig werken / Arbobeleid

Sinds 2023 is het aantal bhv'ers op kantoor weer op sterkte met vijf medewerkers en komen de bhv'ers driemaal per jaar samen om te trainen en oefenen onder begeleiding van de preventiemedewerker/coördinator BHV. De samenwerking met onze huurder Landschapsbeheer Drenthe heeft ook weer een nieuwe impuls gekregen. We delen tenslotte hetzelfde pand. Behalve dat we samen oefenen en ervaringen delen, hebben we een gezamenlijk ontruimingsplan voor Kloosterstraat 5, 7, 9 en 11.

In 2023 hebben elf van de achttien terrein- en onderhoudsmedewerkers een VHV-training gevolgd. Deze training is gericht op de hulpverlening in afgelegen gebied, buiten gebouwen en bewoond gebied. Doel is dat alle terrein- en onderhoudsmedewerkers deze voor twee jaar geldige training volgen.

Ook is er een start gemaakt om per vrijwilligersgroep in ieder geval één vrijwilliger een VHV-training te geven.

Dertien terrein- en onderhoudsmedewerkers hebben in 2023 een VCA-diploma gehaald. Een VCA-training vergroot de kennis over veiligheid, gezondheid en milieu. Ook is het doel dat iedere terrein- en onderhoudsmedewerker een VCA-training volgt.

Kantoorpersoneel kon ook in 2023 weer een AED-training volgen, zeven medewerkers hebben hier gehoor aan gegeven.

Ook in 2023 hebben een aantal medewerkers zich weer laten testen op de ziekte van Lyme. Dit onderzoek is geheel vrijblijvend.

Gedragscode

De bestaande gedragscode heeft in 2023 een update en uitbreiding gehad. Deze uitbreiding en updates zijn goedgekeurd door de PVT. Alle medewerkers hebben de gedragscode en onderliggende protocollen, richtlijnen en regelingen ontvangen ter lezing en ondertekening. De gedragscode en onderliggende protocollen, richtlijnen en regelingen zijn in ieder team besproken.

Bij nieuwe medewerkers wordt de gedragscode tijdens het arbeidsvoorwaardengesprek besproken en AFAS is zo ingericht dat iedere nieuwe medewerker de gedragscode moet tekenen voordat een arbeidsovereenkomst getekend kan worden. Een exemplaar van de gedragscode en de onderliggende protocollen, richtlijnen en regelingen is opgenomen in het Handboek van Het Drentse Landschap, dat voor alle medewerkers ter inzage beschikbaar is.

Vertrouwenspersoon

Sinds een aantal jaren kunnen medewerkers terecht bij een vertrouwenspersoon met vragen, meldingen of klachten over werk of omgangsvormen op het werk. Behalve bij de eigen leidinggevende of HR-medewerker kunnen medewerkers ook bij een externe vertrouwenspersoon terecht. In 2023 zijn er vier gesprekken gevoerd met de externe vertrouwenspersoon. Deze gesprekken zijn anoniem en vertrouwelijk.

Klachten

In 2023 is er één officiële klacht ingediend bij Het Drentse Landschap, die volgens de klachtenprocedure is afgehandeld.

5

Jaarrekening 2023

Inclusief accountantsverklaring

5.1 Financiën

Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen

Dit jaarverslag en de hierin opgenomen geconsolideerde jaarrekening zijn opgesteld overeenkomstig de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen van de Raad voor de Jaarverslaggeving, hierna kortweg de Richtlijn genoemd.

De Richtlijn vormt een essentieel onderdeel van de beoordelingen door het Centraal Bureau Fondsenwerving in het kader van de CBF-erkenning. De Richtlijn stelt dat een jaarverslaglegging antwoord moet geven op de volgende vragen:

- Welk deel van de giften blijft over voor het doel?
- Worden de middelen daadwerkelijk besteed of worden ze geheel of gedeeltelijk vastgezet in reserves?
- Worden de middelen daadwerkelijk besteed aan het bij de werving aangegeven doel?

De jaarrekening 2023 bestaat uit de volgende onderdelen:

- geconsolideerde balans per 31 december 2023;
- geconsolideerde staat van baten en lasten;
- toelichting op balans en staat van baten en lasten.

De geconsolideerde cijfers betreffen:

- Stichting Het Drentse Landschap
- Stichting Oude Drentse Kerken
- Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds
- Stichting Fonds Onrendabele Monumenten
- Beheerboerderijen Het Drentse Landschap B.V.
- B.V. Landgoed Westersche Veld van Rolde

Beleid fondsenwerving

Het Drentse Landschap hanteert bij het werven van fondsen als uitgangspunt dat de kosten niet meer dan 25 procent van de baten mogen bedragen.

Beleid kosten beheer en administratie

Het beleid van Het Drentse Landschap is er uiteraard op gericht om de kosten van beheer en administratie zo laag mogelijk te houden. Kostenbeperking is echter geen doel op zich, want dit kan ten koste gaan van de kwaliteit van het beheer en de bedrijfsvoering. Het

Drentse Landschap heeft ervoor gekozen om de kosten van beheer en administratie in relatie tot de totale baten weer te geven. Zo'n percentage wordt echter sterk beïnvloed door de (financiële) omvang van projecten en de aankopen van grond en gebouwen.

Als norm is gekozen voor het uitdrukken van de kosten van beheer en administratie in een percentage van de reguliere baten. Dit zijn de jaarlijkse baten exclusief de baten uit bijdragen voor projecten en subsidies van overheden, het aankopen van natuurterreinen en gebouwen. De Auditcommissie heeft de normstelling voor de kosten van beheer en administratie in relatie tot bovengenoemde reguliere baten vastgesteld op 13 procent.

Beleid reserves

De jaarlijkse overschotten en tekorten worden toegevoegd aan de continuïteits- of bestemmingsreserve. De Raad van Toezicht is bevoegd te bepalen waarvoor de reserves worden ingezet. Dit gebeurt op advies van de Auditcommissie.

Beleggingsbeleid

De beursgenoteerde beleggingen zijn onderdeel van de totale assets van Het Drentse Landschap. De omvang en de te lopen risico's van deze beleggingsportefeuille worden afgestemd op de korte- en langetermijnverplichtingen van de organisatie. Dit geheel vormt de input voor een passende strategische assetallocatie van de beursgenoteerde beleggingen. In de praktijk wordt onderscheid gemaakt tussen (benodigd) werkkapitaal en belegbaar kapitaal (beleggingsportefeuille). Het benodigd werkkapitaal wordt bepaald door middel van een inschatting van de maximaal beschikbare liquiditeiten uit hoofde van operationele bedrijfsvoering voor de komende twee jaren.

Beleggingen die in strijd zijn met de doelstellingen en waarden van Het Drentse Landschap, worden niet aangekocht of na constatering onmiddellijk verwijderd.

De beleggingsportefeuille wordt belegd overeenkomstig de richtlijnen van de Vereniging Fondsenwervende Instellingen en het Reglement CBF-Keur.

Duurzaam beleggen

De portefeuille wordt volledig duurzaam ingericht. Bij alle beleggingstitels worden de aspecten leefomgeving, sociaal ondernemingsgedrag en goed bestuur (ESG) meegewogen. De criteria dienen in lijn te zijn met de missie van Het Drentse Landschap.

Het Drentse Landschap kiest bij voorkeur voor een duurzame beleggingsstijl waarbij de gekozen beleggingen een positieve meetbare bijdrage hebben op de zeventien duurzame ontwikkelingsdoelen die in 2015 door de VN zijn geformuleerd.

Beleggingsdoelstellingen

Het primaire doel van de beleggingen is het waarborgen van de continuïteit van de organisatie voor de middellange en lange termijn. Financieel beleggingsdoel is het in stand houden van het vermogen op de lange termijn, gecorrigeerd voor inflatie. Het Drentse Landschap verwacht op de lange termijn (15 jaar en langer) een gemiddeld bruto rendement op de beleggingsportefeuille van 3,5 procent. Het beleggingsbeleid wordt daarop afgestemd.

Beleggingscategorieën

Om zoveel mogelijk te voorkomen dat in enig jaar het rendement onder de nul procent zakt, zal minimaal 70 procent van de beleggingsportefeuille in risicomijdende beleggingscategorieën (obligaties, liquiditeiten en alternatieve impactbeleggingen) worden

belegd. Daarnaast zal maximaal 30 procent van de beleggingsportefeuille worden belegd in risicodragende beleggingscategorieën met een zogeheten defensief risicoprofiel (aandelen, onroerend goed en grondstoffen).

Uitvoering beleggingsbeleid

Het Drentse Landschap heeft besloten het dagelijks beheer van het vrij belegbaar vermogen over te dragen aan één of meer professionele vermogensbeheerders die onder toezicht staan van de Autoriteit Financiële Markten. In een Overeenkomst tot Beheer van vermogen is het mandaat met de vermogensbeheerder(s) vastgelegd conform onderhavig beleggingsstatuut. De directie is bevoegd om namens Het Drentse Landschap de vermogensbeheerovereenkomst(en) te tekenen.

De Raad van Toezicht wordt via de Auditcommissie door de directie minimaal twee keer per jaar op de hoogte gesteld van de ontwikkelingen en de resultaten van de beleggingsportefeuille. Na afloop van elk kalenderjaar wordt door de directie conform de statuten verantwoording afgelegd over de resultaten en het gevoerde beleggingsbeleid.

De externe beheerder is verantwoordelijk voor zijn interne controlemaatregelen gericht op de juistheid en volledigheid van de beleggingen en de inkomsten daaruit. De beheerder rapporteert per kwartaal aan Het Drentse Landschap.

5.2 Risicomanagement

Risicomatrix, risk response en risicobereidheid

Het Drentse Landschap werkt met een risicomatrix op basis van het zogeheten COSO-model. In dit model worden risico's onderverdeeld in strategische, operationele en financiële risico's. Uitgangspunt bij het aangaan van verplichtingen is dat ze gedekt zijn vanuit de begroting of bij projecten dat het projectplan goedgekeurd is door de directeur-bestuurder en de controller.

Per risico is steeds een inschatting gemaakt van de kansen en de impact. Deze scores zijn gecategoriseerd in:

- laag/acceptabel
- gemiddeld
- meer dan gemiddeld
- hoog

Hieronder een korte analyse van de risico's in 2023, waarbij wordt stilgestaan bij wat het risico is, welke (financiële) risico's dit met zich meebrengt en welke beheermaatregel(en) er wel/niet nodig zijn. In algemene zin is de risicobereidheid van Het Drentse Landschap laag. Verwerving, beheer en inrichting van natuur en erfgoed vinden alleen dan plaats als er voldoende financiële dekking is.

Strategische risico's

- Uitstel invoeren Nationaal Programma

Landelijk Gebied Nederland krijgt te maken met grote veranderingen in het landelijk gebied. Niet alleen moeten de gevolgen van de stikstofuitstoot teruggedrongen worden, ook zijn er opgaven op het gebied van energie, water en klimaat. De provincies moeten het Nationaal Programma Landelijk Gebied vertalen in provinciale plannen. Deze moeten in 2024 worden ingediend.

(Financieel) risico: in Drenthe loopt de totstandkoming van het provinciale plan zeer moeizaam. Het risico is groot dat Drenthe niet op tijd klaar is met haar plan en dus mogelijk geen geld krijgt voor herstel van de biodiversiteit. Dit kan grote gevolgen voor de natuurkwaliteit in Drenthe hebben. Financieel is het risico gering voor Het Drentse Landschap.

Beheermaatregel(en): Het Drentse Landschap zal voortdurend bij de provincie blijven aankakten dat het pakket met herstelmaatregelen op tijd ingediend moet worden.

- Vertraging realisatie Natuurnetwerk

Drenthe De zorg groeit dat het Natuurnetwerk Drenthe niet in 2027 gerealiseerd zal zijn. De gebiedsprocessen die hiervoor zijn ingericht, lopen niet op alle onderdelen soepel. Bovendien is de grondmarkt erg in beweging vanwege andere opgaven en wordt grond steeds duurder.

(Financieel) risico: Het risico voor Het Drentse Landschap is dat er onvoldoende geld overblijft om het herstel van de natuur in haar gebieden te optimaliseren. Financieel is het risico gering, omdat alleen aangekocht wordt als er ook geld beschikbaar is.

Beheermaatregel(en): Het Drentse Landschap zet in op extra inzet van personeel en additionele middelen voor grondverwerving; bijvoorbeeld door particulieren te vragen ons hierbij financieel te steunen. Ook investeert ze in het werven van goede medewerkers en aanvullende opleidingen voor haar medewerkers.

- Stagnerende inkomsten uit fondsenwerving

Zolang er geen economische crisis is, is de verwachting dat de inkomsten uit fondsenwerving niet zullen afnemen. We hebben in 2023 wederom veel schenkingen, giften en legaten mogen ontvangen.

(Financieel) risico: Het Drentse Landschap heeft een beleid dat projecten alleen uitgevoerd kunnen worden als er financiële dekking voor is. Het risico is dus gering. *Beheermaatregel(en):* Het Drentse Landschap heeft een medewerker relatiebeheer schenkingen aangesteld en onderzoekt de mogelijkheid voor het aanstellen van een medewerker projecten/fondsenwerving.

- Invloed provinciale en landelijke

verkiezingen In 2023 zijn er zowel provinciale als landelijke verkiezingen geweest. Dit heeft tot forse verschuivingen in het politieke landschap geleid.

(Financieel) risico: Het nieuwe politieke landschap kan gevolgen hebben voor het natuur- en erfgoedbeleid en bijvoorbeeld de inzet op een Provinciaal Programma Landelijk Gebied. Het stopzetten van subsidies kan zeer grote gevolgen hebben voor de financiële positie van Het Drentse Landschap. We hebben langdurige afspraken met overheden, dus op korte termijn is het risico gemiddeld.

Beheermaatregel(en): Samen met de groene en erfgoedorganisaties proberen we voortdurend natuur, water, landbouw, milieu, klimaat en energie onder de aandacht te brengen bij politieke partijen om zo duidelijk het belang ervan te duiden.

- **Klimaatverandering** Door klimaatverandering wordt het weer steeds extremer met hevige stormen en neerslag. Hierdoor kan er vaker schade in natuurgebieden en aan gebouwen ontstaan.

(Financieel) risico: De impact van klimaatverandering is moeilijk te voorspellen. Jaarlijks maken we een inschatting van deze kosten. Stormschade in onze bossen zorgt wel voor extra opbrengsten uit houtverkoop. Het financiële risico is gemiddeld.

Beheermaatregel(en): Zorgdragen voor een goed niveau van de kwaliteit van onze natuurgebieden en gebouwen zodat eventuele schade beperkt kan worden.

- **Integriteit** Het Drentse Landschap heeft een integriteitsbeleid vastgesteld en er is een interne en externe vertrouwenspersoon. Het Drentse Landschap heeft in 2023 haar gedragscode geactualiseerd en door alle medewerkers laten ondertekenen. In 2024 wordt een soortgelijk traject met de vrijwilligers doorlopen.

(Financieel) risico: Reputatieschade indien het integriteitsbeleid geschonden wordt.

Beheermaatregel(en): Het Drentse Landschap probeert te voorkomen dat er onwenselijk gedrag plaatsvindt binnen onze organisatie. Het onderwerp wordt daarom regelmatig geagendeerd in bijvoorbeeld werkoverleggen en individuele gesprekken.

- **Beveiliging ICT-systemen** Beveiliging van onze ICT en het voldoen aan de AVG-regelgeving heeft blijvend de aandacht van de organisatie. Wij beschermen onze systemen en data onder andere door het installeren van firewalls, het gebruik van encryptie, het regelmatig updaten van software en het werken met gecertificeerde leveranciers.

(Financieel) risico: ICT-systemen zijn onvoldoende beveiligd waardoor hackers kunnen inbreken. Financieel zou dit meer dan gemiddeld grote gevolgen kunnen hebben. Ook kan Het Drentse Landschap hierdoor reputatieschade oplopen.

Beheermaatregel(en): Medewerkers worden regelmatig geïnformeerd over de risico's

van het niet naleven van de afspraken die hierover gemaakt zijn. Voor 2024 worden de processen die hierbij horen verder beschreven en ingericht (zie hieronder).
Andere maatregelen: actualisatie van informatiserings- en privacybeleid, risico-analyse uitvoeren, evaluatie kwaliteit van leveranciers en interne controle op autorisaties.

NB Binnen het samenwerkingsverband LandschappenNL maken we jaarlijks een Theory of Change. Hiermee kun je bepalen hoe je de grootste impact kunt bereiken en hoe we aan de gestelde impactdoelen werken. We monitoren en evalueren jaarlijks de voortgang van onze strategie en toetsen de daaraan ten grondslag liggende aannames. Waar nodig stellen we onze strategie bij zonder onze doelstelling uit het oog te verliezen. De impactcijfers 2023 van LandschappenNL staan op: www.landschappen.nl/impact

Operationele risico's

- **Begrazingsbeheer** Het Drentse Landschap beheert veel van haar terreinen met schapen en runderen, waardoor onze beheerkosten goed op niveau blijven. Vanwege de komst van de wolf hebben we deze inzet ingrijpend moeten aanpassen.

(Financieel) risico: De beheerkosten zijn in 2023 met € 250.000 euro gestegen. Het is onduidelijk of al deze extra kosten vergoed worden. Daarnaast blijft de onzekerheid of we genoeg maatregelen hebben genomen. Het risico is meer dan gemiddeld, omdat het zorgt voor veel extra werk en kosten vanwege de schade die kan worden toegebracht.

Beheermaatregel(en): Inzet van wolfwerende maatregelen en monitoren van het gedrag van de wolf moeten uiteindelijk zorgen voor minder werk en minder kosten. Daarnaast wordt er nieuw beleid voor onze begrazing opgesteld.

- **Personele ontwikkeling** In de komende jaren gaat 25% van het personeel van Het Drentse Landschap met pensioen (met name bij het team Natuur & Landschap).
- (Financieel) risico*: Vertrek van medewerkers zorgt voor een fors verlies aan kennis en ervaring. Het financiële risico is dat langere tijd niet voldoende kwaliteit aanwezig is om alle taken goed te kunnen uitvoeren. De inschatting is dat dit een acceptabel risico is.
- Beheermaatregel(en)*: We investeren

vroegtijdig in kennisoverdracht en gesprekken met betrokkenen om zo een goede inschatting te kunnen maken hoe we tijdig op hun vertrek kunnen anticiperen. De huidige krapte op de arbeidsmarkt kan ertoe leiden dat vacatures moeilijk in te vullen zijn.

- **Procesbeschrijvingen** Het Drentse Landschap is bezig met het beschrijven van al haar bedrijfsprocessen, het in beeld brengen van de risico's en het nemen van beheersingsmaatregelen (volgens het COSO-model). Eind 2024 moet dit worden afgerond. De meeste processen zijn of worden in AFAS (ERP-software) ingericht. Per proces is een procesverantwoordelijke aangesteld die ervoor moet zorgen dat het proces loopt. Door de procesbeschrijvingen zijn onder meer financiële processen beter inzichtelijk en kan de kans op fouten worden verkleind.

(Financieel) risico: De doelstellingen van processen worden niet voldoende gehaald en zijn niet effectief/efficiënt. Financieel wordt het risico op gemiddeld geschat.

Beheermaatregel(en): Zorg dragen dat de bedrijfsprocessen elk jaar geanalyseerd en geactualiseerd worden.

Financiële risico's

- **Verduurzaming gebouwen** Ook Het Drentse Landschap moet werken aan het klimaat-neutraal maken van haar gebouwen. In de afgelopen jaren is daarom extra geld beschikbaar gesteld voor het verduurzamen

van haar panden. De opgave is echter groot en ingewikkeld voor monumenten, waardoor het lastig zal worden voor onze stichting om de doelen te halen.

(Financieel) risico: Het financiële risico is gemiddeld, omdat we jaarlijks begroten wat we kunnen verwachten op dit gebied.

Beheermaatregel(en): We geven voorlichting wat huurders zelf kunnen doen om hun pand beter te isoleren of het gedrag van het energiegebruik aan te passen. Ook zijn we zoals gezegd gestart met het versnellen van de verduurzamingsopgave. De hoop is dat we ook vanuit de overheid meer tijd en extra geld krijgen om monumentale panden te verduurzamen.

- **Onvoldoende middelen voor onderhoud onrendabele monumenten** De kosten voor het beheer van onze panden zijn enorm gestegen de laatste jaren. Dat geldt ook voor de kosten van onze zogenoemde onrendabele monumenten. Vanuit de overheid ontvangen we een SIM-subsidie, maar die is onvoldoende om alle kosten te dekken.

(Financieel) risico: De risico's die deze kostenstijging met zich meebrengt, hebben we goed in beeld.

Beheermaatregel(en): We hebben ons beleid ten aanzien van de overname van dergelijke panden aangescherpt, waardoor met de bruidsschat die moet worden meegegeven beter de exploitatielast langdurig kan worden gedragen.

- **Wegvallen structurele subsidies** Zoals hierboven beschreven kan het wegvallen van subsidies ten koste gaan van het uitvoeren van bestaand en nieuw werk.

(Financieel) risico: Dit is een risico voor de kwaliteit van instandhouding waaraan onze stichting moet voldoen. Regulier beheer en onderhoud worden gefinancierd vanuit subsidies en eigen inkomsten, terwijl bij nieuwe activiteiten de inbreng van eigen middelen of fondsenwerving een vereiste is. Het wegvallen van structurele subsidies heeft meer dan gemiddeld invloed op ons reguliere werk.

De bijdrage van de Nationale Postcode Loterij blijft hoe dan ook belangrijk voor het realiseren van onze projecten. Mocht deze bijdrage voor nieuwe activiteiten echter wegvallen, dan heeft dit geen gevolgen voor het reguliere beheer.

Beheermaatregel(en): Het Drentse Landschap is zich zeer bewust van het risico dat ze loopt als de subsidies wegvallen. Hiervoor hebben we een continuïteitsreserve ingericht. Daarnaast zijn we bezig met het op orde brengen van onze bedrijfsprocessen, waardoor we verwachten nog beter te kunnen voldoen aan alle eisen die door de subsidiënten worden geëist.

- **Tegenvallende beleggingsresultaten** Een negatief rendement door tegenvallende beleggingsresultaten kan een verlies van vermogen tot gevolg hebben, zoals we in 2022 hebben gemerkt.

(Financieel) risico: Het gevolg zou kunnen zijn dat er minder projecten kunnen worden uitgevoerd. Op dit moment is dat nog niet het geval en kunnen alle projecten zoals gepland doorgaan.

Beheermaatregel(en): Het Drentse Landschap heeft een defensieve en gespreide beleggingsportefeuille waarmee wordt belegd voor de lange termijn. Hierdoor worden de risico's zoveel mogelijk beperkt.

- **Klacht bij Europese Commissie** Het Drentse Landschap en de andere provinciale landschappen hebben tot 2011 voor het realiseren van het Natuurnetwerk Nederland gebruikgemaakt van de zogeheten PNB-regeling. Over deze regeling is eind 2008 door de Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters een klacht ingediend bij de Europese Commissie. Omdat de uitkomst van dit langlopende juridische traject nog

ongewis is, kan niet uitgesloten worden dat Het Drentse Landschap hier financieel nadeel van kan gaan ondervinden. *(Financieel) risico:* Hoog. Zie voor meer informatie de jaarrekening 2023 onder niet in de balans opgenomen vorderingen en verplichtingen.

Risicoanalyse stakeholders

Het Drentse Landschap heeft een risicoanalyse beschikbaar voor de verschillende stakeholders. Deze analyse zet op een rijtje wat de risico's zijn als een van de stakeholders zijn beleid of werkwijze aanpast. Daarbij gaat het onder meer om de rijksoverheid, de provincie, de gemeenten plus onze beschermers, bedrijfs-sponsors en huurders. Uit deze analyse blijkt dat er op dit moment geen risico's zijn.

Weerstandsvermogen

Een belangrijk middel om mogelijke toekomstige risico's adequaat aan te pakken is de aanwezigheid van een voldoende financiële buffer aan weerstandsvermogen. Het Drentse Landschap is een financieel gezonde organisatie, want ze beschikt over een significante continuïteitsreserve. De overige operationele risico's zijn in voldoende mate afgedekt met bestemmingsreserves.

Liquiditeitsratio

In 2023 had Het Drentse Landschap een liquiditeitsratio van 7,5. Deze is ruim voldoende om de schulden op korte termijn te kunnen voldoen.

Solvabiliteit

De solvabiliteit laat de verhouding zien tussen het vreemd vermogen en het eigen vermogen op de balans. Ultimo 2023 bedroeg de solvabiliteit 88 procent. Dit percentage geeft aan dat de stichting financieel gezond is.

5.3 Verantwoordelijkheidsverklaring

Code Goed Bestuur voor Goede Doelen

De Raad van Toezicht van Stichting Het Drentse Landschap onderschrijft de Code Goed Bestuur voor Goede Doelen van de Samenwerkende Brancheorganisaties Filantropie (SBF) en handelt overeenkomstig.

In deze verantwoordingsverklaring legt de Raad van Toezicht verantwoording af over drie algemeen geldende principes:

- het onderscheiden van de functies toezicht houden, besturen en uitvoeren;
- het optimaliseren van de effectiviteit en efficiency van bestedingen;
- het optimaliseren van de omgang met belanghebbenden.

Toezicht houden, besturen en uitvoeren

- Het Drentse Landschap heeft een stichtingsvorm met een Raad van Toezicht en een directeur-bestuurder. De Raad van Toezicht heeft een voorzitter.
- De belangrijke taken van de Raad van Toezicht zijn het toezicht houden op het door de directeur-bestuurder gevoerde beleid, grondaankopen, begroting, jaarverslag en jaarrekening.
- De Raad van Toezicht oefent toezicht uit op basis van stukken die periodiek in zijn vergaderingen worden besproken in aanwezigheid van de directeur-bestuurder en de overige leden van het Managementteam.
- De leden van de Raad van Toezicht worden benoemd door de Raad van Toezicht. Voor de leden is statutair een zittingsduur bepaald van vier jaar, met een maximum van twee termijnen. De bestuursleden treden af conform een rooster van aftreden.
- Het functioneren van de directeur-bestuurder wordt in een jaarlijks functioneringsgesprek geëvalueerd door de Raad van Toezicht. Het functioneren van de Raad van Toezicht wordt aan het eind van het jaar geëvalueerd.
- De Raad van Toezicht legt door middel van het jaarverslag en de jaarrekening verantwoording af aan de beschermers van de organisatie en de subsidieverstrekkingen.

Effectiviteit en efficiency van bestedingen

- Door het vaststellen van het meerjarenbeleidsplan en de daaruit voortvloeiende jaarplannen en begrotingen geeft de Raad van Toezicht vorm aan de doelstellingen van Het Drentse Landschap.
- In het meerjarenbeleidsplan staan richtinggevendende doelstellingen. In de jaarlijkse werkplannen worden per product doelstellingen geformuleerd.
- Het monitoren en evalueren van de uitvoering van processen en activiteiten vindt plaats door een kritische beoordeling van het jaarverslag door de Raad van Toezicht. Hierbij wordt het jaarverslag ook getoetst aan het meerjarenbeleidsplan en het betreffende jaarwerkplan.
- Monitoring en evaluatie van de uitvoering van activiteiten en interne processen vindt plaats op basis van bespreking en verslaglegging vanuit de sectoren en bespreking in het Managementteam. Overige relevante onderwerpen worden behandeld in de Wetenschappelijke Adviescommissie en de Personeelsvertegenwoordiging met terugmelding in de Raad van Toezicht.
- Onderwerpen die in elk geval jaarlijks aandacht krijgen, zijn de jaarverslagen en jaarrekeningen van de afzonderlijke stichtingen en BV's en de evaluatie van het beheer van de natuurgebieden en de gebouwen.
- Het behandelen van deze aspecten binnen de organisatie vormt een continu proces met globaal de volgende frequenties:

• Managementteam	1 keer per 2 weken
• Raad van Toezicht	3 tot 5 keer per jaar
• Financiële Auditcommissie	2 tot 3 keer per jaar
• Wetenschappelijke Adviescommissie	2 keer per jaar
• Personeelsvertegenwoordiging	2 keer per jaar

- De leerpunten uit de monitoring en evaluaties worden met elkaar in dit overleg gedeeld en kunnen worden benut voor of kunnen mede aanleiding geven tot het aanpassen van werkwijzen en procedures.

Omgang met belanghebbenden

- Het Drentse Landschap streeft naar een open dialoog met alle belanghebbenden: medewerkers, vrijwilligers, beschermers, schenkers, relaties, bedrijven, overheden, particulieren, natuur- en milieuorganisaties, waterschappen, fondsen en andere betrokkenen.
- Het Drentse Landschap heeft zowel een intern als een extern AVG-beleid. (De letters AVG staan voor Algemene Verordening Gegevensbescherming.) Het externe AVG-beleid is beschikbaar op de website.
- Het in 2022 geactualiseerde integriteitsbeleid is in 2023 nog steeds van kracht.
- De inhoud en kwaliteit van de informatie wordt door de leidinggevenden gewaarborgd. Het team Organisatie & Ondersteuning is verantwoordelijk voor het stroomlijnen en optimaliseren van de externe communicatie.
- Het Drentse Landschap informeert haar verschillende doelgroepen met specifieke communicatiemiddelen als het Kwartaalblad, het jaarverslag plus de samenvatting van het jaarverslag, de website, persberichten, (digitale) nieuwsbrieven, via sociale media en door het deelnemen aan allerlei overlegorganen en samenwerkingsverbanden.
- Het communicatiebeleid is vastgelegd in het meerjarenbeleidsplan. Het beleid is erop gericht om optimale relaties te hebben met belanghebbenden en hen gericht te informeren. Onderwerpen zijn bijvoorbeeld de belangen van natuur en landschap, de eigen activiteiten, de ontwikkelingen in de natuurgebieden, de instandhouding van het cultureel erfgoed en de besteding van de ontvangen gelden.
- De informatieverstrekking vindt plaats door de verantwoordelijke teams via uitingen als beleidsnota's, publicaties, overleggen met overheden, deelname aan netwerken en overlegorganen. Daarnaast kunnen belanghebbenden via een algemeen telefoonnummer en een algemeen mailadres rechtstreeks contact opnemen met Het Drentse Landschap.
- Het Drentse Landschap heeft een procedure om eventuele klachten correct te kunnen afhandelen. Met enquêtes en evaluaties wordt regelmatig de mening van belanghebbenden gepolst.

5.4 Jaarrekening

Verschillenanalyse jaarrekening 2023 versus begroting 2023 (in euro's)

Samenvatting van de uitkomsten van de geconsolideerde jaarrekening 2023

Staat van Baten en Lasten

De jaarrekening sluit met een voordelig saldo van € 401.628.

Dit saldo is op basis van een directiebesluit als volgt in de jaarrekening verwerkt:

Toegevoegd/onttrokken aan:

Bestemmingsreserve St. Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds	83.384	1
Bestemmingsreserve St. Oude Drentse Kerken	-440	2
Bestemmingsreserve Natuurbeheer en grondverwerving	357.029	3
Bestemmingsreserve St. Fonds onrendabele monumenten	156.196	4

Onttrokken aan:

Bestemmingsfonds onrendabele monumenten	-194.541	4
---	----------	---

- 1 Exploitatiesaldo van de Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds
- 2 Exploitatiesaldo van de Stichting Oude Drentse Kerken
- 3 Exploitatiesaldo van de Stichting Het Drentse Landschap, Beheerboerderijen
Het Drentse Landschap B.V. en B.V. Landgoed Westersche Veld van Rolde
- 4 Exploitatiesaldo van de Stichting Fonds Onrendabele Monumenten

Het begrote resultaat over 2023 is nihil.

Dat betekent een voordelig verschil ten opzichte van de begroting van € 401.628.

Globale analyse van het resultaat ten opzichte van de begroting:

Een saldo in onderstaand overzicht betekent een saldo van baten en lasten.

Omschrijving	Nadelig	Voordelig
Saldo eigen fondsverwerving particulieren		1.536.938
Saldo eigen fondsverwerving bedrijven/instaties		52.476
Saldo aankopen natuurterreinen en gebouwen	-2.165.507	
Saldo projecten		571.356
Saldo beheer natuurterreinen en gebouwen		48.767
Saldo beheer en administratie	-26.052	
Saldo voorlichting, promotie		52.662
Saldo beleggingen		337.354
Aandeel derden	-6.367	
Totaal	-2.197.926	2.599.554
Per saldo voordelig		401.628

Saldo baten van particulieren (1.536.938)

Betreft het saldo van legaten, schenkingen en bijdragen van beschermers minus kosten fondswerving. In 2023 hebben we ruim € 1.500.000 aan legaten en schenkingen mogen ontvangen. De legaten en schenkingen worden niet begroot vanwege hun onvoorspelbare karakter.

De afgelopen jaren zien we een duidelijk stijgende lijn, meer mensen waarderen onze activiteiten en

vertrouwen ons hun geld toe. We hebben in 2023 meer capaciteit vrijgemaakt om particulieren te ondersteunen in het proces van nalaten en schenken.

Saldo baten van bedrijven (52.476)

Betreft het saldo van bijdragen van bedrijfssponsors en schenkingen minus kosten fondswerving. Ook hier hebben meer organisaties ons gesteund dan we hadden verwacht.

Saldo aankopen natuurterreinen en gebouwen (-2.165.507)

Het betreft hier het saldo van aankopen minus de subsidies van overheden en fondsen. Meer informatie over aankopen staat verderop in dit jaarverslag. Een belangrijk deel van de aankopen in 2023, welke € 3,6 mln hoger is uitgekomen dan begroot, bestond uit ruilgronden. Deze ruilgronden worden op een later moment geruild tegen gronden die dicht bij onze bestaande natuurgebieden liggen, welke voor ons interessant zijn. Daarnaast hebben we natuurgrond in De Groeve en in Uffelte aangekocht. Het perceel in Uffelte was inclusief een woning. Deze woning wordt in 2024 verkocht en is nog niet als bate opgenomen. De aankoopsubsidies zijn fors hoger dan begroot als gevolg van meer aankopen en verschuiving tussen jaren vooral door vertragingen bij de overheid.

Saldo projecten (571.356)

Het hogere resultaat is voornamelijk ontstaan door een hoger resultaat op het project restauratie en herbestemming Overcingel en subsidies voor de (her-)inrichting van natuur. Belangrijke erfgoedprojecten in 2023 waren de afronding van het informatiecentrum de Bruntingerhof, de start van de restauratie en herbestemming van Huis Overcingel en het uitvoeren van verduurzamingsmaatregelen. Het project Overcingel wordt uitgevoerd tegen lagere kosten dan begroot omdat een deel van de btw kan worden teruggevorderd. De realisatie van het project was gepland en begroot voor 2023. De realiteit is dat het werk voor circa 50% is uitgevoerd, derhalve zal een deel van de kosten in 2024 worden verwerkt. Binnen Natuur & Landschap zijn onder andere de projecten SKNL programma natuur, PNP Reest-Hunze-Oude Diep en werkzaamheden in het kader van het DPLG (deels) uitgevoerd. De bijdrage van de Nationale Postcode Loterij (NPL) ad € 937.500 is besteed aan projecten, welke hier als bate is opgenomen. De bijdrage is besteed aan het aankopen van natuur/gronden, het landgoed Overcingel en het informatiecentrum.

Saldo beheer natuurterreinen en beheer gebouwen (48.767)

De baten zijn enerzijds hoger als gevolg van hogere opbrengsten uit verkoop hout, hogere instandhoudingssubsidies voor onze rijksmonumenten (SIM) en hogere SNL-subsidie voor natuurbeheer. Anderzijds zijn ze lager als gevolg van lagere huuropbrengsten gebouwen door betalingsproblemen bij huurders (hoge energiekosten). De kosten voor natuurbeheer zijn hoger doordat er

meer aandacht is besteed/moest worden besteed aan de infrastructuur (wegen/paden). De hogere kosten als gevolg van stormschade, bomenziekten, meer snoeiwerk en hogere brandstofprijzen spelen hierbij een belangrijke rol.

Het extra onderhoud aan de infrastructuur heeft ook gezorgd voor hogere houtverkoop.

De kosten beheer gebouwen zijn met name gestegen als gevolg van hogere onderhoudskosten. Vooral het meerwerk bij schilderwerk, schade aan een molen, stormschade en schade als gevolg van wateroverlast hebben hieraan bijgedragen.

Saldo beheer en administratie (-26.052)

Dit betreft salariskosten en overige personeelskosten. Er is in 2023 onder andere extra aandacht besteed aan organisatieontwikkeling en geïnvesteerd in bedrijfskleding.

Saldo voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging (52.662)

Het positieve saldo is met name ontstaan door hogere opbrengsten uit boekverkoop en verkoop kalender, lagere kosten Kwartaalblad en lagere kosten informatiepanelen (deels gefinancierd door een derde partij).

Saldo beleggingen (337.354)

Uitgangspunt is een rendement van netto 2,5% op de lange termijn. Er wordt defensief/risicomijdend belegd in duurzame portefeuilles bij ABN AMRO en Triodos Bank. Het saldo bestaat uit koersresultaat, de opbrengsten uit dividend en rente minus de kosten van vermogensbeheer.

Het jaar 2023 begon vol optimisme na een moeilijk jaar op de beurs in 2022. In maart zorgden problemen bij Amerikaanse banken en Credit Suisse in Zwitserland kortstondig voor wat onrust, maar dit leidde niet tot een nieuwe kredietcrisis. Wereldwijde aandelenmarkten wisten vervolgens het rendement in het eerste halfjaar aanzienlijk te verhogen tot meer dan 10%.

Beleggers op de Europese obligatiemarkten waren echter voorzichtiger. De westerse economieën draaiden in 2023 op volle toeren en de arbeidsmarkt was zeer krap. Dit leidde ertoe dat centrale banken de beleidsrente in stappen verhoogden om de inflatie onder controle te houden. Om een beeld te schetsen: sinds begin 2022 is de beleidsrente in de Verenigde Staten met maar liefst 5% gestegen, en in de Eurozone met 4,25%. Een hogere rente heeft invloed op de economie en maakt winsten en vooruitzichten kwetsbaarder.

Vanaf november werd duidelijk dat de rente haar hoogtepunt had bereikt. Centrale banken kondigden renteverlagingen aan voor 2024, onder voorbehoud van mogelijke tegenvallers. Deze aankondigingen, samen met verbeterende winstcijfers (vooral in Amerikaanse aandelen), zorgden voor een 'eindejaarsrally'. In cijfers: de wereldwijde aandelenindex behaalde uiteindelijk een indrukwekkend resultaat van 18% voor heel 2023, en de Europese obligatie-index steeg naar een jaarrendement van ruim 7%.

Ook de duurzame impactbeleggingsportefeuille van Het Drentse Landschap liet in 2023 positieve resultaten zien. De portefeuille streeft duurzame doelen na en alle individuele beleggingen worden hierop gescreend. Als geheel groeide de beleggingsportefeuille in 2023 met 7,3% in waarde.

Aandeel derden (-€ 6.367)

Aandeel in het resultaat 2023 van circa 17% in B.V. Landgoed Westersche Veld van Rolde dat toekomt aan de overige aandeelhouders.

Balans

De financiële positie van de stichting is verder versterkt.

De continuïteitsreserve is toegenomen en bedraagt per 31 december 2023 € 4.969.532.

Het Drentse Landschap heeft deze reserve verhoogd vanwege de toename van haar bezit, stijgende kosten en de huidige politieke en maatschappelijke ontwikkelingen.

Het totaal van de bestemmingsreserves en bestemmingsfondsen is afgenomen en bedraagt per 31 december 2023 € 13.565.068.

De afname is het gevolg van het overboeken van een deel van de bestemmingsreserve naar de continuïteitsreserve.

De vorderingen en de overlopende activa zijn toegenomen, met name als gevolg van nog te ontvangen beheersubsidies en projectsubsidies.

De beleggingen zijn in waarde gestegen als gevolg van positieve koersresultaten.

Bovenstaande heeft geresulteerd in een negatieve kasstroom van -€ 3.563.440.

Balans per 31 december 2023

(in euro's / na verwerking resultaat)

	31-12-2023	31-12-2022
ACTIVA		
Materiële vaste activa	686.150	998.159
Financiële vaste activa	450.816	141.810
Vorderingen en overlopende activa	7.575.571	3.520.817
Beleggingen	7.694.978	7.174.083
Liquide middelen	4.629.001	8.192.442
	21.036.515	20.027.311
PASSIVA		
Reserves en fondsen		
Reserves		
Continuïteitsreserves	4.969.532	3.174.090
Bestemmingsreserves	12.515.282	13.714.555
	17.484.814	16.888.645
Fondsen		
Bestemmingsfondsen	1.049.786	1.244.327
	18.534.600	18.132.972
Aandeel van derden	9.636	9.815
Voorziening	–	15.000
Langlopende schulden	938.609	372.516
Kortlopende schulden	1.553.671	1.497.010
	21.036.515	20.027.311
Solvabiliteit	88,1%	90,5%
Liquiditeit (current ratio)	7,9	7,8

Staat van baten en lasten over 2023

(in euro's)

BATEN	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Baten van particulieren	2.040.597	477.500	6.114.819
Baten van bedrijven	221.423	365.000	215.706
Baten van loterijorganisaties	937.500	937.500	937.500
Baten van subsidies van overheden			
– Subsidies projecten – incidenteel	886.978	750.000	551.840
– Subsidies aankopen natuurterreinen en gebouwen – incidenteel	2.330.304	844.000	1.778.667
– Subsidie beheer – structureel en incidenteel	5.386.765	4.857.000	7.720.464
Totaal baten van subsidies van overheden	8.604.047	6.451.000	10.050.971
Som van de geworven baten	11.803.568	8.231.000	17.318.996
Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en diensten			
Baten beheer natuurterreinen	1.030.384	792.000	962.311
Baten beheer gebouwen	1.676.450	1.714.000	1.667.237
Totaal baten als tegenprestatie voor de levering van producten en diensten	2.706.833	2.506.000	2.629.547
Overige baten	23.560	14.000	16.728
SOM VAN DE BATEN	14.533.961	10.751.000	19.965.272
LASTEN	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Besteed aan de doelstellingen			
A. Kosten aankopen natuurterreinen en gebouwen	4.413.641	761.830	9.857.830
B. Kosten beheer natuurterreinen	4.044.256	3.391.938	3.385.648
B. Kosten beheer gebouwen	2.839.513	2.810.000	2.410.774
C. Kosten projecten	1.928.280	2.523.469	1.777.836
D. Kosten voorlichting, educatie en belangenbehartiging	663.666	706.768	672.181
Totaal besteed aan de doelstellingen	13.889.355	10.194.005	18.104.269
Wervingskosten			
Kosten eigen fondsenwerving	72.503	81.585	74.642
Totaal wervingskosten	72.503	81.585	74.642
Beheer en administratie			
Kosten beheer en administratie	708.462	682.410	720.216
Totaal beheer en administratie	708.462	682.410	720.216
SOM VAN DE LASTEN	14.670.320	10.958.000	18.899.127
Saldo voor financiële baten en lasten	-136.359	-207.000	1.066.145
Saldo financiële baten en lasten	544.354	207.000	-1.026.124
Aandeel van derden	-6.367	–	-17.651
Saldo van baten en lasten	401.628	–	22.370

Kasstroomoverzicht

(in euro's)

	Werkelijk 2023
Kasstroom uit operationele activiteiten:	
Resultaat boekjaar	401.628
Mutatie aandeel derden	-179
<i>Aanpassingen voor:</i>	
Ongerealiseerd koersresultaat beleggingen	-520.893
Afschrijvingen	323.964
Toename kortlopende vorderingen	-4.054.754
Toename kortlopende schulden	56.662
Mutatie voorzieningen	-15.000
Totaal kasstroom uit operationele activiteiten	-3.808.572
Kasstroom uit investeringsactiviteiten:	
Investerings in materiële vaste activa	-43.606
Desinvestering materiële vaste activa	31.650
Toename financiële vaste activa	-309.006
Totaal kasstroom uit investeringsactiviteiten	-320.962
Kasstroom uit financieringsactiviteiten:	
Toename langlopende schulden	807.891
Aflossing langlopende schulden	-241.798
Totaal kasstroom uit financieringsactiviteiten	566.093
Netto kasstroom	-3.563.440
Mutatie liquide middelen	-3.563.440

Grondslagen

Consolidatie

Consolidatie heeft voor 100% plaatsgevonden en er zijn geen minderheidsbelangen. De geconsolideerde jaarrekening is opgemaakt conform de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende instellingen. In consolidatie zijn ondergenoemde stichtingen en B.V.'s opgenomen. De cijfers van deze stichtingen en B.V.'s zijn volgens genoemde richtlijnen vastgesteld.

Stichting Het Drentse Landschap gevestigd te Assen

Doelstelling: het bevorderen van het behoud, de ontwikkeling en het scheppen van hetgeen in natuur en landschap in de provincie Drenthe waardevol te achten is in natuurwetenschappelijk, geografisch, structureel, cultuurhistorisch of visueel opzicht. Alsmede het verwerven, restaureren, onderhouden, beheren en exploiteren van (rijks)monumenten. Het geven van voorlichting en het verzorgen van educatie met betrekking tot vorenstaande doelstelling aan derden om daarmee bewustwording, attitudeverandering en gedragsverandering bij dezen te bewerkstelligen. En

voorts al hetgeen met één en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin van het woord.

Stichting Oude Drentse Kerken gevestigd te Assen

Doelstelling: het bevorderen van het behoud van historische kerkgebouwen in de provincie Drenthe, alsmede het bevorderen van de belangstelling voor die gebouwen. Het geven van voorlichting en het verzorgen van educatie met betrekking tot vorenstaande doelstelling aan derden om daarmee bewustwording, attitudeverandering en gedragsverandering bij deze derden te bewerkstelligen. En voorts al hetgeen met één en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin van het woord.

Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds te Assen

Doelstelling: het financieel ondersteunen van natuurontwikkelingsprojecten, landschapsonderhoud, informatiecentra en toeristisch-recreatieve voor-

zeningen, welke ondersteuning functioneel dient te zijn. En voorts al hetgeen met één en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin van het woord.

Stichting Fonds Onrendabele Monumenten te Assen

Doelstelling: het financieel ondersteunen van de Stichting Het Drentse Landschap en de Stichting Oude Drentse Kerken voor het behoud casu quo de exploitatie van onrendabele objecten in de provincie Drenthe, zijnde objecten die onvoldoende opbrengend vermogen hebben om duurzaam in stand gehouden te kunnen worden, waaronder begrepen, doch niet beperkt tot molens, kerken, industrieel erfgoed, landhuizen en grote boerderijen.

Beheerboerderijen Het Drentse Landschap B.V.

Doelstelling: het exploiteren van de door Stichting Het Drentse Landschap in gebruik gegeven landbouwgronden en bedrijfsgebouwen in de ruimste zin van het woord.

B.V. Landgoed 'Westersche Veld van Rolde'

Doelstelling: het in stand houden van het in de gemeente Aa en Hunze gelegen Landgoed 'Het Westersche Veld van Rolde'.

Grondslagen voor de balanswaardering en voor de bepaling van het resultaat

Algemeen

Zowel de balanswaardering als de resultaatbepaling geschiedt, voor zover hieronder niet anders vermeld, op basis van historische kosten (aanschafwaarde min subsidies) en zijn conform de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende instellingen.

Bij diverse te onderscheiden posten van activa en passiva zijn de waarderingsgrondslagen vermeld. In geval er geen vermelding plaatsvindt, is de betreffende actief- of passiefpost gewaardeerd tegen historische kostprijs.

Balanswaardering

(waardering activa en passiva)

Materiële vaste activa

Natuurterreinen en erfgoed

Stichting Het Drentse Landschap schaft in het kader van haar doelstelling natuurterreinen en erfgoed aan en houdt deze middels beheer in stand. Instandhouding betekent ook dat de natuurterreinen en het erfgoed niet worden vervreemd. De toekomstige exploitatie

van natuurgebieden en erfgoed is negatief. Derhalve worden de natuurgebieden en het erfgoed niet gewaardeerd. Niet-gesubsidieerde aankoopkosten worden, via de staat van baten en lasten, ineens ten laste van het bestemde vermogen voor aankopen natuurterreinen en erfgoed gebracht. De stichting heeft de verwerkingswijze in de toelichting op de investeringen uiteengezet en tevens de niet-gesubsidieerde aankoopkosten van de investeringen in het verslagjaar vermeld.

	2023	2022
Aankopen gronden en gebouwen	4.354.850	9.799.263
Totaal aankopen gronden en gebouwen	4.354.850	9.799.263

Machines, installaties, bedrijfsauto's en inventarissen

Machines, installaties, bedrijfsauto's en inventarissen worden gewaardeerd tegen aanschaffingskosten onder aftrek van jaarlijkse afschrijvingen op basis van 10-20% van de verkrijging- of vervaardigingsprijs. De aanschaffingen vinden plaats in het kader van de doelstelling.

Afschrijvingspercentages

Machines - installaties - bedrijfsauto's	10-20%
Kantoorinventaris	20%

Effecten

De effecten worden gewaardeerd op de marktwaarde per balansdatum.

Legaten

De door een notaris toegezegd legaat wordt meegenomen op de balans. Hierbij wordt rekening gehouden met eventueel bijkomende kosten.

Resultaatbepaling

Alle baten en lasten worden verantwoord in de staat van baten en lasten. De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Het resultaat wordt bepaald door het verschil tussen de baten en lasten met inachtneming van de vermelde waarderingsgrondslagen.

Toelichting op de balans per 31 december 2023

(in euro's)

ACTIVA

Materiële vaste activa

Bedrijfsmiddelen benodigd voor de bedrijfsvoering

Dit betreft de inventaris, installaties en machines die gebruikt worden bij exploitatie en beheer van de terreinen/gebouwen.

Verloopoverzicht materiële vaste activa:	kantoor- inventaris	machines installaties bedrijfsauto's	Totaal
Aanschafwaarde			
Stand per 1 januari	224.228	1.230.079	1.454.306
Investerings	19.796	124.182	143.978
Investerings correctie		-100.372	-100.372
Desinvesterings		-31.650	-31.650
Stand per 31 december	244.024	1.222.239	1.466.263
Afschrijvingen			
Stand per 1 januari	39.403	416.745	456.148
Afschrijvingen	38.955	188.365	227.320
Afschrijvingen correctie	58.774	65.358	124.132
Afschrijvingen op desinvesterings		-27.488	-27.488
Stand per 31 december	137.132	642.980	780.112
Boekwaarde			
Stand per 1 januari	184.825	813.333	998.158
Stand per 31 december	106.892	579.258	686.150
Materiële vaste activa		2023	2022
Machines/installaties/bedrijfsauto's		579.258	813.333
Kantoorinventaris		106.892	184.826
Totaal materiële vaste activa		686.150	998.159

Toelichting bij materiële vaste activa

In 2023 heeft er een wijziging van de vastlegging van vaste activa plaatsgevonden. Hierbij heeft tevens een opschoning plaatsgevonden van onder meer reeds buiten gebruik gestelde activa. Het effect op de aanschafwaarde bedraagt -€ 100.372. Bij de opschoning is tevens geconstateerd dat er over de jaren 2021 tot en met 2022 te weinig is afgeschreven. Hiervoor is een correctie gemaakt in de afschrijvingen van € 124.132.

Financiële vaste activa	2023	2022
Geldlening u/g Coöperatie Energiekansen		
Beginsaldo	109.542	115.185
Af: aflossing	5.840	5.643
Saldo per 31-12-2023	103.702	109.542
waarvan aflossing met een looptijd < 1 jaar	6.044	5.840
Geldlening u/g Stichting De Nieuwe Rentmeester		
Beginsaldo	37.708	–
Opgenomen bedrag en bijschrijving rente	315.450	37.708
Af: aflossing	–	–
Saldo per 31-12-2023	353.158	37.708
waarvan aflossing met een looptijd < 1 jaar	–	–
Geldlening u/g Bosgroep Noord-Oost Nederland		
Beginsaldo	400	400
Af: aflossing	400	–
Saldo per 31-12-2023	–	400
Totaal saldo geldleningen u/g	456.860	147.650
Totaal aflossing met een looptijd < 1 jaar	6.044	5.840
Totaal geldleningen u/g langlopend	450.816	141.810

Toelichting bij geldleningen u/g:

- 1 Verstreekte geldleningen aan Coöperatie Energiekansen voor het plaatsen van zonnepanelen. Deze leningen zijn verstrekt in het kader van de intentie van de Coöperatie om het gebied Ansen energieneutraal te laten zijn. Looptijd van de leningen: 20 jaar, met annuïtaire aflossing. Rentepercentage: 3,5%.
- 2 Verstreekte geldlening aan Stichting De Nieuwe Rentmeester oplopend naar een maximale limiet van € 600.000. Looptijd van de lening : 5 jaar, aflossing ineens in 2026. Rentepercentage: 1,5%. De rente over 2023 is op de hoofdsom bijgeschreven.
- 3 Verstreekte lening aan Bosgroep Noord-Oost Nederland ad € 400. Rentepercentage: 3,0%.

Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen voor dubieuze debiteuren, aangehouden voor de bedrijfsvoering.

	31-12-2023	31-12-2022
Debiteuren volgens saldijst per 31 december	96.644	48.223
Te ontvangen subsidies	7.231.263	3.018.014
Te ontvangen omzetbelasting	55.458	13.182
Te ontvangen aflossingen < 1 jaar	6.045	5.840
Toegezegde legaten en overige nog te ontvangen bedragen	146.407	265.350
Vooruitbetaalde bedragen	39.754	170.208
Totaal vorderingen en overlopende activa	7.575.571	3.520.817

Voorziening debiteuren

Deze voorziening is verwerkt in de post debiteuren. De voorziening is verlaagd met € 105.845 naar € 32.235. Deze verlaging wordt voornamelijk veroorzaakt doordat achterstallige vorderingen, waarbij bij een aantal betalingsregelingen zijn getroffen, alsnog zijn voldaan.

Te ontvangen subsidies

Dit betreft nog te ontvangen subsidies voor beheer, aankoop, inrichting en bedrijfstoelag.

Beleggingen

De effecten zijn gewaardeerd tegen de marktwaarde per 31 december 2023 volgens opgave van de banken. Deze bedragen worden aangehouden als belegging.

	31-12-2023	31-12-2022
Aandelen	2.411.881	2.118.572
Obligaties	4.238.212	4.315.010
Overige waarden	1.044.885	740.502
Totaal beleggingen	7.694.978	7.174.084

Liquide middelen

De liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde en aangehouden voor de bedrijfsvoering.

	31-12-2023	31-12-2022
Kas	2.790	4.231
ABN AMRO Bank	102.845	353.743
Rabobank	672.760	6.783.575
Spaarrekeningen	3.772.891	990.903
Vermogensbeheerrekeningen	77.715	59.991
Totaal liquide middelen	4.629.001	8.192.442

PASSIVA

Reserves en fondsen

	31-12-2023	31-12-2022
Continuïteitsreserves		
Continuïteitsreserve Stichting Het Drentse Landschap		
Saldo per 1 januari	3.174.090	3.174.090
<i>Af/bij: van Bestemmingsreserve voor projecten</i>	1.795.442	
Saldo per 31 december	4.969.532	3.174.090

De continuïteitsreserve heeft de functie van buffer voor onverwachte tegenvallers en is te beschouwen als een vrij besteedbare reserve. Deze reserve is beschikbaar voor besteding aan de doelstelling. Deze reserve mag, naar de mening van Bestuur en Raad van Toezicht, maximaal 1½ maal het bedrag van de jaarlijkse exploitatielasten zijn, exclusief aankopen en projecten.

Het streven is dat Het Drentse Landschap op basis van de risicoanalyse de hoogte van de reserve meer gaat onderbouwen.

Bestemmingsreserves

	31-12-2023	31-12-2022
<i>Bestemmingsreserve voor projecten</i>		
Saldo per 1 januari	2.363.589	2.363.589
Af/bij: naar Reserve Natuurbeheer en grondverwerving	-130.244	-
Af/bij: van Bestemmingsreserve Nationale Postcode Loterij	-376.796	
Af/bij: naar Continuïteitsreserve	-1.795.442	
Saldo per 31 december:	61.107	2.363.589
<i>Bestemmingsreserve Nationale Postcode Loterij</i>		
Saldo per 1 januari	-	-
Af/bij: naar Bestemmingsreserve voor projecten	376.796	-
Saldo per 31 december:	376.796	-
<i>St. Drs. A.V.J. Den Hartogh Fonds</i>		
Saldo per 1 januari	788.455	926.668
Af/Bij: saldo uit resultaatverdeling	83.384	-138.214
Saldo per 31 december	871.838	788.455
<i>Reserve Stichting Oude Drentse Kerken</i>		
Saldo per 1 januari	608.005	605.078
Af/Bij: saldo uit resultaatverdeling	-440	2.926
Saldo per 31 december	607.565	608.005
<i>Reserve afkoop erfpacht</i>		
Saldo per 1 januari	679.893	679.893
Saldo per 31 december	679.893	679.893
<i>Reserve groot onderhoud</i>		
Saldo per 1 januari	1.847.804	1.847.804
Af/bij: naar Reserve onrendabele monumenten	-1.847.804	
Saldo per 31 december	-	1.847.804
<i>Reserve Natuurbeheer en grondverwerving</i>		
Saldo per 1 januari	5.479.423	4.992.685
Af/bij: saldo uit resultaatverdeling	324.479	526.785
Af/bij: resultaat uit deelneming	32.550	-40.048
Af/bij: van Bestemmingsreserve voor projecten	130.244	
Saldo per 31 december	5.966.696	5.479.423
<i>Reserve Onrendabele monumenten</i>		
Saldo per 1 januari	1.947.388	2.068.390
Af/bij: saldo uit resultaatverdeling	156.196	-121.002
Af/bij: van Reserve groot onderhoud	1.847.804	
Saldo per 31 december	3.951.388	1.947.388
Totaal bestemmingsreserves per 31 december	12.515.282	13.714.555
<i>Fonds Onrendabele monumenten</i>		
Saldo per 1 januari	1.244.327	1.492.453
Af/bij: saldo uit resultaatverdeling	-194.541	-248.126
Saldo per 31 december	1.049.786	1.244.327
Totaal saldo reserves en fondsen per 31 december	18.534.600	18.132.972

Bestemmingsreserve voor projecten

Dit deel van het vermogen is bestemd voor diverse daartoe aan te wijzen projecten c.q. zal daarvoor worden bestemd. De reserve wordt gevormd door overschotten op projecten (toegewezen budgetten aan projecten minus bestedingen).

Reserve afkoop erfpacht

Contractueel is met deze erfpachters overeengekomen dat zij bij het verbreken van de erfpacht een vergoeding voor de door hen gepleegde investeringen zullen ontvangen ter hoogte van het investeringsbedrag onder aftrek van jaarlijkse afschrijvingen.

Reserve groot onderhoud

In 2023 is de reserve groot onderhoud overgezet naar de reserve Fonds onrendabele monumenten. Beide reserves hebben namelijk hetzelfde doel en dat is ervoor zorgen dat ook in de toekomst het onderhoud aan objecten kan plaatsvinden. De behoefte aan een aanvullende reserve heeft vooral betrekking op de zogenoemde onrendabele monumenten, zoals kerken en molens.

Reserve natuurbeheer en grondverwerving

In het kader van de onzekerheid rond de subsidiëring door de overheid is in 2011 deze reserve gevormd, om de minimaal noodzakelijk geachte natuurbeheertaken en grondverwervingen te kunnen continueren.

Reserve onrendabele monumenten

Deze reserve wordt gevormd om toekomstig onderhoud aan onrendabele monumenten zoals kerken en molens te kunnen blijven plegen.

Fonds onrendabele monumenten

Dit fonds is gevormd uit ter beschikking gestelde middelen van derden met als oormerk het plegen van onderhoud aan onrendabele monumenten. Dotaties vinden plaats als gevolg van ontvangsten van derden. De instandhoudingskosten worden aan dit fonds onttrokken.

Aandeel van derden	31-12-2023	31-12-2022
Aandeel derden	9.636	9.815
Totaal aandeel derden	9.636	9.815

Vorzieningen	31-12-2023	31-12-2022
Voorziening Oldengaerde	-	15.000
Totaal voorzieningen	-	15.000

Langlopende schulden

	31-12-2023	31-12-2022
Fonds op naam: Nagedachtenis Cor van Vrede	1.000.000	-
Cumulatieve aflossing	200.000	-
Saldo per 31-12-2023	800.000	-
waarvan aflossing met een looptijd < 1 jaar	200.000	-
Lening o.g. (0,0%) van een particulier	368.000	368.000
Cumulatieve aflossing	122.668	98.135
Saldo per 31-12-2023	245.332	269.865
waarvan aflossing met een looptijd < 1 jaar	24.533	24.533

Lening o.g. (3,0%) van een particulier	62.500	62.500
Bijschrijving rente	6.265	4.765
Cumulatieve aflossing	17.265	–
Saldo per 31-12-2023	51.500	67.265
waarvan aflossing met een looptijd < 1 jaar	14.000	17.265
Waarborgsommen	80.310	77.184
Totaal saldo schulden	1.177.142	414.314
Totaal aflossing met een looptijd < 1 jaar	238.533	41.798
Totaal schulden langlopend	938.609	372.516

Betreft

- 1 Het fonds op naam Nagedachtenis Cor van Vrede is opgericht met een aanvangswaarde van € 1.000.000. De gelden worden in beginsel bestemd voor grond-aankoop in Drenthe.
- 2 Een in 2019 geschonken woonboerderij, waarbij de verkoper een lening heeft verstrekt aan Stichting Het Drentse Landschap van € 368.000. De lening wordt door de verkoper in 15 jaarlijkse termijnen van € 24.533 kwijtgescholden. Er is geen rente verschuldigd.
- 3 Een in 2020 ontvangen schenking ad € 62.500 waarbij de aflossing in 5-jaarlijkse termijnen wordt geschonken, voor het eerst in 2023. Rentepercentage: 3,0%. De rente wordt jaarlijks bijgeschreven.

Kortlopende schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde. Schulden met een looptijd langer dan 1 jaar worden als schulden op lange termijn verantwoord. Schulden met een looptijd korter dan 1 jaar zijn schulden op korte termijn.

	31-12-2023	31-12-2022
Crediteuren volgens saldijst per 31 december	487.201	495.657
Te betalen loonheffing en premies	72.157	31.629
Te betalen omzetbelasting	–	–
Aflossing leningen < 1 jaar	238.533	41.798
Diverse nog te betalen bedragen	389.403	602.062
Vooruitontvangen subsidies	303.451	255.583
Vooruit ontvangen/gefactureerd diversen	62.925	70.280
Totaal kortlopende schulden	1.553.671	1.497.010

De post diverse nog te betalen bedragen bestaat voornamelijk uit een reservering vakantiedagen en vakantiegeld van € 221.869.

Niet in de balans opgenomen vorderingen en verplichtingen

Legaten

De stichting heeft (via een aantal notariskantoren) bericht ontvangen dat zij als erfgenaam dan wel legataris is opgenomen in door hen af te wikkelen nalatenschappen. Over de exacte bedragen die daarmee gemoeid zijn is nog niets bekend, derhalve zijn deze dan ook niet als baten opgenomen in de jaarrekening 2023.

Baten

Het Drentse Landschap heeft een vordering op LandschappenNL op basis van een meerjarige relatie met de Nationale Postcode Loterij. Omdat de uitbetaling telkens een jaar later geschiedt dan op grond van de beschikking verondersteld mag

worden, is geen vordering opgenomen. De reden hiervoor is dat de definitieve toekenning pas in 2024 zal worden vastgesteld. Uitgaven die met de ontvangen gelden zullen worden bekostigd zullen ook in 2024 worden gedaan. Om deze reden is geen vordering op de balans per 31-12-2023 opgenomen en vermelden we deze als een niet uit de balans blijvende vordering.

Meerjarige financiële verplichtingen

De stichting heeft een aantal huur- en pachtcontracten met een looptijd langer dan 5 jaar. De jaarlijks te betalen huur en pacht bedraagt circa € 49.000.

Voorwaardelijke verplichtingen

Voor subsidies geldt in het algemeen dat er een terugbetalingsverplichting kan bestaan indien en voor zover naar de mening van de subsidiegever in onvoldoende mate is voldaan aan de door haar gestelde subsidievoorwaarden. Per balansdatum zijn er geen indicaties dat subsidies zouden moeten worden terugbetaald.

Investeringsverplichtingen

Per balansdatum bestaan er geen investeringsverplichtingen.

Klacht bij de Europese Commissie

Naar aanleiding van een klacht ingediend door enkele particuliere grondbezitters over de PNB-regeling, welke klacht volgens de Europese Commissie later zou zijn 'opgevolgd' door de Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters ('VGG'), oordeelde de Europese Commissie in een besluit d.d. 2 september 2015 dat de Staat de subsidieregeling weliswaar onterecht niet van tevoren heeft aangemeld bij de Commissie, maar keurde zij de regeling achteraf alsnog goed. Zowel de VGG als de natuurbeschermingsorganisaties hebben op verschillende gronden tegen dit besluit van de Europese Commissie beroep ingesteld. De VGG heeft beroep ingesteld, omdat zij van mening is dat de formele onderzoeksprocedure had moeten worden geopend.

Wij hebben mede beroep aangetekend, omdat de natuurbeschermingsorganisaties onder andere in tegenstelling tot de Europese Commissie van mening zijn dat natuurbeschermingsorganisaties als Het Drentse Landschap niet kwalificeren als 'onderneming', en aldus geen sprake is van staatssteun. Voorts is er naar het inzicht van de natuurbeschermingsorganisaties evenmin sprake geweest van een 'economisch voordeel', althans niet in de mate die de Europese Commissie lijkt aan te nemen, en heeft de PNB-regeling niet geleid tot een vervalsing van de mededinging en/of een beïnvloeding van het interstatelijk handelsverkeer, omdat het alleen gaat over Nederlands natuurbeheer.

In september 2020 is er een uitspraak geweest van het EU Hof van Justitie in Luxemburg. In dit arrest zijn de conclusies van het EU Gerecht uit 2018 in stand gelaten en is geoordeeld dat de Europese Commissie de PNB-regeling middels een verkeerde onderzoeksprocedure heeft beoordeeld, en er zodoende een procedureel gebrek kleefde aan het eerdere besluit van de Europese Commissie uit 2015. Het gevolg van de arresten van het Gerecht en het EU-Hof van Justitie is dat het besluit van de Europese Commissie van 2 september 2015 nietig is. De Europese Commissie zal de PNB-regeling vermoedelijk aan een hernieuwde beoordeling onderwerpen.

Wij wachten de voortgang van dit hernieuwde onderzoek af en zien de uitkomst ervan wederom met vertrouwen tegemoet. In het kader van de PNB-regeling, gelijk de subsidieregelingen vóór de invoering van de PNB-regeling in 1993, werden de natuurbeschermingsorganisaties belast met de aankoop of verkrijging van gronden ten behoeve van de totstandbrenging van de Nederlandse Ecologische

Hoofdstructuur (thans: Natuurnetwerk Nederland) met als uitdrukkelijk doel de verworven gronden planmatig te transformeren en daarmee ook financieel af te waarderen tot natuurterrein, om deze eeuwigdurend als natuur te beheren en te behouden, alsmede open te stellen. De waarde van deze terreinen is in beginsel nihil, omdat kwalitatief adequaat beheer van natuurterreinen per saldo geld kost. In die zin is er ook geen sprake van financiële bevoordeling of andersoortige begunstiging van Het Drentse Landschap, waardoor naar onze mening ook geen sprake is van staatssteun. Terugvordering van subsidies dan wel de rente daarover is naar onze mening thans ook niet aan de orde. Daarom is gelijk aan voorgaande jaren geen verplichting opgenomen in de jaarrekening. Voor de volledigheid zij opgemerkt dat mocht de Europese Commissie na herbeoordeling toch tot de conclusie komen dat sprake is van (on)verenigbare staatssteun, de Staat gedwongen kan zijn (een deel van) de ontvangen steun en/of de rente daarover terug te vorderen van de natuurbeschermingsorganisaties, hetgeen materiële gevolgen kan hebben voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties. Welk besluit de Europese Commissie zal nemen zal eerst echter moeten worden afgewacht. We blijven ons verder graag richten op onze relatie en samenwerking met particuliere natuureigenaren, die Het Drentse Landschap van grote waarde vindt en met wie wij in grote mate belangen delen, ook ten aanzien van toekomstig natuurbeheer.

De De terreinbeherende organisaties (TBO's) en de VGG blijven in gesprek om te verkennen of er mogelijkheden zijn om de inmiddels langlopende procedure in der minne te beslechten. (Ook) bij een minnelijke regeling dient rekening te worden gehouden met gevolgen voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen gebeurtenissen na balansdatum welke bijdragen tot meer inzicht over het jaar 2023.

Toelichting op de staat van baten en lasten 2023

(in euro's)

BATEN

	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
<i>Baten van particulieren</i>			
Baten van particulieren – projecten	52.741	17.500	29.657
Bijdragen donateurs – particulieren	485.965	460.000	464.309
Nalatenschappen	1.210.094	–	739.473
Schenkingen en giften – particulieren	291.798	–	4.881.380
Totaal baten van particulieren	2.040.597	477.500	6.114.819
<i>Baten van bedrijven</i>			
Baten van bedrijven/instanties – projecten	128.947	325.000	113.011
Bijdragen bedrijfssponsors	53.301	40.000	48.828
Schenkingen en giften – bedrijven	39.175	–	53.867
Totaal baten van bedrijven	221.423	365.000	215.706
<i>Baten van loterijorganisaties</i>			
Bijdrage Nationale Postcode Loterij	937.500	937.500	937.500
<i>Baten van subsidies van overheden</i>			
<i>Subsidies overheden projecten incidenteel</i>			
Subsidies Rijk – projecten	359.207	500.000	228.326
Subsidies Provincie Drenthe – projecten	483.575	250.000	305.001
Subsidies gemeenten – projecten	44.196	–	18.513
Totaal subsidies overheden projecten incidenteel	886.978	750.000	551.840
<i>Subsidies overheden aankopen natuurterr. & gebouwen incidenteel</i>			
Subsidie/bijdragen aankopen natuurterreinen	2.330.304	844.000	1.778.667
Totaal subsidies overheden aankopen natuurterreinen en gebouwen incidenteel	2.330.304	844.000	1.778.667
<i>Baten beheer natuurterreinen</i>			
<i>Subsidies overheden beheer algemeen – structureel</i>			
Subsidie Natuur- en Landschapsbeheer	3.538.413	2.927.000	5.294.221
Subsidie Provincie Drenthe	915.571	916.000	897.619
Subsidie gemeenten	175.585	176.000	173.909
Totaal subsidies overheden beheer algemeen – structureel	4.629.569	4.019.000	6.365.749
<i>Subsidies overheden beheer specifiek – structureel</i>			
Subsidies vee via bedrijfstoelag	309.203	358.000	687.419
Subsidies schaapskudden	103.975	102.000	112.027
Subsidies hunebedden	5.381	43.000	10.416
Subsidie Nationaal Restauratiefonds	238.648	160.000	413.608
Overige baten gebouwen	100.116	50.000	82.058
Totaal subsidies van overheden beheer specifiek – structureel	757.323	713.000	1.305.528

<i>Subsidies overheden beheer specifiek – incidenteel</i>			
Subsidies Rijk	-7.782	20.000	17.500
Subsidies Provincie Drenthe	2.655	100.000	27.187
Subsidies gemeenten	5.000	5.000	4.500
Totaal subsidies overheden beheer specifiek – incidenteel	-127	125.000	49.187
Totaal subsidies van overheden beheer incidenteel en structureel	5.386.765	4.857.000	7.720.464
Totaal subsidies van overheden incidenteel en structureel	8.604.047	6.451.000	10.050.971
 Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en diensten			
<i>Baten beheer natuurterreinen</i>			
Opbrengsten verkopen landbouwproducten	215.495	22.000	98.805
Opbrengsten verkopen vee en veeproducten	248.943	220.000	288.501
Opbrengsten pachten	512.397	514.000	467.458
Opbrengsten jachthuren	24.202	21.000	21.458
Overige opbrengsten	29.347	15.000	86.089
Totaal baten beheer natuurterreinen	1.030.384	792.000	962.311
 <i>Baten beheer gebouwen</i>			
Opbrengsten huren gebouwen	1.611.245	1.650.000	1.612.452
Opbrengsten erfpachten	65.205	64.000	54.785
Totaal baten beheer gebouwen	1.676.450	1.714.000	1.667.237
Totaal baten als tegenprestatie voor de levering van producten en diensten	2.706.833	2.506.000	2.629.547
 <i>Overige baten</i>			
Opbrengst activiteiten/bijdragen lezingen/excursies (m.i.v. 2023 inclusief opbrengst (web)winkel en acties)	23.560	14.000	1.495
Opbrengsten verkopen (web)winkel	0	-	14.829
Opbrengsten acties	-	-	404
Totaal overige baten	23.560	14.000	16.728
SOM VAN DE BATEN	14.533.961	10.751.000	19.965.272

LASTEN

	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Besteed aan de doelstellingen			
<i>Kosten aankopen natuurterreinen en gebouwen</i>			
<i>Aankopen en verwerving</i>			
Aankopen natuurterreinen	3.209.782	700.000	9.616.844
Aankopen gebouwen	1.145.068	–	182.420
	4.354.850	700.000	9.799.263
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: Aankopen & verwerving	58.791	61.830	58.566
Totaal kosten aankopen natuurterreinen en gebouwen	4.413.641	761.830	9.857.830
<i>Kosten beheer natuurterreinen en gebouwen</i>			
<i>Verstreckte subsidies en bijdragen</i>			
Diensten Milieufederatie Drenthe	18.569	19.000	28.269
Diensten LandschappenNL	71.587	75.000	79.805
Totaal verstreckte subsidies en bijdragen	90.156	94.000	108.074
<i>Uitbesteed werk</i>			
<i>Directe kosten beheer natuurterreinen</i>			
Bosbeheer (voornamelijk onderhoud)	36.070	69.000	47.413
Begrazing natuurterreinen (verzorging schapen e.d.)	257.848	212.000	181.225
Akkerbouw (bemesten, gewasbescherming, oogsten)	49.180	45.000	40.302
Bemest grasland (bemesten, oogsten, rasteren)	284.149	280.000	247.739
Rundveebeheer (verzorging Limousins en hooglanders)	100.073	111.500	145.102
Totaal directe kosten beheer natuurterreinen	727.320	717.500	661.782
<i>Algemene kosten beheer natuurterreinen</i>			
Machines en gereedschappen (kleine aanschaf en onderhoud)	311.545	149.000	198.554
Infrastructuur (wegen, waterlopen, bebording)	542.658	222.500	349.434
Waterschapslasten	86.833	107.000	72.120
Afschrijvingskosten machines en gereedschappen (natuurterreinen)	206.221	90.000	93.467
Overige (huur, pacht, hunebedden)	141.329	133.000	107.785
Totaal algemene kosten beheer natuurterreinen	1.288.586	701.500	821.359
<i>Kosten beheer gebouwen</i>			
Onderhoud gebouwen	1.691.037	1.577.000	1.552.596
Renovatie gebouwen	487.241	400.000	230.125
Gas/water/elektriciteit	207.365	260.000	124.962
Verzekeringen gebouwen	157.662	175.000	148.587
Belastingen/heffingen	89.881	91.000	78.030
Machines en gereedschappen (kleine aanschaf en onderhoud)	19.306	19.000	15.848
Mutatie voorziening dubieuze debiteuren	-105.845	–	-12.513
Afschrijvingskosten machines en gereedschappen (gebouwen)	22.084	12.000	9.902
Kosten vakantiewoningen	213.235	187.000	185.630
Overige kosten beheer gebouwen	57.547	89.000	77.608
Totaal kosten beheer gebouwen	2.839.513	2.810.000	2.410.774
Totaal uitbesteed werk	4.855.419	4.229.000	3.893.916

LASTEN

	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
<i>Huisvestingskosten</i>			
Huisvestingskosten	17.707	15.000	20.546
Totaal huisvestingskosten	17.707	15.000	20.546
<i>Kantoorkosten</i>			
Kantoorkosten	339.700	216.000	226.532
Totaal kantoorkosten	339.700	216.000	226.532
<i>Algemene kosten</i>			
Algemene kosten	59.834	50.500	34.234
Totaal algemene kosten	59.834	50.500	34.234
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: Beheer natuurterreinen en gebouwen	1.520.954	1.597.438	1.513.121
Totaal uitvoeringskosten eigen organisatie	1.520.954	1.597.438	1.513.121
Totaal kosten beheer natuurterreinen en gebouwen	6.883.769	6.201.938	5.796.422
<i>Kosten projecten</i>			
Uitgaven aan diverse projecten	1.824.084	2.414.000	1.674.145
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: Projecten	104.196	109.469	103.691
Totaal kosten projecten	1.928.280	2.523.469	1.777.836
<i>Kosten voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging (V.P.E.B.)</i>			
<i>Voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging</i>			
Kosten pr/voorlichting	41.978	51.000	52.418
Kosten marketing	35.647	25.000	37.081
Kosten informatiecentra/informatiepanelen	16.123	25.000	40.975
Kosten inkopen webwinkel	3.453	2.000	259
Kosten website	6.514	8.000	9.565
Kosten activiteiten	21.868	26.000	17.102
Kosten vrijwilligers	24.157	30.000	13.699
Kosten Kwartaalblad	104.489	110.000	93.999
	254.228	277.000	265.098
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: V.P.E.B.	409.437	429.768	407.083
	409.437	429.768	407.083
Totaal kosten voorlichting, promotie, educatie, belangenbeh.	663.666	706.768	672.181
TOTAAL BESTEED AAN DE DOELSTELLING	13.889.355	10.194.005	18.104.269

LASTEN

	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Wervingskosten			
<i>Kosten eigen fondsenwerving</i>			
Wervingskosten	31.034	38.000	33.358
<i>Uitvoeringskosten eigen fondsenwerving</i>			
Personeelskosten: Fondswerving	41.469	43.585	41.284
TOTAAL WERVINGSKOSTEN	72.503	81.585	74.642
In % van de geworven baten	3,5%	16,3%	1,2%
<i>Kosten beheer en administratie</i>			
Kosten opleiding en scholing	13.019	20.000	26.493
Reis- en verblijfkosten	66.570	50.000	65.735
Overige kosten derden	139.124	97.500	140.256
	218.712	167.500	232.484
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: Beheer & administratie	489.750	514.910	487.732
Totaal kosten beheer en administratie	708.462	682.410	720.216
TOTAAL BEHEER EN ADMINISTRATIE	708.462	682.410	720.216
SOM VAN DE LASTEN	14.670.320	10.958.000	18.899.127
Saldo voor financiële baten en lasten	-136.359	-207.000	1.066.145
<i>Saldo financiële baten en lasten</i>			
Opbrengsten dividend en rente	70.535	-	62.319
Koersverschillen	531.905	253.000	-998.622
Totaal financiële baten	602.440	253.000	-936.303
Kosten beleggingen	58.086	46.000	89.821
Totaal saldo financiële baten en lasten	544.354	207.000	-1.026.124
(Winst)Aandeel van derden Westersche Veld van Rolde	-6.367	-	-17.651
SALDO VAN BATEN EN LASTEN	401.628	-	22.370

Overzicht salariskosten inclusief werkgeverslasten

Bruto salarissen inclusief vakantiegeld	2.332.204	2.328.000	2.050.795
Pensioenkosten BPL	301.630	303.000	258.118
Sociale lasten	382.269	396.000	329.073
Kosten inhuur en overige kosten	37.785	-	101.102
Subsidie loonkosten en uitkeringen	-536.023	-380.000	-229.480
Kosten personeelsverzekeringen	106.731	110.000	101.870
Totaal salarissen incl. werkgeverslasten, detachering en inhuur	2.624.596	2.757.000	2.611.478

LASTEN

	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Gemiddelde personele bezetting in fte's	45	42	42
Gemiddelde kosten per fte	58.298	65.800	62.326

In genoemde gemiddelden zijn niet meegenomen: stagiair(e)s en 'nulurencontracten'.

Salariskosten directeur

De directeur ontvangt een bezoldiging conform salarisschaal 12 van de cao Bos en Natuur en blijft daarmee ruimschoots onder de VFI-norm. Er wordt aan de directeur geen leaseauto beschikbaar gesteld. Tevens worden er aan de directeur geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

I Informatie over bezoldiging directie in het jaarverslag

Bezoldiging directie

De Raad van Toezicht heeft het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere bezoldigingscomponenten vastgesteld. Het beleid wordt periodiek geactualiseerd. De laatste evaluatie was 1 maart 2018.

Bij de bepaling van het bezoldigingsbeleid en de vaststelling van de beloning volgt S.S. van der Meer de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties (zie www.goededoelennederland.nl).

De regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. De weging van de situatie bij S.S. van der Meer vond plaats door de RvT.

Dit leidde tot een zogenoemde BSD-score van 435 punten met een maximaal jaarinkomen van € 134.620 (1 fte/12 maand).

Het voor de toetsing, aan de geldende maxima, relevante werkelijke jaarinkomen van de directie bedroeg € 108.299 (1 fte/12 maand). Deze beloning blijft binnen het maximum van € 134.620.

Het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/ bijtellingen, de werkgeversbijdrage pensioen, de pensioencompensatie en de overige beloningen op termijn bleven voor de directeur met een bedrag van € 129.082 binnen het in de regeling opgenomen maximum bedrag van € 167.153 per jaar.

De belaste vergoedingen/bijtellingen, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen op termijn stonden bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen.

II Vermelding bezoldiging directie in de toelichting op de staat van baten en lasten in de jaarrekening

Bezoldiging directie

Naam	S.S. van der Meer
Functie	Directeur-bestuurder
Dienstverband	
Aard (looptijd)	onbepaald
Uren	37
Parttime percentage	100
Periode	1/1 – 31/12
Bezoldiging (EUR)	
<i>Jaarinkomen</i>	
Bruto loon/salaris	100.653
Vakantiegeld	7.646
Vaste eindejaarsuitkering	-
Gratificatie/jubileumuitkering	-
Uitbetaling niet opgenomen vakantiedagen	-
Totaal	108.299
Belaste vergoedingen/bijtellings	
Pensioenlasten (werkgeversdeel)	10.523
Excedentregeling	10.260
Pensioencompensatie	
Overige beloningen op termijn	
Uitkeringen beëindiging dienstverband	
Totaal 2023	129.082

Het jaarinkomen van de directeur blijft binnen het maximum volgens de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties.

Ook het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/bijtellings, de pensioenlasten, de pensioencompensatie en de overige beloningen op termijn samen blijven binnen het in de regeling opgenomen maximum.

Bezoldiging Raad van Toezichtleden

De leden van de Raad van Toezicht ontvangen geen bezoldiging. Zij komen alleen in aanmerking voor een reiskostenvergoeding van € 0,21 per kilometer of een vergoeding van de kosten van openbaar vervoer. Er zijn geen leningen, voorschotten en garanties aan hen verstrekt.

Specificatie en verdeling kosten naar bestemming

Bestemming	Doelstelling A	Doelstelling B	Doelstelling C	Doelstelling D	Werving baten A	Werving baten B	Beheer/ administratie A	Rekening 2023	Begroting 2023	Rekening 2022
Subsidies en bijdragen	-	90.156	-	-	-	-	-	90.156	94.000	108.074
Aankopen en verwervingen	4.354.850	-	-	-	-	-	-	4.354.850	700.000	9.799.263
Uitbesteed werk	-	4.855.419	1.824.084	-	-	-	-	6.679.503	6.643.000	5.568.061
Publiciteit en communicatie	-	-	-	254.228	31.034	-	-	285.263	315.000	298.455
Personeelskosten	58.791	1.520.954	104.196	409.437	41.469	-	708.462	2.843.309	2.494.732	2.843.962
Huisvestingskosten	-	17.707	-	-	-	-	-	17.707	15.000	20.546
Kantoorkosten	-	339.700	-	-	-	-	-	339.700	216.000	226.532
Algemene kosten	-	59.834	-	-	-	-	-	59.834	50.500	34.234
Rente	-	-	-	-	-	58.086	-	58.086	46.000	89.821
Totaal	4.413.641	6.883.769	1.928.280	663.666	72.503	58.086	708.462	14.728.406	10.574.232	18.988.948
Gemiddeld aantal werknemers per doelstelling	1	26	2	7						

In % totaal besteed aan de doelstelling ten opzichte van de totale baten: 95,6%

Doelstelling A

Kosten aankopen en verwerving natuurterreinen en gebouwen

Doelstelling B

Kosten beheer natuurterreinen en gebouwen

Doelstelling C

Kosten projecten

Doelstelling D

Kosten voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging

Werving baten A

Kosten eigen fondsenwerving

Werving baten B

Kosten van beleggingen

Beheer en administratie A

Kosten beheer en administratie

De financiële administratie is ingericht naar doelstellingen. De kosten en opbrengsten worden direct op deze doelstellingen verantwoord en zijn rechtstreeks ontleend aan de jaarrekening.

In % totaal besteed aan kosten beheer en administratie: 6,4%

5.5

Begroting 2024

(in euro's)

	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Begroting 2024
BATEN			
Baten van particulieren	2.040.597	477.500	1.100.000
Baten van bedrijven	221.423	365.000	80.000
Baten van loterijorganisaties	937.500	937.500	893.000
<i>Subsidies van overheden</i>			
– Subsidies overheden projecten – incidenteel	886.978	750.000	410.000
– Subsidies overheden aankopen natuurterreinen en gebouwen – incidenteel	2.330.304	844.000	144.000
– Subsidie beheer – structureel en incidenteel	5.386.765	4.857.000	5.330.000
Totaal baten van subsidies van overheden	8.604.047	6.451.000	5.884.000
Overige baten beheer natuurterreinen	1.030.384	792.000	755.000
Opbrengsten huren gebouwen	1.676.450	1.714.000	1.725.000
Overige baten	23.560	14.000	14.000
SOM VAN DE BATEN	14.533.961	10.751.000	10.451.000
LASTEN			
<i>Besteed aan de doelstellingen</i>			
A. Kosten aankopen natuurterreinen en gebouwen	4.413.641	761.830	1.266.866
B. Kosten beheer natuurterreinen	4.044.256	3.391.938	3.635.461
C. Kosten beheer gebouwen	2.839.513	2.810.000	2.309.000
D. Kosten projecten	1.928.280	2.523.469	1.406.824
E. Kosten voorlichting, educatie en belangenbehartiging	663.666	706.768	793.564
Totaal besteed aan de doelstellingen	13.889.355	10.194.005	9.411.715
<i>Wervingskosten</i>			
Kosten eigen fondsenwerving	72.503	81.585	92.280
Totaal wervingskosten	72.503	81.585	92.280
<i>Beheer en administratie</i>			
Kosten beheer en administratie	708.462	682.410	1.154.005
Totaal beheer en administratie	708.462	682.410	1.154.005
SOM VAN DE LASTEN	14.670.320	10.958.000	10.990.000
Saldo voor financiële baten en lasten	-136.359	-207.000	207.000
Saldo financiële baten en lasten	544.354	207.000	207.000
Aandeel derden	-6.367		
RESULTAAT	401.628	0	0

5.6

Accountantsverklaring

Handelsweg 16C
9482 WE Tynaarlo
Postbus 67
9480 AB Vries

T (0592) 53 09 53
info@afier.com
afier.com

KvK 02086462
BTW 8138.33.991.B01
IBAN NL55INGB0669748528

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: de directie en de raad van toezicht van Stichting Het Drentse Landschap

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2023

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2023 van Stichting Het Drentse Landschap te Assen gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Het Drentse Landschap per 31 december 2023 en van het resultaat over 2023 in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties.

De jaarrekening bestaat uit:

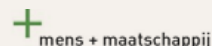
1. de geconsolideerde balans per 31 december 2023;
2. de geconsolideerde staat van baten en lasten over 2023; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Het Drentse Landschap zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Afier

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit het bestuursverslag.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

De directie is verantwoordelijk voor het opstellen van het bestuursverslag in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van de directie en de raad van toezicht voor de jaarrekening

De directie is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties. In dit kader is de directie verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die de directie noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet de directie afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet de directie de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij de directie het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. De directie moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Afier

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de directie en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door de directie gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole. In dit kader hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de groepsonderdelen. Bepalend hierbij zijn de omvang en/of het risicoprofiel van de groepsonderdelen of de activiteiten. Op grond hiervan hebben wij de groepsonderdelen geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de volledige financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was.

Wij communiceren met de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Tynaarlo, 12 juni 2024

w.g.

Afier Auditors B.V.
T.H. Velvis-Hoiting RA

Bijlagen

Bijlage 1

Samenstelling bestuur en commissies

Samenstelling op
31 december 2023

Stichting Het Drentse Landschap

Raad van Toezicht

- **A.H. (Albert) Bruins Slot** (voorzitter)
Ruinerwold
(neven)functies
 - Voorzitter RvT CKC Drenthe
 - Lid RvT Stichting LandschappenNL
 - Voorzitter bestuur Stichting Grote of MariaKerk te Meppel
- Directeur ABS Advies BV
- **Mevr. mr. B. (Bernadette) Wakkerman**
Dwingeloo
(neven)functies
 - Commissaris Mediahuis Noord
- **N. (Niek) Kuizenga**
Eexterveen
(neven)functies
 - Directeur-Bestuurder Stichting Werelderfgoed-centrum Waddenzee
 - Directeur-Bestuurder Stichting Zeehonden-centrum Pieterburen
- **Mevr. ir. drs. J.F.X. (Janet) Visser** (vice-voorzitter)
Ruinen
(neven)functies
 - Programmamanager bij de provincie Overijssel
- **K. (Kees) van den Berg, Msc.**
Haren
(neven)functies
 - Manager Vastgoed Christelijke Woningstichting Patrimonium
 - Raad van Advies Bolton Groep (bezoldigd)
 - Bestuurslid (secretaris) Lighthouse Noord-Nederland
 - Bestuurslid Stichting Groninger Architectuurmaand

Directeur-bestuurder

- **mevr. S.S. van der Meer**
Groningen
(neven)functies
 - Bestuurslid Stichting de Nieuwe Rentmeester
 - Voorzitter IntoNature
 - Lid RvT Libau
 - Lid RvT D:DNA

Stichting Oude Drentse Kerken

- **A.H. Bruins Slot**, Ruinerwold (voorzitter)
- **Mevr. B. Wakkerman**, Dwingeloo
- **N. Kuizenga**, Eexterveen
- **Mevr. J.F.X. Visser**, Ruinen
- **K. van den Berg**, Haren

Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds

- **A.H. Bruins Slot**, Ruinerwold (voorzitter)
- **Mevr. B. Wakkerman**, Dwingeloo
- **N. Kuizenga**, Eexterveen
- **Mevr. J.F.X. Visser**, Ruinen
- **K. van den Berg**, Haren

Stichting Fonds Onrendabele Monumenten Drenthe

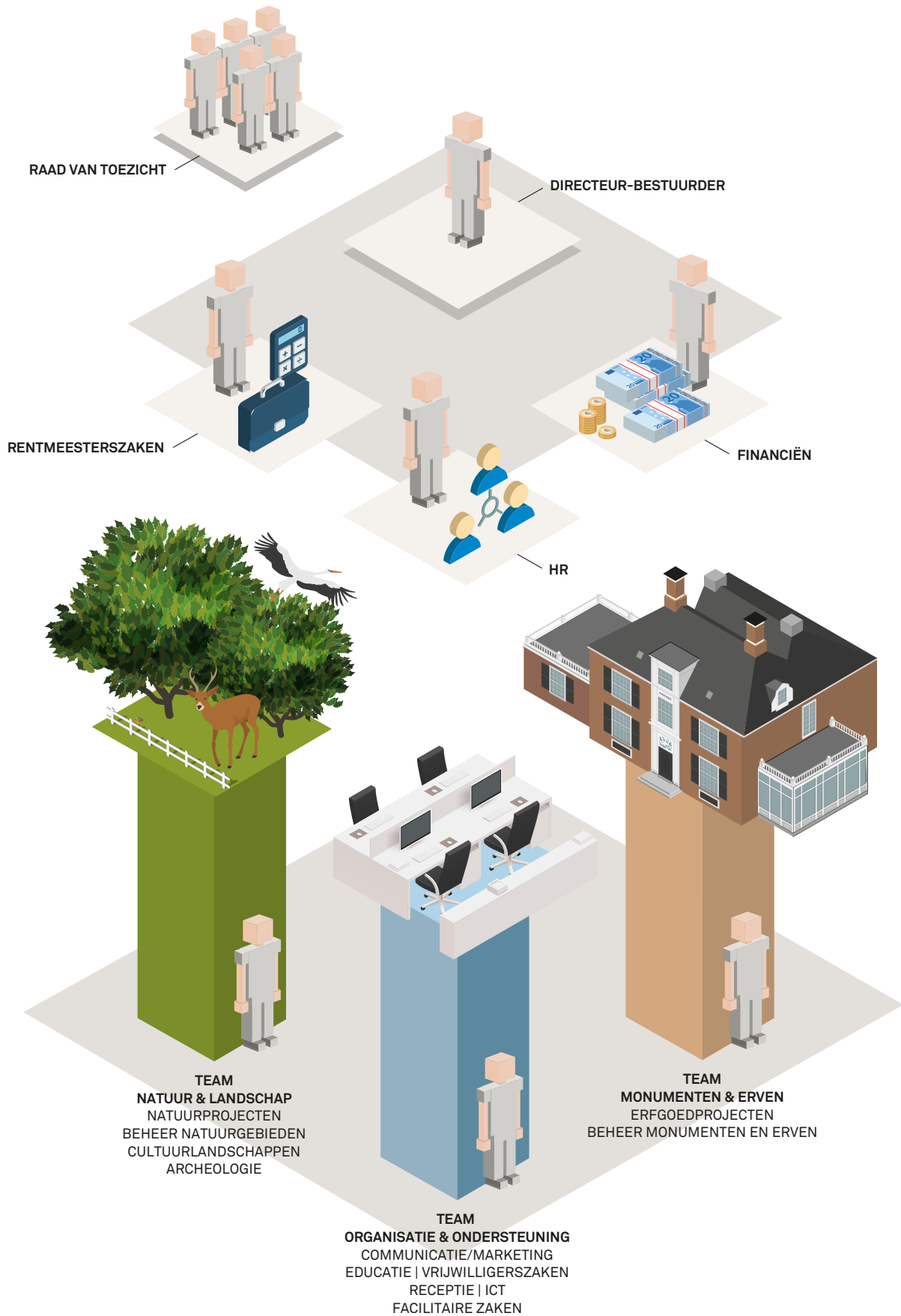
- **A.H. Bruins Slot**, Ruinerwold (voorzitter)
- **Mevr. B. Wakkerman**, Dwingeloo
- **N. Kuizenga**, Eexterveen
- **Mevr. J.F.X. Visser**, Ruinen
- **K. van den Berg**, Haren

Wetenschappelijke Adviescommissie

- **U. Vegter**, hoofd team Natuur en landschap Het Drentse Landschap (voorzitter)
- **E.J.M. Arnolds**, Beilen
- **J.W. Grotenhuis**, Westerbork
- **B.J. Jenster**, Westerbork
- **G.W. de Vries**, Tweede Exloërmond
- **R. Kreetz**, Ruinen
- **E. Galetzka**, Veendam

Bijlage 2

Organisatieschema Het Drentse Landschap

Bijlage 3

Overzicht natuurgebieden

Oppervlakte natuur- gebied per 31 december 2023 in hectares	In eigendom	In beheer
Kloosterstraat	19,1461	8,234
Kampsheide	31,1414	9,1645
Scharreveld	304,8476	9,9833
De Palms	26,2920	
Bongeveen	66,6460	
Takkenhoogte	120,0705	27,4675
Hondstong	85,0581	37,0485
Reestdal	808,9760	3,2859
Stroeten	72,8050	
Kleibosch	148,5967	
Hijkerveld	992,5364	34,1388
Gasterse Duinen	79,0548	
De Slagen	154,8733	55,1390
Smilder Oosterveld	144,9127	
Nijensleekerveld	27,7050	
Dalerpeel	199,4525	9,1560
Elper Westerveld	39,9840	
Landgoed Vledderhof	117,5370	
Landgoed Vossenber	431,6275	19,8042
Drouwenerzand	231,0020	4,6385
Bouwersveld	91,9017	0,6280
Kremboong	72,9478	
Doldersummerveld	472,2967	
Uffelter Binnenveld	126,0580	
Heidenheim	45,5372	6,7990
Landgoed Rheebruggen	331,0544	14,5260
Nolderveld	32,4815	
Nuilerveld	61,7991	
Steenberger Oosterveld	119,2285	
Het Groote Zand	166,4785	13,6530
Orvelterzand	124,9920	
Esbosjes Zuidwolde	88,3823	15,5678
R.v.O. Ecoduct	0,2741	
Boerenveensche Plassen	560,9220	13,1600
Hollandsche Veld	239,7738	0,9795
Hunzedal	1.798,2992	496,8534
Zuidlaardermeer (Drentsdeel)	146,0358	
Zuidoost Drenthe	7,9632	
R.v.O. Wachtum en Sleen	0,0294	
Lemferdinge	2,8322	
Veenhuizen	2,3970	
Westersche Veld	159,1134	31,1227
Ooster- en Westerzand	313,7246	
Hunebedden, Schans, e.a.	14,5600	22,5550
Stichting Oude Drentse Kerken	0,0318	
Het Drentse Landschap – kerken	0,0016	
Ruilgrond Hunze	21,0606	
Subtotaal	8.956,0699	980,2757
In eigendom en beheer	9.936,3456	

Bijlage 4

Overzicht gebouwen

Per 31 december 2023

naam	adres	postcode / plaats
Tuinmanswoning	Kloosterstraat 3	9401 KD Assen
Hoofdkantoor Het Drentse Landschap	Kloosterstraat 5	9401 KD Assen
Hoofdkantoor Het Drentse Landschap	Kloosterstraat 7	9401 KD Assen
Hoofdkantoor Het Drentse Landschap	Kloosterstraat 9	9401 KD Assen
Hoofdkantoor Het Drentse Landschap	Kloosterstraat 11	9401 KD Assen
Huis Overcingel	Oostersingel 27	9401 JZ Assen
Overcingel Bouwhuis	Oostersingel 27	9401 JZ Assen
Overcingel Dienstwoning	Stationsstraat 28	9401 KX Assen
Overcingel Tuinmanswoning	Overcingellaan 2	9401 LA Assen
Boerderij Kamps	Kamps 1	9451 TB Rolde
Het Schepershuisje	Pieterbergweg 24	9431 CB Westerbork
Beheercentrum Westerbork	Pieterbergweg 26	9431 CB Westerbork
Huis Scharreveld	Holthe 23	9411 TN Beilen
Boerderij Yde	Kerkweg 2	9494 TC Yde
Camping de Havixhorst	Schiphorsterweg 9a	7966 AB De Schiphorst
Boerderij de Broekhorst	Schiphorsterweg 11	7966 AB De Schiphorst
Boerderij De Lindenhorst	Schiphorsterweg 13	7966 AB De Schiphorst
Arbeiderswoning	Schiphorsterweg 17	7966 AB De Schiphorst
Drieling Woning nr. 19	Schiphorsterweg 19	7966 AB De Schiphorst
Drieling Woning nr. 23	Schiphorsterweg 23	7966 AB De Schiphorst
Boerderij De Braemscamp	Schiphorsterweg 20	7966 AB De Schiphorst
Boerderij De Lokkenkamp	Schiphorsterweg 24	7966 AB De Schiphorst
Boerderij De Lokkerij	Schiphorsterweg 28	7966 AB De Schiphorst
Keuterij Cleyn Havixhorst	Schiphorsterweg 30	7966 AB De Schiphorst
Tuinmanswoning Havixhorst	Schiphorsterweg 32	7966 AB De Schiphorst
Tweeling Woning nr. 32a	Schiphorsterweg 32a	7966 AB De Schiphorst
Tweeling Woning nr. 32b	Schiphorsterweg 32b	7966 AB De Schiphorst
Havezate De Havixhorst	Schiphorsterweg 34-36	7966 AB De Schiphorst
Beheerboerderij De Pieperij	Pieperij 7	7924 PZ Veeningen
Boerderij Rabbinge	Rabbinge 1	7921 XE Zuidwolde
Boerderij De Holtberg	Rabbinge 3	7921 XE Zuidwolde
Boerderij De Zwarte Kaat	Rabbinge 4	7921 XE Zuidwolde
Beheerboerderij Uilenburcht	Rabbinge 7	7921 XE Zuidwolde
Boerderij 't Ende	Stapelerweg 20	7957 NB De Wijk
Boerderij De Wildenberg	Wildenberg 1	7921 XX Zuidwolde
Boerderij Eesinge	Hoogeveenseweg 27	7943 KA Meppel
Keuterij De Kiefte	Schrapveen 13	7925 PG Linde
Boerderij Bloemberg	Bloemberg 3	7924 PW Veeningen
Boerderij De Gorter	Nieuwe Dijk 40	7921 XD Zuidwolde
Boerderij Tichelwerk	Moleneind 4	9314 TX Foxwolde
Huis ter Hansouwe	De Horst 21	9321 VH Peize
Huis Landweer	Hoofdweg 51	9305 TE Roderesch
Molen Woldzigt	Hoofdstraat 58	9315 PA Roderwolde
Paiser Meul	Molenpad 1	9321 TC Peize
Molen De Hoop	Asserstraat 36	9331 JD Norg
Vogelkijkhut Oranje	Oranje 60	9416 TD Oranje
Schaapskooi Ensink	Hijkerweg 12	9414 AH Hooghalen
Landgoed Hooghalen	Hijkerweg 10	9414 AH Hooghalen
Het Hertenhuisje	Hijkerweg 12	9414 AH Hooghalen
Woning Landgoed Diependal	Oranjekanaal NZ 48	9415 TR Hijken

naam	adres	postcode / plaats
Vakantiewoning Witte Huisje	Oranjekanaal NZ 50	9415 TR Hijken
Pomphuis Leemdijk	Leemdijk	Oranje
Pomphuis Oranjekanaal	Oranjekanaal	Oranje
Woning De Scheperij	Hijkerweg 14	9414 AH Hooghalen
Werkshuur Gasteren	Oosteinde 5	9415 PA Gasteren
Schaapskooi Hoogersmilde	Vaartweg	Hoogersmilde
Zwarte Schuur	Steigerwijk 23	7753 TS Dalerpeel
Rode Schuur	Steigerwijk 88	7751 CN Dalen
Molen De Bente	De Bente 40	7751 GM Dalen
Jantina Helling Molen	Molenwijk 13	7854 PV Aalden
Molen De Arend	Krimweg 58	7714 KJ Coevorden
Molen Albertdina	Markeweg 32	7846 AH Noord-Sleen
Molen De Hoop	Middendorp 6	7754 MB Wachtum
Molen Jan Pol	Molenwijk 8	7751 CG Dalen
Sleener Molen De Hoop	Drostenstraat 16	7841 BM Sleen
Schuur Vledderhof	Vledderhof 2	8381 XP Vledder
Woning De Vossenbergh	Hamveld 1	9418 TK Wijster
Landhuis De Vossenbergh	Hamveld 3	9418 TK Wijster
Eveline Hoeve	Hamveld 5	9418 TK Wijster
Boerderij Witte Venen	Hamveld 8	9418 TK Wijster
Keuterij Bronnegerveen	Gasselterstraat 5	9526 TA Bronnegerveen
Boerderij Jipping	Drouwenerstraat 1,	9526 TB Bronnegerveen
Schuur bij boerderij Jipping	Drouwenerstraat 1,	9526 TB Bronnegerveen
Beheerboerderij Sophia Hoeve	Huenderweg 2	8386 XB Doldersum
Uitkijktoren Doldersummerveld	Boylersstraat	Doldersum
Boerderij Huenderhoeve	Huenderweg 1	8386 XB Doldersum
Boerderij Brugman	Van der Sluisweg 7	7975 PL Uffelte
Keuterij Violier	Schapelsteeg 9	7975 PS Uffelte
Boerderij De Nije Camp	Anserweg 8	7975 PB Uffelte
Woning Blauwe Huisje	Rijksweg 48,	7975 RV Uffelte
Boswachterswoning	Rijksweg 48,	7975 RV Uffelte
Boerderij Pol's Stee	Dr. Larijweg 124	7961 NS Ruinerwold
Boerderij De Meiersplaats	Rheebruggen 6	7964 KR Ansen
Bouwhuis Rheebruggen	Rheebruggen 8	7964 KR Ansen
Boerderij De Horst	Rheebruggen 10	7964 KR Ansen
Schulthuis	Brink 7	7981 BZ Diever
Boerderij't Haantje	Anholt 10	7963 PZ Ruinen
Keuterij Ghyssele	Gijsselterweg 11	7963 PG Ruinen
Keuterij Driessenhuus	Dijkhuizen 114	7961 AN Ruinerwold
Beheerboerderij De Veldkamp	Rheebruggen 3	7964 KR Ansen
Havezate Oldengaerde	Westeinde 57	7991 RT Dwingeloo
Koetshuis Oldengaerde	Westeinde 57a	7991 RT Dwingeloo
Bouwhuis Oldengaerde	Westeinde 59	7991 RT Dwingeloo
Daglonerswoning Oldengaerde	Westeinde 53	7991 RT Dwingeloo
Keuterij Het Kleinste Huisje	Secteweg 36	7934 TD Stuifzand
Keuterij De Amshof	Wijsterseweg 154	7934 TE Stuifzand
Woltingehoeve	Opgaande 6	7913 VD Hollandscheveld
Pomphuis Eexterveen	Elzenmaat	Eexterveen
Keuterij Midlaren	Schutsweg 40	9475 PL Midlaren
Vervenershuis	Zuiderdiep 22	7876 AA Valthermond
Egberts Lent	Hunzeweg 30	9657 PD Nieuw-Annerveen
De Mulderij	Broek 62	9511 PV Gieterveen
Molen De Eendracht	Broek 64	9511 PV Gieterveen

naam	adres	postcode / plaats
Brugwachterswoning	Semsstraat 2	9659 PA Eexterveensekanaal
Sluiswachterswoning	Buinerstraat 3	9531 TH Borger
Recreatiewoning De Bulten	Westertseweg 2	9475 TT Midlaren
Wilms Boo	Europaweg 76	7766 AL Nieuw-Schoonebeek
Luchtwachttoeren	Portlandweg	Schoonebeek
Klein Soestdijk	Hoofdweg 118	9341 BK Veenhuizen
Boerderij Essererf	Hospitaallaan 48	9341 AH Veenhuizen
Lemferdinge	Lemferdingelaan 2	9765 AR Paterswolde
Het Kleine Kerkje	Broek 2	9511 PT Gieterveen
Voormalige Synagoge	Zuiderstraat 1	9471 KJ Zuidlaren
Kerk Bovensmilde	Hoofdweg 186	9421 PD Bovensmilde
Pastorie Bovensmilde	Hoofdweg 185	9421 PD Bovensmilde
Kerk Eext	Kloosterstraat 2	9463 PR Eext
Margarethakerk	Valtherweg 1	7873 AA Odoorn
Boerderij Brugstraat	Brugstraat 2	9441 PG Orvelte
Toiletgebouw P2	Brugstraat 3	9441 PG Orvelte
Woning Brugstraat	Brugstraat 15	9441 PG Orvelte
Werkplaats/kantoor	Brugstraat 17	9441 PG Orvelte
Boerderij De Drenthehof	Dorpsstraat 1	9441 PD Orvelte
Boerderij De Tingieterij	Dorpsstraat 2	9441 PD Orvelte
Boerderij Het Ottenshuus	Dorpsstraat 3	9441 PD Orvelte
Boerderij De Pottenbakkerij	Dorpsstraat 5	9441 PD Orvelte
De Houtzagerij	Dorpsstraat 7	9441 PD Orvelte
De Smederij	Dorpsstraat 9	9441 PD Orvelte
Het Tolhuisje	Dorpsstraat 10	9441 PD Orvelte
Boerderij Het Hoolhuus	Flintenweg 2	9441 PC Orvelte
Boerderij De Borckerhof II	Flintenweg 4	9441 PC Orvelte
Boerderij De Borckerhof I	Flintenweg 6	9441 PC Orvelte
Boerderij Bruntingerhof	Flintenweg 8	9441 PC Orvelte
Brandweerschuur	Flintenweg	Orvelte
Boerderij De Spinsteen	Melkwegje 1	9441 PH Orvelte
Boerderij Het Jachthoes	Melkwegje 2	9441 PH Orvelte
Melkfabriek	Melkwegje 3	9441 PH Orvelte
Neiehuus	Melkwegje 5	9441 PH Orvelte
Gereedschapsschuur	Melkwegje	Orvelte
Evenementenpodium	Schapendrift	Orvelte
Schaapskooien	Schapendrift 2	9441 PJ Orvelte
Boerderij De Schapendrift	Schapendrift 3	9441 PJ Orvelte
Boerderij Garmingehof	Schoolstraat 1	9441 PE Orvelte
Café Warmolts	Schoolstraat 2	9441 PE Orvelte
Boerderij Wegnershoes	Schoolstraat 3	9441 PE Orvelte
Boerderij De Maalderij	Schoolstraat 6	9441 PE Orvelte

Bijlage 5

Overzicht archeologische objecten

Per 31 december 2023

Hunebedden

nummer	naam	gemeente	oppervlakte (ha)
D1	Steenbergen	Noordenveld	2,8845
D2	Westervelde	Noordenveld	0,3335
D3/D4	Midlaren	Tynaarlo	0,0680
D9	Annen	Aa en Hunze	0,0399
D10	Gasteren	Aa en Hunze	0,5915
D12	Eexter	Aa en Hunze	0,8560
D13	Eexter Grafkelder	Aa en Hunze	0,4710
D14	Eexterhalte	Aa en Hunze	1,2550
D16	Balloo	Aa en Hunze	0,6947
D17/D18	Rolde-N, Rolde-Z	Aa en Hunze	0,8259
D19/D20	Drouwen-W, Drouwen	Borger-Odoorn	2,3390
D21/D22	Borger	Borger-Odoorn	0,2020
D23/D24/D25	Borger	Borger-Odoorn	1,5980
D27	Borger	Borger-Odoorn	0,8347
D28/D29	Buinen-N, Buinen-Z	Borger-Odoorn	0,2385

Cultuurhistorische en oudheidkundige monumenten / aardkundige waarden

nummer	naam	gemeente	oppervlakte (ha)
1	Spieker Lhee	Westerveld	0,4301
2	Hunenkerkhof	Coevorden	0,2705
3	Steenkistheuvel Gasselte	Borger-Odoorn	0,0780
4	Grollerholt	Aa en Hunze	4,6470
5	Ballooërkuil	Aa en Hunze	0,4470
6	Tumulibosch	Aa en Hunze	2,7022
7	Borgbarchien Rheebruggen	Westerveld	
8	Aardkundig monument Drouwenerzand	Borger-Odoorn	
9	Aardkundig monument De Kleibosch	Noordenveld	
10	Aardkundig monument Nuilerveld	Hoogeveen	
11	Aardkundig monument Duunsche Landen	Aa en Hunze	
12	Aardkundig monument Doldersummerveld	Westerveld	

Grafheuvels

nummer	naam	gemeente	objecten
12	Kampsheide	Aa en Hunze	45 grafheuvels, celtic field
13	Gasterse Duinen	Aa en Hunze	1 grafheuvel
14	Hijkerveld	Midden-Drenthe	urnenveld (34 elementen) celtic field, 2 grafheuvels
15	Landgoed Hooghalen	Midden-Drenthe	18 grafheuvels
16	Landgoed Vossenberg	Midden-Drenthe	2 grafheuvels
17	Uffelter Binnenveld	Westerveld	1 grafheuvel
18	Boerenveensche Plassen	Hoogeveen	1 grafheuvel
19	Tumulibosch/Kampsheide	Aa en Hunze	30 grafheuvels
20	Landgoed Vledderhof	Westerveld	2 grafheuvels
21	Bouwersveld/Koelingsveld	Westerveld	6 grafheuvels

Schansen

naam	gemeente	oppervlakte (ha)
Zwartendijksterschans	Noordenveld	3,5085
Katshaarschans	Coevorden	9,3515
Emmerschans	Emmen	2,4480

Bijlage 6

Overzicht beelden

Per 31 december 2023

Nationaal Beeldenpark Havixhorst

beeld	kunstenaar	sinds	in bezit ontvangen van
Tabita	Eddy Roos	2000	Kees Schmalz
Majoor O.	Jos van Riemsdijk	2001	Ed Budelman
Jan Buys	Piet Esser	2001	Het Drentse Landschap
A. Alberts	Bertus Sondaar	2006	Aleid Rensen
A. Roland Holst	Charlotte van Pallandt	2006	Het Drentse Landschap (afscheid Aleid Rensen)
Bertus Sondaar	Pieter d'Hont	2006	Het Drentse Landschap
Simon Wiesenthal	Eric Claus	2007	J.G. den Boer en Eric Claus
Europa en de stier	Eric Claus	2008	Han van Hagen
Ro Morgendorff	Piet Esser	2009	nalatenschap H. Koops van 't Jagt en H. Boersma
Ro Morgendorff	Charlotte van Pallandt	2008	Den Hartogh Fonds
Liesbeth	Eddy Roos	2008	Den Hartogh Fonds
Mama	Natasja Bennink	2012	Het Drentse Landschap
Willem Sandberg	Nel van Lith	2015	nalatenschap dames Reyns-Goud
Tango	Eric Claus	2017	Het Drentse Landschap
Portret Arie Teeuwisse	Richard de Vrijer	2018	Het Drentse Landschap

Beeld tuin Lemferdinge

beeld	kunstenaar	sinds	in bezit ontvangen van
Doorkijk	Gerard Höweler	2007	mevr. W. Janssen en M.E. Maas

Beelden Rentambt Assen

beeld	kunstenaar	sinds	in bezit ontvangen van
Meta Kreeft	Charlotte van Pallandt	2015	nalatenschap fam. De Meza
Maud Bosse	Charlotte van Pallandt	2015	nalatenschap mevr. I. van Dixhoorn-Vrielink
Esgo Kuiper	Nel van Lith	2015	nalatenschap mevr. C.M. van Dorsser

Zwerfsteenbeelden Hondsrug

beeld	kunstenaar	sinds	locatie
Gewichtheffer	Ton Kalle	2002	omgeving Drouwen
Steen met vierkant gat	Gerard Howeler	2002	centrum Ees
Ode aan de zon	Rob Schreefel	2002	Schapenpark Odoornerveld
Mental Map	Petra Boshart	2002	Hunzebos bij Hunzebergen

Bijlage 7

Overzicht deelname overlegstructuren

Per 31 december 2023

Het Drentse Landschap participeert in een groot aantal reguliere overleggen. Hiernaast volgt een overzicht:

- Benen-op-Tafel overleg (Provincie/TBO's)
- Bestuur Stichting Beeldenpark De Havixhorst
- Bestuur Stichting Fauna Beheer Eenheid Drenthe
- Bestuurlijk Overleg Commissie Landelijk Gebied (CLG)
 - Ambtelijke werkgroep CLG
- Bestuurlijk Overleg Drents Programma Landelijk Gebied (DPLG)
 - Ambtelijke werkgroep DPLG
- Bestuurlijk Overleg gebiedsaanpak Kop van Drenthe
- Bestuurlijk Overleg Gedeputeerden
- Bestuurlijk Overleg Hunze en Aa's
- Bestuurlijk Overleg LTO-Natuurbeheerders
- Bestuurlijk Overleg Noorderzijlvest
- Bestuurlijk Overleg Drents Overijsselse Delta
- Bestuurlijk Overleg Vechtstromen
- Bestuurlijk Overleg Zuidlaardermeer
 - Afstemmingsoverleg Zuidlaardermeer
- Bestuurlijke Advies Commissie Hunze
- Bestuurlijke Advies Commissie Oude Diep
- Bestuurlijk Overleg Bond Heemschut
- Buitenleven Vakanties BV
- BV Het Westersche Veld van Rolde
- Convenant overleg TT-partners
- Cultuurpodium Bovensmilde (plaatselijke commissie SODK)
- Deelprogramma PNP Hunze
 - Diverse projectgroepen deelgebieden
- Deelprogramma PNP Noordwest Drenthe
 - Projectgroep Peizerdiep
- Deelprogramma PNP Zuidwest Drenthe en Reest
- Deelprogramma PNP Oude Diep
 - Diverse projectgroepen deelgebieden
- Directeuren Overleg Drenthe (DOD)
 - Personeelsconsulenten
 - Communicatieadviseurs
- Drents Actie Overleg (DAO)
- Het Drentse Erfgoedberaad
- Groenmanifest partners
- G4/G6 overleg Drentse natuurorganisaties
- Federatie Instandhouding Monumenten (FIM)
- Geopark de Hondsrug
- Hunebedden Beheer Groep
- IVN consulentenschap
- Jeneverbesgilde
- LandschappenNL
 - Raad van Toezicht
 - Directeur Rentmeester Overleg
 - Noordelijk Overleg (Het Drentse Landschap/ It Fryske Gea / Het Groninger Landschap)
 - Prass-verzekeringen
 - Communicatieoverleg
- Fondsenwerversoverleg
- Vrijwilligerscoördinatorenoverleg
- HR-overleg
- Marke Midlaren
- Molenstichting Drenthe
- Monumentenwacht Drenthe / Archeologische Monumentenwacht Drenthe
- Nationale Monumenten Organisatie
- Natura 2000
 - Gebiedsgroep Drouwenerzand
 - Gebiedsgroep Drentse Aa
 - Gebiedsgroep Holtingerveld
 - Gebiedsgroep Drents-Friese Wold
 - Gebiedsgroep Zuidlaardermeer
 - Overleg terreinbeheerders en NMFD
 - Projectgroep Integraal Maatregelenplan Zuidlaardermeer
 - Adviesgroep Natura 2000
- Nederlandse Fokkersvereniging voor het Drents en Schoonebeker Heideschaap
- Nederlandse Vereniging Schaapskuddes
- Noordelijk Overleg Natuurorganisaties (Kracht van het Noorden)
- Overleg Voortgangsrapportage natuur
- Voeten op Tafel Overleg Drenthe (samen met NMFD, NM, SBB, IVN, LBD)
- Platform Natuur- en milieucommunicatie
- Projectgroep planmatige kavelruil Drenthe
- Provinciaal Beheerdersoverleg SNL
- Provinciale Werkgroep Aardkundige Waarden
- Provinciale Werkgroep Grond
- RCE
- Regulier Overleg ROB en provinciaal archeoloog
- Stichting Archeologie en Streek
- Stichting Bosch & Vaart
- Stichting De Eendracht Gieterveen
- Stichting de Nieuwe Rentmeester
- Stichting Drenthe Plus
- Stichting Drents Agrarisch Erfgoed
- Stichting Grafisch Erfgoed
- Stichting Molen Woldzigt
- Stichting Oringer Kerk en Cultuur (plaatselijke commissie SODK)
- Stichting't Kleine Kerkje Gieterveen (plaatselijke commissie SODK)
- Stichting Oude Groninger Kerken
- Stichting Orvelte Poort
- Stichting Coöperatief Orvelte
- Stichting Zeldzame Huisdierrassen
- Overlegorgaan Regionaal Landschap Drents-Friese grensstreek
 - Ambtelijke werkgroep

- Toeristisch Platform Reestdal
- Taakgroep Gebouwen (SODK) Vereniging Behoud Synagoge Zuidlaren (plaatselijke commissie SODK)
- Vleermuizenwerkgroep Drenthe
- Vlinderwerkgroep Drenthe
- Werkgroep Erfgoed à la Carte
 - Provinciale commissie Nationale Boomfeestdag
- Werkgroep Florakartering Drenthe (WFD)
- Werkgroep Groeningen
- Werkgroep Grond Hunze
- Werkgroep Grond Oude Diep
- Werkgroep Harry de Vroome Penning
- Werkgroep LOFAR-tafel
- Werkgroep Natte Natuur Drenthe
- Werkgroep Prehistorie
- Zoogdierenvereniging

Bijlage 8

Overzicht bedrijfssponsors

Per 31 december 2023

Afier Auditors, Vries
All-inn Beveiligingsystemen, Beilen
Authentiek Bouw, Nieuwleusen
Atlas Sport de Wijk, de Wijk
Attero, Wijster
Avitec Infra & Milieu, Nieuw Buinen
Bork Sloopwerken BV, Stuifzand
Bouwbedrijf Bruins Slot VOF, Linde
Bouwbedrijf Poortman, Veeningen
Bouwcenter Concordia, Meppel
Caraad Belastingadviseurs, Groningen
Construct-ID aannemingswerken, Valthe
Cor Buist Schilders, Groningen
Dolmans Landscaping Noord BV, Beilen
Dunnewind Groep, Ommen
Eco Reest BV, Hoogeveen
Elton BV, Roden
De Friesland, Leeuwarden
Drukkerij Van Gorcum, Raalte
Groenvoorziening Hilko Bakker BV, Eursinge
Chateauhotel en Restaurant De Havixhorst, De Wijk
Hofstra Hulshof Bouw BV, Nieuw-Buinen
JM Fonds, Sint Annaparochie
Nationale Postcode Loterij, Amsterdam
PBCF, Amsterdam
Polytec Nederland BV, Assen
Rietdekker Harms, Rolde
Roelofs Zandwinning BV, Den Ham
De Roo Drente BV, Bedum
Royal Haskoning DHV, Groningen
Installatiebedrijf Dick Sjabbens, Diever
TDS Schoonmaakservice VOF, Smilde
TVM Verzekeringen, Hoogeveen
Visser Assen, Assen
VNO-NCW Noord, Groningen
VSB fonds, Utrecht
Warenhuis Vanderveen BV, Assen
Waterbedrijf Groningen, Groningen
Schildersbedrijf Westerbeek, Zuidwolde

Stichting Het Drentse Landschap

bezoekadres

Kloosterstraat 5
9401 KD Assen

postadres

Postbus 83
9400 AB Assen

telefoon

(0592) 31 35 52

e-mail

info@drentslandschap.nl

internet

www.drentslandschap.nl

 www.facebook.com/drentslandschap

 www.twitter.com/drentslandschap

Het Drentse Landschap

